

# TAPARIKOLLISUUS, HUUMEET JA RIKOSKIERRE



# TAPARIKOLLISUUS, HUUMEET JA RIKOSKIERRE

TUULA KEKKI

Poliisiammattikorkeakoulu  
Tampere, 2009

Tuula Kekki  
TAPARIKOLLISUUS, HUUMEET JA RIKOSKIERRE

Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 80/2009  
ISSN 1797-5743  
ISBN 978-951-815-168-8

Kannet: Mainoscraft Oy  
Taitto: Poliisiammattikorkeakoulu - Maija Paulaniemi  
Paino: Tampereen yliopistopaino - Juvenes Print Oy, Tampere 2009

## Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan huumeiden käyttäjien tekemiä rikoksia ja huume- ja oheisrikollisuuden välistä yhteyttä. Lisäksi selvitetään huumeita käyttävien taparikollisten arvoja, rikoshistoriaa sekä rikoksenteon motiiveja. Aineistona käytetään kahta poliisiasiain tietojärjestelmästä kerättyä tilastoaineistoa sekä poliisin ja huumeita käyttäneiden henkilöiden haastatteluita.

Ensimmäisessä tilastoaineistossa poimittiin tapauksia, joissa henkilö jäi kiinni huumerikoksen lisäksi jostakin muusta rikoksesta Helsingissä vuosina 2002–2003. Aineistosta (n=634) ilmeni, että huumerikoksista epäiltyjen rikollisuus on hyvin monialaista. Omaisuus – ja liikenne rikosten lisäksi henkilöt olivat epäiltyinä terä- ja ampuma-aseiden hallussapidosta, väärennyksistä, pahoinpitelyistä, petoksista, kätkemisestä, vahingonteosta ja useista muista rikosnimikkeistä. Poliisi ei tavoittanut pelkästään huono-osaisia huumeiden käyttäjiä, vaan näiden oheisrikosten kautta poliisirekisteriin päätyi eri-ikäisiä ja erilaisen sosiaalisen taustan omaavia henkilöitä. Henkilöiden rikostausta on hyvin kirjava, eikä läheskään kaikilla ollut mainittavaa huume- tai muuta rikoshistoriaa.

Toinen tilastoaineisto koostui 50 runsaasti rikoksia tehneen huumeiden käyttäjän rikoshistorioista. Aineisto osoitti, että rikollisuus ei ollut ohimenevä elämänvaihe, vaan rikosaktiivisuus säilyi varsin pitkään. Rikollisuus ei alkanut lievillä teoilla raaistuen rikoshistorian kuluessa, vaan osa nuorista oli epäiltyinä jo alaikäisenä vakavista rikoksista, kuten ryöstöistä, huumerikoksista ja törkeistä pahoinpitelyistä. Lisäksi monet nuoret syyllistyivät useisiin laittomiin tekoihin heti rikoshistorian alussa. Rikoshistoriat koostuivat lukuisista eri rikosnimikkeistä. Henkilöt olivat olleet epäiltyinä huumausainerikoksista huomattavasti harvemmin kuin muista rikoslakirikoksista.

Huumeita käyttäneiden henkilöiden haastatteluista kävi ilmi, että voimakkaimmat rikoksenteon motiivit olivat aluksi jännityksen hakeminen sekä kaveripiiriin hyväksynnän saaminen. Ajan kuluessa huumeiden käyttö alkoi määrätä rikollista toimintaa. Taloudellisen välttämättömyyden – työttömyyden ja huumeiden korkean hinnan – lisäksi rikosten tekoon vaikutti tietynlainen yhteiskuntavastaisuus, alakulttuurin arvojen sisäistäminen, jännityksen kaipuu ja rikollisuuden mieltäminen potentiaaliseksi tavaksi ratkaista käytännön ongelmia. Huumeiden käyttäjien rikollinen käyttäytyminen näyttäytyi toisaalta epätoivoisina tekoina, joihin ajoivat syrjäytyneisyys ja vieroitusoireiden pelko. Toisaalta varsinkin nuoremmat huumeita käyttävät taparikolliset tavoittelivat mahdollisimman korkea elintaso - merkkivaatteita ja kallista elektroniikkaa.

## Summary

This study concentrates on crimes committed by drug users and the link between drug-use and criminal behaviour. The values of habitual criminals using drugs, criminal career and motives were also figured out. The data consist of two different statistics based on police investigation records and police and ex-drug user interviews.

The first data was gathered by looking into all criminal incidences where a person was a suspect of a drug-abuse or drug offence and additionally of another offence in Helsinki in 2002-2003. Crimes (n=634) committed by drug-users were extremely diversified. In addition to property crime and traffic infractions they were suspects of carrying an edged weapon or possession of firearms, forgery of a document, assaults, receiving stolen property, frauds, damage to property and several other types of crime. Police didn't catch merely marginalized drug users, but through those supplementary crimes different people from different age and social background end up to police records. Their criminal backgrounds were very inconsistent and not nearly everybody had appreciable drug or other type of criminal career.

Another statistical data consist of 50 criminal careers of drug users with heavy criminal past. Data shows that criminal behaviour wasn't temporary episode of life but the criminal activity extended for a long time. Their criminal career didn't begin by committing petty crimes and then more severe offences during the following years, but some were suspects of serious crimes such as robbery, drug offences and aggravated assaults already as minors. Secondly, many offenders committed various crimes immediately during the first year of their criminal career. Criminal careers were consisted of numerous different crime types. They were suspected notable rarely of narcotics offences than other type of crimes.

Interviews of former drug users allocates that strongest motives to commit crimes at the beginning were seeking excitement and approval by peers. In time using drugs started to dominate criminal acting. Besides the economical necessity – unemployment and expensive substances – committing the offences was influenced by certain counterculture motions, digestion of subcultures values, searching tension and seeing criminal acts as a potential solution to solve practical problems. Criminal behaviour of drug users shows on the other hand as desperate acts forced by isolation and a fear of withdrawal symptoms. On the other hand especially younger drug using habitual criminals were reaching for high standard of living - high fashion and expensive electronics.

# Sisällys

<i>Tiivistelmä</i> .....	5
<i>Summary</i> .....	6
<i>Taulukot ja kuvio</i> .....	8
<b>1 Johdanto</b> .....	<b>9</b>
<b>2 Huumeiden käytön ja rikollisuuden yhteyden selittäminen</b> ...	<b>12</b>
2.1 Kausaaliset ja funktionaaliset selitysmallit.....	12
2.2 Rikosura ja huumeiden merkitys urakehitykselle.....	18
<b>3 Huumeiden käyttäjien oheisrikollisuus selvityskohteena</b> ....	<b>22</b>
3.1 Aineistot.....	23
3.2 Määritelmät.....	26
3.3 Tulkintoja huumeiden käyttäjistä.....	27
<b>4 Huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen muu rikollisuus</b> .....	<b>30</b>
4.1 Huumerikosten rinnalla olevat oheisrikokset .....	33
4.2 Huumerikokset.....	39
4.3 Sukupuolittunut oheisrikollisuus .....	43
4.4 Ikäluokittainen vertailu.....	44
4.5 Kiinnijäämistilanteet.....	46
4.6 Kiinnijäämisen seuraamukset.....	50
4.7 Rikollisuudet motiivit .....	52
<b>5 Huumeiden käyttäjien rikoshistoria poliisirekistereissä</b> .....	<b>61</b>
5.1 Rikosuran alku.....	65
5.2 Ensimmäiset ei huumeisiin liittyvät rikokset.....	67
5.3 Ensimmäinen huumausainerikos .....	69
5.4 Ensikertalaisesta rikoksen moninkertaiseksi uusijaksi .....	71
5.5 Huumeet rikoshistoriassa.....	74
5.6 Rikoshistorioiden tyypittely .....	78
<b>6 Rikollisuuden ja huumeiden käytön merkitykset ja seuraamukset</b> .....	<b>82</b>
6.1 Huume- ja rikoskierteen syveneminen .....	85
6.2 Käytön rahoittaminen .....	90
6.3 Suhtautuminen poliisiin .....	96
6.4 Rikosoikeudelliset seuraamukset.....	101
6.5 Kiinnijäämisriski.....	105
6.6 Huumeekulttuurin arvot ja väkivaltaisuus.....	107

6.7 Väsähtäminen .....	113
<b>7 Yhteenveto ja johtopäätökset .....</b>	<b>117</b>
<i>Lähteet</i> .....	<i>125</i>
<i>Liitteet</i> .....	<i>134</i>

## Taulukot ja kuvio

Taulukko 1	Kooste raportissa käytetystä aineistosta .....	25
Taulukko 2	Aineiston luokittelutapa .....	31
Taulukko 3	Oheisrikosten rikosnimikkeet tutkintailmoituksissa (N=634) .....	33
Taulukko 4	Omaisuusrikoksen kohde (N=359).....	34
Taulukko 5	Käytetyt ja hallussa pidetyt aineet sukupuolen mukaan (%)..	40
Taulukko 6	Oheisrikokset sukupuolen mukaan (%).....	44
Taulukko 7	Kiinnijäämisen seuraamukset Helsingissä huume- ja oheisrikosjutuissa .....	51
Taulukko 8	Rikosten motiivit prosentteina ilmoitettuna .....	53
Taulukko 9	Aineiston luokittelutapa .....	63
Taulukko 10	Ensimmäisen rikosepäilyä nimike sekä keskiarvo ja moodi ensimmäisen merkintävuoden aikana (n=50) .....	69
Taulukko 11	Henkilöiden rikosepäilyt (n=50) rikosnimikkeittäin, rikosepäilyjen minimi- ja maksimimäärät koko rikoshistorian aikana sekä maksimimäärän haltijan ikä .....	71
Taulukko 12	Henkilöiden huumerikosepäilyt (n=50) rikosnimikkeittäin ja rikosepäilyjen moodi koko rikoshistorian aikana, rikosepäilyjen minimi- ja maksimimäärät sekä maksimimäärän haltijan ikä. ....	75
Taulukko 13	Eri huumeaineista saatujen merkintöjen yhteys huumerikoksen tyyppiin .....	76
Taulukko 14	Eri huumeiden ja rikosten (sisältäen poliisilain nojalla kiinniotot) väliset yhteydet .....	77
Kuvio 1	Henkilöiden ikä ensimmäisen rikosmerkinnän aikana (N=50).....	67



# 1 JOHDANTO

*”Narkkari saattaa mennä nopeammin autoon sisälle kun sinä omilla avaimillas.”*

Yllä oleva kommentti on lainaus poliisin haastattelusta, ja kuvaa hyvin poliisin ja myös kansalaisten kokemuksia huumeiden käyttäjistä. Huumeiden käyttäjät, kuten usein myös käytöksen perusteella heiksi rinnastetut muut päihde- tai mielenterveysongelmaiset, aiheuttavat ennakkoluuloja ja pelkoa kansalaisissa. Nuorten käyttö on vähentynyt 1990-luvun huippuvuosista (mm. Hakkarainen & Metso 2007), mutta ongelmakäyttäjien määrä on edelleen korkea. Uusien huumeiden käyttäjien määrä on siten vähentynyt, mutta nykyisten käyttäjien elämäntilanne on mahdollisesti pysynyt samana tai ongelmat ovat saattaneet syventyä. Arne Kinnusen ja hänen kollegojensa (2005) mukaan huumeiden kokeilukäytön kasvun taitumisesta huolimatta huumeiden käytöstä aiheutuvat haitat saattavat vielä kasvaa. Muita huolestuttavia kehityssuuntia ovat ongelmien kasaantuminen nuorelle ikäluokalle, huumeiden ongelmakäyttäjien lisääntynyt yhteiskunnallinen syrjäytyminen ja huumausainerikollisuuden kasvu. He jatkavat, että huumeongelman vakavoitumisesta on julkisuudessa puhuttu niin paljon, että siihen tiivistetään muikin ahdistus ja pelon tunne, joita aiheuttavat muun muassa nopeasti tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset. Uudentyyppisille yhteiskunnallisille toimille huumeongelman lievittämiseksi on siten heidän mielestään selvä ”sosiaalinen tilaus”. (Kinnunen et al. 2005, 11–13.)

Huumeiden käytön tiedetään kytkeytyvän läheisesti muuhun rikolliseen toimintaan. Tämä ilmenee poliisin strategioista (mm. SM 2003, SM 2004), rikostilanteen selvityksistä sekä yhtä lailla poliisityössä kuin kansalaistenkin arkikokemuksista. Sirenin (2004) mukaan varkauksia tehdään yhä useammin huumeiden käytön rahoittamiseksi. Heroiinin ja amfetamiinin käyttäjäistä tehdyn tutkimuksen mukaan huumeiden myyminen ja välittäminen sekä omaisuusrikokset ovat tavallisia käytön rahoituskeinoja (Perälä 2002). Arne Kinnunen osoitti vuonna 2001 julkaisemassaan tutkimuksessa, että huumausainerikostuomion saaneet henkilöt ovat syyllistyneet runsaasti varkauksiin, ryöstöihin, luvattomiin käyttöihin, kätkemiseen sekä asiakirjan väärentämiseen, kuten reseptiväarennöksiin. Aikaisemmassa tutkimuksessaan (Kinnunen 1996, 26) hän totesi, että huumerikollisten korkeaa osuutta kaikista rikoksentehtijöissään kasvattaa pienehkö huumeita käyttävien nuorten joukko, joka vastaa suuresta osasta näitä rikoksia.

Sisäasiainministeriön mukaan (2003) uusintarikollisuuden kasvu on ollut viime vuosikymmenen aikana merkittävää. Rikollisuuden kuvaan kuuluu,

että varsin pieni henkilökunta tekee suurimman osan kaikista rikoksista ja kuormittaa oikeusjärjestelmää. Sisäasiainministeriön arvion mukaan toistuvasti rikoksiin syyllistyvien määrän arvioidaan pysyvän Suomessa noin 11 000 henkilössä, joista noin kolmasosa on kerrallaan rangaistuslaitoksissa (SM 2004, 18). Rikosten tekeminen (tai niistä kiinni jääminen) on yhä enemmän kasaantunut ja samalla liittynyt yleiseen sosiaaliseen syrjäytymiseen. Erityisesti nuorten osalta kehitys on selvästi havaittavissa, mikä antaa aihetta kohdentaa rikostorjunnan keinoja tehokkaammin. Näiden tekijöiden saaminen pois markkinoilta edellyttää mahdollisimman monen rikoksen selviämistä ja rikosprosessissa tuomittua yhteistä rangaistusta ja muita seuraamuksia. Tällaisella tekijäkeskeisellä tutkinnalla onkin havaittu olevan merkittävää vaikutusta kokonaisrikollisuuteen. (SM 2003, 30, 60.)

Uusinta- eli taparikollisten ryhmä on nostettu vahvasti esiin sosiaali- ja kriminaalipoliittisessa keskustelussa, ja syrjäytymisen syistä sekä hoitokeinoista on varsin paljon tietoa. Tutkimuksissa on pyritty löytämään rikosuran syvenemiseen vaikuttavia riskitekijöitä, jotta voitaisiin ennakoida tietynlaisen taustan ja käyttäytymisen perusteella riskinuorten valvonnan ja tuen tarve. Taparikollisuus liitetään syrjäytyneisyyteen, päihteiden ongelmakäyttöön, antisosiaalisuuteen, kehitys- tai oppimishäiriöihin sekä psyykkisiin ongelmiin (DeLisi 2005; Best et al. 2001/a; Otero-Lopez et al. 1994). Tällöin kyse on siitä, ettei henkilö välttämättä pysty hankkimaan toimeentuloaan sovinnaisilla keinoilla. Taparikollisuuteen liittyy ajatus rikoskierteestä, joka alkaa lievemmillä teoilla ja syvenee kohti vakavampia rikoksia. Järjestäytyneessä rikollisuudessa sekä ”bisnesluokan” talousrikollisuudessa ei puhuta enää syrjäytymisestä tai pakon sanelemana rikoksiin sortumisesta, vaan näissä korostuu vapaaehtoisuus, vallinnan mahdollisuus tai suunnitelmallisuus suhteessa yhteiskunnan normien rikkomiseen. Voidaan olettaa, että valtaosa ihmisistä on syyllistynyt elämänsä aikana johonkin rikokseen tai rikkomukseen. Normien rikkominen kuuluu erityisesti nuoruuteen ja on usein ohimenevä vaihe, mutta joillekin rikollinen toiminta jää vallitsevaksi elämäntavaksi. Hirschin ja Gottfredsonin (1994; 151–153) mukaan kaikki ihmiset ovat potentiaalisia rikollisia, mutta rikoksiin syyllistyvät ne, joilla ei ole vahvoja siteitä yhteisöön ja yhteiskunnan arvoihin.

Huumeaineiden käytön ja muun rikollisuuden välisen yhteyden tutkimisessa tutkimuskohde ja otos vaikuttavat merkittävästi siihen, kuinka vahvana ilmiönä rikollisuus näyttäytyy. Usein jää havaitsematta, että suuri osa satunnaisista huumeiden käyttäjistä tai kokeilijoista ei syyllisty missään vaiheessa muihin kuin huumerikoksiin. Huumeiden käytön ja rikollisuuden yhteyttä on perinteisesti tutkittu neljästä eri näkökulmasta: a) koko väestön huumeiden käyttöä ja rikollista käyttäytymistä, b) vankien huumeiden käyt-

töä, c) huumeiden ongelmakäyttäjien rikollista käyttäytymistä sekä d) rikoksia tekevien ongelmakäyttäjien huumeiden käyttöön ja rikoksiin vaikuttavia tekijöitä (Hough et al. 2001).

Tässä raportissa tarkastellaan huumeiden käyttäjien oheisrikollisuutta ja valvonnan kohteeksi joutumista. Rikollisuusnäkökulma oli siten vahvasti mukana jo tutkimusasetelman valinnassa. Tutkimusasetelmaltaan tämä selvitys ei tee poikkeusta aikaisempaan tutkimusperinteiseen. Tarkoituksena on ensinnäkin selvittää merkityksiä ja motiiveja, joita huumeiden käyttäjät liittävät rikolliseen toimintaan. Toiseksi tarkastellaan huumeiden käyttäjien kiinnijäämistapoja ja syitä.

## 2 HUUMEIDEN KÄYTÖN JA RIKOLLISUUDEN YHTEYDEN SELITTÄMINEN

### 2.1 Kausaaliset ja funktionaaliset selitysmallit

Huumeiden käytön ja rikollisen käyttäytymisen yhteyttä on aikaisempien tutkimusten (mm. Best et al. 2001/a; Otelo-Lopez et al. 1994; Hough et al. 2001) perusteella pyritty selittämään seuraavilla hypoteeseilla: a) huumeet aiheuttavat rikollista käyttäytymistä, b) rikollinen käyttäytyminen johtaa huumeiden käyttöön sekä c) sekä rikollinen käyttäytyminen että huumeiden käyttö ovat ilmauksia poikkeavasta elämäntyylistä. Joidenkin tutkimusten (Hough et al. 2001; Pernanen et al. 2002) mukaan huumeriippuvuudella, ei niinkään huumeiden käytöllä, on löydetty poikkeavaa käyttäytymistä vahvasta merkityksestä. Valtioiden harjoittamalla huumausaine- ja sosiaalipolitiikalla nähdään myös olevan vaikutusta huumeiden käyttäjien tekemän rikollisuuden määrään. Tarve syyllistyä rikoksiin vaihtelee sen mukaan, kuinka hyvin muun muassa köyhyyteen ja hyvinvointiin vaikuttavilla taloudellisilla ja poliittisilla tekijöillä pystytään turvaamaan kansalaisten elintaso ja integroimaan heitä yhteisöön. (Pernanen et al. 2002, 27; Cohen 2000.)

Beanin (2004) mukaan huumeiden käytön ja rikollisuuden välistä yhteyttä kuvaavilla malleilla on akateemisen mielenkiinnon lisäksi käytännöllistä merkitystä. Jos huumeiden käyttö aiheuttaa muuta rikollista käyttäytymistä, huumehoidolla on rikollisuutta vähentävä vaikutus. Vastaavasti, jos rikollinen elämäntapa johtaa huumeiden käyttöön, huumehoito ei vaikuta rikollisuuden määrään, joten on tarkoituksenmukaisempaa puuttua rikollisuuteen vaikuttaviin tekijöihin. Jos huumeiden käytöllä ja rikollisuudella ei ole yhteyttä, niin hoito ei välttämättä johda kummankaan käyttäytymisen vähenemiseen. (Emt. 2004, 31)

Sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteiden lisäksi valvontataktisilla keinoilla voidaan pyrkiä hillitsemään sekä huumerikollisuutta että huumeiden käyttöön liittyvää oheisrikollisuutta. Jos muu rikollinen käyttäytyminen lisää huumeiden käytön todennäköisyyttä, niin tilannekohtaisella rikostorjunnalla eli kohdistamalla valvontaa levottomaksi tiedetyille alueille ja valituihin kohteisiin, voidaan vähentää rikollisuuden lisäksi huumeiden käyttöä (Bean 2004, 49). Rikostorjunnan tulee perustua ymmärrykseen rikosten syistä. Tilannekohtaisella rikostorjunnalla vähennetään fyysisiä rikoksentekeämahdollisuuksia sekä lisätään kiinnijäämisriskiä. Ehkäisevät toimenpiteet, kuten kameravalvonta, voivat hillitä impulsseja lainrikkomiseen. Vapaa-ajan

viettoon, työhön ja koulutukseen liittyvät sosiaalipoliittiset toimet voivat häivyttää rikollisuuteen motivoivia tekijöitä. (Clarke 2003, 357–364.)

### *Huumeiden käyttö johtaa rikollisuuteen*

Hypoteesi, jonka mukaan huumeiden käyttö johtaa muuhun rikolliseen käyttäytymiseen (addiction model), perustuu yleensä taloudellisiin ja psykologisiin selitysmalleihin eli käsitykseen taloudellisesta välttämättömyydestä sekä riippuvuudesta huumausaineisiin. Sen lisäksi, että huumeiden käyttäjät tekevät rikoksia aineiden rahoittamiseksi, huumeiden käyttö voi motivoida henkilöitä syyllistymään rikokseen tai vähentää rikoksenteon esteitä. (Kaplan & Dampousse 1995; Otelo-Lopez et al. 1994; Hough et al. 2001.) Psykologisen selityksen mukaan rikollisuus on yhtä paljon tulosta huumeiden käytöstä kuin tarpeesta saada huumeita (being enslaved) ja toisaalta huumeiden käyttö muuttaa käyttäjän persoonallisuutta (acting out of character). Huumeiden käyttäjä syyllistyy rikoksiin etupäässä tyydyttääkseen huumeiden käyttöön liittyvät halunsa, ja koska hän ei pysty kontrolloimaan itseään eikä välitä muiden tunteista tai tarpeista. Toisen selitysmallin mukaan huumeiden käyttö saa ihmisen käyttäytymään eri tavalla kuin hän muuten toimisi: hän esimerkiksi käyttää hyväkseen perheenjäseniään eikä huolehdi hygieniastaan ja ulkonäöstään. (Bean 2002, 8-12.) Huumehoidolla ja käytön lopettamisella on havaittu olevan vaikutusta rikolliseen käyttäytymiseen, jolloin huumeiden käytön vähentäminen ja lopettaminen johtavat myös rikollisesta elämäntavasta irtautumiseen (mm. Hearnden et al. 1999).

Päihteiden käyttö saattaa lyhyellä aikavälillä vähentää yksilön estoja seurata rikollisia impulsseja ja käyttäytyä sosiaalisesti tuomittavalla tavalla. Pitkällä tähtäimellä huumeiden käyttö, yhteiskunnan normeihin sopeutumattomana toimintana, lisää henkilön taipumusta rikolliseen käyttäytymiseen. Huumeongelmainen, joka on käytön seurauksena päätenyt tekemään rikoksia, ei välttämättä enää yhtä todennäköisesti saa tai hae sosiaalista tukea perheeltä, ystäviltä tai yhteisön muilta toimijoilta. Tätä puolestaan johtaa yhä syvempään eristäytymiseen, ja huumeista ja rikoksista tulee näin yhä suurempi osa yksilön elämää. (Newcomb et al. 2001, 185–190.)

Tutkimusten (mm. Bean 2004, 33; Pernanen et al. 2000) mukaan huumeiden käytöstä johtuva rikollisuus voidaan luokitella neljään pääryhmään:

#### **1. Taloudelliset syyt: huumeiden käytön rahoittamiseksi tehdyt rikokset (economic means model)**

Ekonominen malli perustuu siihen, että huumeet, kuten muutkin kulutus-  
hyödykkeet, tuotetaan ja myydään tuotolla kysynnän ja tarjonnan lakien

mukaisesti. Aineiden hinta vaikuttaa siihen, mitä, miten ja millaisina annoksina aineita käytetään. Huumausaineiden hankkimiseen tarvittavien varojen kannalta rikollisuuden taso riippuu aineiden hinnoista, samoin kuin hoitoon hakeutumisten intensiteettiin tilanteissa, joissa henkilöllä ei ole enää varaa käyttää huumausaineita. Huumausaineiden hinta vaikuttaa siihen, kuinka paljon rikoksia on tehtävä aineiden hankkimiseksi. Malli perustuu siihen, että huumeiden käyttäjät tekevät rikoksia, jotta he saavat rahaa tai myytäväksi kelpaavaa tavaraa huumeiden hankkimiseksi. Ekonomisessa mallissa on kuitenkin vaikea osoittaa, että jokin yksittäinen (omaisuus)rikos johdatti huumeiden käytöstä ja tehtiin huumeiden hankkimisen rahoittamiseksi. Mallia käytetään toisinaan poliittisessa mielessä, kun halutaan osoittaa, että huumeiden käyttäjät ovat pakotettuja tekemään rikoksia, jolloin huumeiden laillistaminen ja näin huumeiden katukauppahintojen laskeminen ratkaisisivat rikollisuusongelman. Myös rikoksesta epäillyt käyttävät selityksenä tai puolustuksena sitä, että huumeiden käytön vuoksi he joutuvat tekemään rikoksia. (Bean 2004, 20, 28–30.) Ekonomisella mallilla selitetään rikollisuutta yleensä pelkistetyn deterministisellä tavalla; köyhyys ja materiaallinen puute ajavat ihmiset rikoksiin.

## **2. Psykofarmakologiset tekijät: psykoaktiivisten aineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset (intoxication tai psychopharmacological model)**

Huumeiden käytön ja rikollisuuden yhteyttä selitetään eri aineiden neurologisilla vaikutuksilla. Eri huumausaineilla tiedetään olevan erilaisia vaikutuksia - euforinen, depressiivinen tai piristävä vaikutus - käyttäjän mielialaan ja käyttäytymiseen (Kaplan & Damphousse 1995, 189.) Erilaisten kemiallisten vaikutusten lisäksi käyttäytymiseen voivat vaikuttaa sellaiset tekijät kuin aineen annostus, käyttötapa, sekakäyttö, toleranssi ja vieroitusoireet (Pernanen et al. 2002, 26–27). Opiaateilla ja marihuanalla nähdään olevan aggressiivisuutta hillitsevä vaikutus, kun taas barbituraatit, amfetamiini ja kokaiini vahvistavat aggressiivisuutta. Kannabiksen ja ekstaasin käytölle ei ole löydetty merkittävää kausaalisyhteyttä omaisuusrikosten kanssa (Hough et al. 2001). Useimmissa huumeiden ja aggressiivisen käyttäytymisen välistä yhteyttä selvittäneissä tutkimuksissa on todettu huumeisiin liittyvän väkivallan kytkeytyvän kuitenkin lähinnä huumekauppaan eikä niinkään aineiden neurologisiin vaikutuksiin. (Kinnunen 1996, 107–108; ks. Pernanen 2002, 28.)

### **3. Huumemarkkinoista johtuvat rikokset: laittomien huumemarkkinoiden toiminnan yhteydessä osana huumeiden levitystä ja toimittusta tehdyt rikokset (systemic model)**

Tutkimusten mukaan huumemarkkinoiden toiminnasta johtuvat rikokset esiintyvät yleisimmin kahden huumeiden myyjän kesken tai huumeidiilereiden ja käyttäjien välillä. Tähän luokkaan kuuluvat rikokset sisältävät kiistat huumeiden jakelualueista ja organisaation sääntöjen noudattamisesta sekä tiedottajien rankaiseminen ja taistelut poliisin kanssa. Aineiden toimitukseen liittyvät rikokset ovat sellaisia, jotka aiheutuvat kauppahetkellä tapahtuvat aine-erän tai rahojen varastamisesta, velanperinnästä tai aineen laatua koskevista riidoista. Kolmanteen osapuoleen liittyvät rikokset tapahtuvat huumemarkkinoiden laidoilla ja kehittyvät huumemarkkinoiden seurauksena, esimerkkeinä prostituutio ja asekauppa. Huumemarkkinoiden kehittymisen ja kasvun seurauksena esiintyvät sekundaariset rikokset pitävät sisällään poliisikorruption sekä rahanpesun. (Bean 2004, 41–44.)

### **4. Huumerikokset: huumelainsäädännön (ja muun siihen liittyvän lainsäädännön) vastaiset rikkomukset (substance-defined model)**

Huumeiden käyttö on itsessään rikollinen teko ja edellyttää muun muassa huumausaineiden hankkimista ja hallussapitoa.

### *Rikollinen käyttäytyminen johtaa huumeiden käyttöön*

Toisen hypoteesin mukaan rikollisen käyttäytymisen kautta yksilö altistuu sellaisille vaikutteille ja olosuhteille, jotka rohkaisevat huumeiden käytön aloittamista. Tämän niin kutsutun alakulttuurimallin (sub-cultural model) mukaan rikollisia tai yhteiskuntavastaisia arvoja kannattava sosiaalinen ympäristö vahvistaa huumeiden käyttöä. Henkilöt sosiaalistavat ympäristön arvot, ja hyväksyvät rikollisen toiminnan normaalina, luonnollisena ja välttämättömänä, eivätkä pysty perustelevaan järkipärisesti osallistumistaan rikosten tekoon (Allen 2005, 361; Bernburg et al. 2006). Sen lisäksi, että henkilö tutustuu huumeiden käytölle otollisiin henkilöihin ja paikkoihin (ks. Calafat et al. 2001, 83), huumeiden käyttö voi liittyä rikoksenteotilanteeeseen; aineiden kemiallista vaikutusta käytetään tuomaan rohkeutta ja vähentämään jännittyneisyyttä. Vastaavasti huumeet tarjoavat lievitystä rikollisen elämäntavan stressaavuuteen. (Kaplan & Damphousse 1995; Otelo-Lopez et al. 1994; Hough et al. 2001.)

Huumeiden käyttöä pidetään yhtenä merkittävänä riskitekijänä rikoskierteen kehittymiselle. Rikollisuuden ja huumeiden käytön yhteydestä on useita tutkimuksia (mm. Makkai & Payne 2005; Farabee et al. 2001; Fazey

1992), jotka osoittavat, että monet nuoret ovat syyllistyneet muihin rikoksiin jo paljon aikaisemmin kuin ovat alkaneet käyttää huumeita. Samoin valtaosa huumausainerikokseen syyllistyneistä on jäänyt kiinni jostakin muusta rikoksesta ennen ensimmäistä ilmi tullutta huumausainerikosta. Kinnusen tutkimuksen (2001) mukaan kolme neljästä (76 %) huumausainerikokseen syyllistyneistä oli tehnyt jonkun muun rikoksen ennen ensimmäistä ilmi tullutta huumausainerikosta. Norjalaisen tutkimuksen (Gjeruldsen et al. 2004, 54) mukaan 62 prosenttia huumeiden käyttäjistä oli syyllistynyt muihin rikoksiin ennen huumerekosepäilyjä, ja moni huumeiden käyttäjä oli ollut pidätettynä muista kuin huumerekoksista. Samoin vankeusrangaistukseen tuomitut tamperelaiset päihdehuollon asiakkaat kertoivat haastatteluissa, että he olivat yleisimmin olleet rikoksesta epäiltynä tai vankilassa muista kuin huumausainerikoksista (Kekki 2004, 32–33). Rikoksia on siis tehty muista syistä kuin huumeiden käytön rahoittamiseksi. Rikoksia tehdään myös huumeiden käytön lopettamisen jälkeenkin (mm. Gjeruldsen et al. 2004; Bean 2004).

Kinnusen (1996) mukaan nuorena aloitettu omaisuusrikosten teko ja rikolliseen alakulttuuriin tutustuminen johtaa suurella todennäköisyydellä huumausainekokeiluihin. Myöhemmin rikoksenteכון suuntautunut alamaailma huumeekuvioineen vahvistaa huume- ja omaisuusrikollisuuden keskeistä kytkentää. (Emt. 1996, 140; ks. Otero-Lopez et al. 1994.) Huumeongelma aikuisiässä on yhteydessä elämäntapaan, jossa esiintyy rikollista käyttäytymistä sekä yhteiskunnallisiin normeihin kiinnittymisen ja sosiaalisen tuen puutetta. Nuoruuden huumeongelmia seuraa myöhempi rikollinen käyttäytyminen, joka viittaa siihen että henkilöt pitävät yllä huumeiden käyttöään rikosten ja muun laittoman käytöksen avulla. (Kinnunen 1996.)

### *Rikollinen käyttäytyminen ja huumeiden käyttö ilmauksia poikkeavasta käyttäytymisestä*

Kolmannen mallin mukaan rikollisella käyttäytymisellä ja huumeiden käytöllä ei ole suoraa vaikutusta toisiinsa, vaan ne voidaan selittää kolmansien (sosiaaliset ja psykologiset) tekijöiden avulla, kuten kaveripiirillä, perheoloilla ja persoonallisuustekijöillä. Rikollisella käyttäytymisellä ja huumeiden käytöllä on siis yhteisiä selittäviä tekijöitä, mutta huumeet ja rikollisuus eivät vaikuta suoranaisesti ja yksiselitteistä toisiinsa. (Otero-Lopez et al. 1994, 471–474.) Psykologisten teorioiden mukaan tietynlaiset persoonallisuudenpiirteet voivat altistaa epäsosiaaliselle tai rikolliselle käyttäytymiselle, vaikka ympäristötekijöillä on myös vahva vaikutus (Eysenck 2003, 92–93). Verrattaessa vankilapopulaation terveyskäyttäytymistä koko väestöön tapoi-



hin, on havaittu vankien tupakoivan yleisemmin kuin muu väestö, mutta tästä ei voida päätellä, että tupakointi aiheuttaa rikollista käyttäytymistä (Hough et al. 2001). Tätä mallia on kutsuttu elämäntapamalliksi (lifestyle model), ja yleisimmin poikkeavan käyttäytymisen syytä on etsitty syrjäytymisestä, köyhyydestä, työttömyydestä, antisosiaalisuudesta, rikkinaisista kotioloista, psyykkisistä tekijöistä ja niin edelleen. (Kaplan & Damphousse 1995; Otelo-Lopez et al. 1994; Dembo & Schmeidler 2003.)

Sosiaalitieteellisten mallien mukaan huumeiden käyttö ja rikollinen käyttäytyminen ovat molemmat ilmauksia poikkeavasta elämäntavasta. Huumeiden käytön ja rikollisuuden yhteyttä on selitetty muun muassa sosiaalisen pääomateorian (sosiaalisen lähiympäristön puute), suhteellisen deprivaation (heikko taloudellinen ja sosiaalinen elämänlaatu), sosiaalisen kontrolliteorian (yhteisten arvojen puute), rutiininomaisen toimintateorian (motivoitunut tekijä - sopiva kohde – valvonnan puute) sekä poikkeavuus- ja leimautumisteorioiden (sosiaalinen eksluusio) avulla. (Bean 2004, 21–22; ks. McLaughlin et al. 2003, 73–75). Tutkimustulokset, joiden mukaan huumeiden käyttö on yleisintä kouluttamattomien, alhaisen toimeentulon omaavien, etnisten vähemmistöjen tai siirtolaisten, yksinhuoltajaperheiden kasvattien tai erilaisten alakulttuurien jäsenten keskuudessa, vahvistavat sosiologisten teorioiden selitysvoimaa.

Rikollisuus erottaa rikoksen tekijät valtakulttuurin massasta. Jengi- ja alakulttuuriteorioissa painotetaan kaveri- ja vertaisryhmän merkitystä. Venla Salmi (2005) on koonnut tulkintoja erilaisista kriminologisista selitysmalleista, jotka käsittelevät vertaisryhmän merkitystä. Näistä oppimisteorioiden mukaan rikoskäyttäytyminen on opittua ja vertaisryhmällä on suuri merkitys tässä oppimisprosessissa. Kontrolliteorioiden mukaan rikollinen kaveripiiri ei johda rikoskäyttäytymiseen, vaan on mahdollista, että korrelaation suunta on päinvastainen kuin esimerkiksi oppimisteorioissa on esitetty. Sen sijaan, että rikollinen kaveripiiri saisi yksilön syyllistymään laittomiin tekoihin, rikoksiin taipuvainen henkilö hakeutuu kaltaiseensa seuraan. (Emt 2005.) Eristäytyminen ja valtakulttuurin ulkopuolelle jääminen ovat myös itseisarvoja jäsenettäessä maailmaa rikolliseen alakulttuuriin ja järjestäytyneeseen yhteiskuntaan. Esimerkiksi huumeiden käyttö tarjoaa statuksen yhteisössä, jossa arvostetaan viranomaisvastaisuutta, maskuliinista elämäntapaa, riskienottoa ja yritteliäisyyttä (Jacobs et al. 2003; Geiger & Fischer 2001, 201–202). Huumeiden viihdekäyttöä käsittelevän tutkimuksen (Calafat et al. 2001) mukaan nuortenkeskinen sosiaalisuus ja hyväksynnän tarve esiintyvät myös menestyvien nuorten taustavaikuttajina trendihuumeiden käytölle.

## 2.2 Rikosura ja huumeiden merkitys urakehitykselle

Rikollisuraa käsittelevät tutkimukset ovat lähestyneet aihetta yleensä joko syrjäytymis- tai elämäntapateeman kautta. Toisaalta rikollisuraa käsittelevät tutkimukset ovat keskittyneet ammattirikollisiin, jotka ovat tehneet merkittävää ja suunnitelmallista uraa ryöstöjen, huumekaupan tai huijausten parissa (Hobbs 1995).

Tutkimuksissa on pyritty löytämään rikosuran syvenemisen kannalta merkittäviä riskitekijöitä, joiden perusteella voitaisiin ennakoita tietynlaisen taustan ja käyttäytymisen perusteella joidenkin nuorten valvonnan ja tuen tarve. Riskinuoria luokitelleessa tutkimuksessa (Dembo & Schmeidler 2003) havaittiin päihteen käytön, rikollisen toiminnan sekä mielenterveysongelmien olevan nuorten elämän kannalta erityisiä riskitekijöitä varsinkin, jos nämä ongelmat kasautuvat samanaikaisesti. Salmen (2004) tutkimuksessa pidetään nuorten rikoskäyttäytymisen riskitekijöinä alhaista vanhempien tukea ja opettajien kontrollia, alhaista luottamusta, perheen heikkoa taloudellista tilannetta, muuta kuin ydinperheessä asumista, heikkoa koulumenestystä sekä matalaa itsekontrollin tasoa (ks. Calafat et al. 2001, 82). Tekijät huomauttavat, että vaikka riskitekijöiden kumuloituminen nostaa rikosaktiivisuutta huomattavan korkealle, lähes puolet (46,5 %) korkeimman riskiryhmän nuorista ei heidän tutkimuksessaan ollut tehnyt aktiivisesti rikoksia. On siis olemassa suuri joukko niitä nuoria, jotka siitä huolimatta, että heillä on kaikki edellä mainitut riskitekijät, eivät osallistu aktiiviseen rikoskäyttäytymiseen tai pidättäytyvät kokonaan rikosten tekemisestä. (Salmi 2004, 98–99.)

Rikosura-ajattelun puutteena on se, että rikos rinnastetaan parantumattoman ja tarttuvan sairauden kaltaiseen ilmiöön. Ajatuksena on, että urarikollisen tuleva rikollinen kehitys voitaisiin ennustaa jo varhain rikosuran piirteiden ja erilaisten psyykkis-sosiaalisten taustamuuttujien avulla. (Kääriäinen 1994, 70.) Salmen (2004, 42) mielestä yksilön rikoskäyttäytyminen ei ole yhtenäinen jatkumo lapsuudesta aikuisuuteen, vaan se vaihtelee eri ikäkausina ja voi kehittyä eri suuntiin elämäntilanteiden muuttuessa. Sen mukaan, miten henkilöt käyttäytyvät eri elämänvaiheissa, ei voida tehdä varmoja päätelmiä tulevasta. Monet tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi ihmisen ”rikollinen ura” muodostuu, eli missä määrin ja kuinka pitkään henkilö jatkaa rikoksien tekoa. (ks. Kääriäinen 1994; Kyvsgaard 2003.)

Shover (1996) erottaa säännöllisesti rikoksia tekevät henkilöt, joiden rikollisuus kumpuaa vahvasta ja pysyvästä identifioitumisesta rikollisuuteen toimeentulon lähteenä, sellaisista henkilöistä, joiden samaistuminen rikollisuuteen on heikko tai ajoittainen. Identifioituminen rikollisuuteen tarkoittaa rikoksen mieltämistä houkuttelevaksi, potentiaaliseksi tulonlähteeksi tai yksinkertaisesti ongelmanratkaisukeinoksi välittömiin ongelmiin vastaami-

seksi. Vaikka henkilöt olisi toistuvasti tuomittu rikoksiin elämänsä aikana, se ei itsessään osoita korkeaa samaistumista rikollisuuteen. Samaistuminen merkitsee sitä, että henkilöt pitävät rikollisuutta haluttuna ja valittuna elämäntapana sekä käyttävät aikaa ja energiaa oppiakseen tekemään rikoksia. (Shover 1996, 77–78.)

Kääriäisen (1994, 83) mukaan rikosuran kohdalla kysymys on siitä, miten rikoskontrolli muokkaa ”rikoskierteeseen” joutuneen henkilön minuutta sellaiseksi, että rikollisuudesta tulee hänelle subjektiivisesti mielekäs elämäntapa, sillä tuskin kukaan ajautuu uralle ilman henkilökohtaista aktiivisuutta. Hänen mukaansa voidaan olettaa, että moninkertaisen rikoksenuusijan rikosura kehittyy tavallisesti nuoresta seikkailijasta puoliammatillaisen tai ammatillaisen kautta moniongelmaiseksi. Hänen tutkimuksessaan ilmeni, että monet rikoksenuusijat eivät olleet käyneet läpi erityistä ammatillaisuuden vaihetta, jossa suunnitelmallisilla ja hyvin toteutetuilla rikoksilla olisi saavutettu kohtalaisen suuria ”saaliita”. (Kääriäinen 1994, 60, 70–71; ks. Shover 1996, 120–122.) Tapio Kuure havaitsi tutkimuksessaan (1996), että rikos ammattina on hankittu kovalla työnteolla ja opiskelulla ja se antaa tekijälleen tunteen osaamisesta ja onnistumisesta rikollisen työn markkinoilla. Rikoksenteikijän ammattia voi tarkastella joko urana, jolla on noususuuntansa, lakipisteensä ja laskunsa tai viuhkana, jossa rikos muodostaa yhden vaihtoehtoisen ammatin muiden ammattien joukossa. Ammatillinen osaaminen takaa urakehityksen, toimimisen ammatillisena eliittinä ja esikuvana, jolla on mahdollisuus tehdä ”viimeinen iso keikka”. (Kuure 1996, 98–100.)

Aktiiviset rikoksenteikijät on kirjallisuudessa luokiteltu taparikollisiksi, kroonisiksi rikoksenteikijöiksi tai ammattirikollisiksi. Nämä jatkuvasti rikoksia tekevät henkilöt yleensä syyllistyvät ensimmäiseen rikokseensa suhteellisen nuorina ja ovat yliedustettuina niiden joukossa, jotka syyllistyvät kaikkein vakaviimpiin rikoksiin kuten ryöstöihin, huumerikoksiin ja autovarkauksiin. Svenssonin (2002) mukaan rikollisuuden kehittyminen oli todennäköistä, jos henkilö teki ensimmäisen rikoksen 15–17-vuotiaana (ks. Kyvsgaard 2003). Svensson kuvaa tutkimuksessaan strategiseksi rikoksiksi sellaisia laittomia tekoja, joiden esiintyminen varhaisessa vaiheessa rikollisuraa viittaa siihen, että rikollinen ura jatkuu laajana jatkossakin. Kulkuneuvojen varkauksiin, huumerikoksiin sekä ryöstöihin ensimmäisenä rikoksenaan syyllistyneillä henkilöillä oli korkea riski jatkaa rikollista elämäntapaa. Myymälävarkauksen ensimmäisenä syyllistyneillä tämä riski on taas hyvin alhainen. Jos tavoitteena on vähentää rekrytoitumista rikolliselle uralle tai elämäntavalle, on hänen mielestään kannattavaa keskittää toimet niihin henkilöihin, jotka ovat tuomittuja näistä korkean riskin rikoksista. Rikos itsessään ilmaisee tietynlaisia elämäntapaa, joka aiheuttaa riskin rikollisen uran jatkumiselle. (Svens-

son 2002, 395–404.)

Aikuiset tekevät valtaosan rikoslakirikoksista, vaikka nuoruus on ikäryhmien kokoon suhteutettuna aktiivisinta rikoksenteon aikaa. Toisin sanoen nuoruus on elämänkaaren ”rikollisinta” aikaa, ainakin tarkasteltaessa yleisimpiä omaisuus- ja väkivaltarikollisuuden lajeja (Kivivuori 2005). Rikokset, joissa nuorten osuus on suuri, liittyvät yleensä vapaa-ajanviettoon, alkoholiin ja ikärajoja koskeviin säännöksiin. Nuoret tekevät reilun neljänneksen tuhotöistä ja vahingonteosta. Myös moottorikulkuneuvon käyttövarkaudet ja ryöstöt ovat aika usein nuorten tekemiä. Sen sijaan nuorten osuus poliisin tietoon tulleesta huumausainerikollisuudesta, petoksista ja kavalluksista sekä rattijuopumuksista ja muista liikenne rikoksista on melko pieni. (Marttunen & Kivivuori 2005, 169.) Vuosien 1995–2004 aikana 15–16-vuotiaiden nuorten vahingonteko- ja varkausrikollisuus on vähentynyt ja rikollisuuden painopiste on siirtynyt omaisuusrikoksista huumeiden käytön suuntaan. (Kivivuori 2005, 60–63.)

Useiden tutkimusten (Kyvsgaard 2003; Kinnunen 2001; Allen 2005; Soothill et al. 2004) mukaan rikosuran aktiivisin vaihe asettuu 18. ikävuoden kohdalle, jatkuu muutamia vuosia ja alkaa sen jälkeen laskea. Kääriäinen (1998) esimerkiksi paikallisti moninkertaisesti vangittujen henkilöiden kohtaavan ensimmäisen rangaistushuipun noin 18 ikävuoden kohdalla. Tämän jälkeen alkaa laskuvaihe, joka selittyy samoilla syillä kuin muillakin nuorilla eli kiinnittymisellä jossain määrin tavanomaiseen perhe- ja työelämään. Moninkertaisesti vangittujen rangaistustiheys on jo nuoruusvaiheessa siinä määrin suurempaa, että ehdottomia vankeusrangaistuksia alkaa esiintyä. Laskuvaihe pysähtyy kuitenkin jo 20 ikävuoden kohdalle, tasaantuu pariksi vuodeksi ja rangaistustiheys alkaa taas tasaisesti nousta saavuttaen uuden huipun noin 25 ikävuoden kohdalla. Osalla lainrikkojista on havaittu rikosten kovenevan ja suunnitelmallistuvan ensimmäisten vankeustuomioiden jälkeen muutamiksi vuosiksi ja sitten muuttuvan yhä vähemmän suunnitelmalliseksi ja yhä huonommin toteutetuiksi. (Kääriäinen 1998, 8–11.)

Kinnusen tutkimuksessa (2001, 106) ilmeni, että varkausrikosten määrä oli heti rikosuran alusta lähtien korkealla tasolla, mikä viittaa siihen, että varkausrikoksia on tehty runsaasti jo ennen 15. ikävuotta. Samaan aikaan kun varkausrikosten määrä lähtee laskuun, kääntyy huumausainerikosten määrä nousuun. Huume- ja muiden rikosten järjestyksellä on merkitystä siihen, millainen henkilön rikosura tulee olemaan – jos henkilön rikosura johtuu huumeiden käytöstä, hän ei syöllisty yhtä todennäköisesti väkivaltaisiin ryöstöihin kuin henkilöt, joiden rikosura on alkanut jo ennen huumeiden käyttöä (Farabee et al 2001, 217).

Newcomb et al. (2001, 185–191) tutkimuksessa ilmeni, että alttius ri-

kollisuuteen johti myöhemmin ongelmiin huumeiden kanssa. Nuorena huumeiden käytön aloittaneet jatkoivat huumeiden käyttöä myös aikuisiässä. Huumeepidätysten ja tuomioiden ajoittumisella nuoruusikäen vaikutti olevan positiivinen yhteys siihen, että henkilö hakee myöhemmässä vaiheessa tukea huumeongelmaansa viranomaisilta. Tämä on luultavasti selitettävissä sillä, että nuorena huumeista kiinnijäämisestä seuraa usein jonkinlainen velvollisuus osallistua hoito- ja tukipalveluihin, jolloin henkilön tietoisuus palvelutarjonnasta kasvaa ja hoitoon hakeutumiseen ei ole niin suuri kynnys myöhemmällä iällä. Huumeongelmiin saatu sosiaalinen tuki vähensi tulosten mukaan selvästi huumeita käyttävien rikollista käyttäytymistä. Lisäksi tuki näytti toimivan ehkäisevänä tekijänä myöhempään huumeiden käyttöön. Tulokset osoittivat, että varkausrikoksiin toistuvasti syyllistyminen vähensi virallisten toimijoiden tarjoaman tuen käyttöä. Toisin sanoen rikollisen käyttäytymisen seurauksena yksilö ei enää hae virallisten tahojen apua yhtä helposti. (Newcomb et al. 2001, 185–191.)

### 3 HUUMEIDEN KÄYTTÄJIEN OHEISRIKOLLISUUS SELVITYSKOHTENA

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää huume- ja oheisrikollisuuden välisen yhteyden ja rikoksenteon motiivien monimuotoisuutta: voidaanko sanoa, että huumeiden käyttäjien tekemä rikollisuus johtuu suoraan tai välillisesti huumeiden käytöstä vai löytyykö sille joitain muita selityksiä. Tutkimuksessa tarkastellaan huumeita käyttävien taparikollisten arvoja, rikoshistoriaa sekä huumerikollisuuden ajoitusta ja roolia rikoskierteen kannalta. Tarkoituksena on myös verrata ulkomaisia tutkimustuloksia Suomen olosuhteisiin tarkastelemalla rikosten ominaispiirteitä sekä iän, käytetyn huumeausaineen, huume-kulttuurissa ansaitun aseman ja sukupuolen merkitystä rikollisuuteen.

Selvityskohtena ovat huumeausaineita käyttävät niin sanotut taparikolliset eli henkilöt, joilla on runsaasti rikosmerkintöjä poliisin tietojärjestelmässä ja joiden tekemien rikosten määrä ja tiheys viittaavat rikolliseen elämäntapaan. Tutkimuksen keskiössä on huumeiden käyttäjien rikollinen elämäntapa. Tutkimuksen teemoja ovat:

- Huumeiden käyttäjien tekemän rikollisuuden erityispiirteet ja motiivit
- Huumeiden ja muun rikollisuuden välisen yhteyden syyt ja merkitykset

Aiemmissä tutkimuksissa (mm. Newcomb et al. 2001) mahdollisen kausaalisuhteen toteamista rikollisuuden ja huumeiden käytön välillä ovat vaikeuttaneet muun muassa seuraavat neljä seikkaa:

1. Tutkimukset ovat käyttäneet tutkimuskohteina usein ainoastaan tietyn ryhmän edustajia – jo rikoksesta kiinnijääneitä tai alaikäisiä nuoria – joten tulosten yleistäminen on ongelmallinen,
2. Tutkimusten poikkileikkausaineistot estävät mahdollisen rikollisen käyttäytymisen ja huumeiden käytön välisen kausaalisuhteen selvittämistä,
3. Aiemmat tutkimukset ovat usein keskittyneet tarkastelemaan jonkin tietyn huumeen käytön vaikutuksia rikolliseen käyttäytymiseen ja huumeiden sekakäytön mahdollinen vaikutus on jätetty miltei huomiotta,
4. Muiden tekijöiden, kuten sosiaalisen tuen vaikutus on jätetty kausaaliyhteyden tarkastelussa hyvin pienelle huomiolle. (Newcomb et al. 2001, 185.)

Tässä raportissa keskitytään rikoksista kiinni jääneiden huumeiden käyttäjien rikollisuuteen, jolloin tuloksia ei voi yleistää koskemaan kaikkia huumeiden käyttäjiä tai alkoholia käyttäviä taparikollisia. Tutkimusasetelma on siten varsin perinteinen kansainvälisestä perspektiivistä. Vastaavaa suomalaista selvitystä ei ole kuitenkaan tehty. Selvityksessä on kerätty poikkileikkausaineiston (aineistot Helsingistä ja Tampereelta vuosilta 2002–2003) lisäksi pitkittäisaineisto helsinkiläisten huume- ja muista rikoksista epäiltyjen koko rikoshistoriasta. Molemmissa aineistoissa piirtyy vahva kuva sekakäytöstä, mikä on suomalaisessa huumeikäntäessä tyypillistä. Haastatellut huumeiden käyttäjät ilmoittivat käyttäneensä lääkkeiden ja hasiksen lisäksi pelkästään joko amfetamiinia tai opiaatteja. Sosiaalisen tuen vaikutusta on käsitelty haastatteluissa sekä tarkasteltu tutkintailmoituksista laadittujen henkilökuvi- en perusteella.

### 3.1 Aineistot

Huumeiden käyttäjien oheisrikollisuutta kuvataan kolmella eri aineistolla: kahdella poliisin tutkinta-aineistolla<sup>1</sup> sekä haastatteluilla. Poliisin tutkinta- ja virka-apujärjestelmästä (Patja) kerätyllä aineistolla kuvataan huumorikoksista epäiltyjen rikollista käyttäytymistä sekä rikosten teko- ja kiinnijäämistapoja. Ensimmäisessä poliisin tutkintailmoitusaineistossa (luku 4) etsittiin sellaisia rikostapauksia (n=634), joissa henkilöä epäiltiin huumausaineen käyttöririkoksen tai huumausainerikoksen lisäksi jostakin muusta rikoksesta Helsingissä vuosina 2002–2003. Aineisto antaa poikkileikkauksen huumeiden käyttäjien ja välittäjien rikollisesta toiminnasta tietyiltä vuosilta: minkälaisista huume- ja oheisrikoksista he ovat olleet epäiltyinä ja miten he ovat jääneet kiinni niistä (katso aineiston keruusta ja luokittelusta luvusta 4). Tällä aineistolla ei saada tietoa henkilöiden aikaisemmasta päihde- tai rikoshistoriasta, joten oheisrikollisuudesta saatavaa kuvaa täydennettiin keräämällä pitkittäisaineisto 50 henkilön elinaikanaan tekemästä rikollisuudesta. Rikoshistoriaosiossa (luku 5) poimittiin ensin mainitusta Patja-aineistosta 50 henkilön otos niiden rikoksesta epäiltyjen joukosta, joilla oli huumemerkintöjen lisäksi vähintään 15 muuta rikosmerkintää elämänsä aikana. Tutkintailmoituksista kerättiin sekä määrällistä että laadullista tietoa (katso aineiston keruusta ja luokittelus-

---

<sup>1</sup> Tutkimusavustaja Tanja Noponen osallistui Helsingin tutkintailmoitusaineiston koodaamiseen ja aineistoon soveltuvien tapausten valintaan. Kumpikin meistä luki samat aineistot läpi ja keskustelimme aineiston koodaamistavoista sekä tarkistimme toistemme SPSS-syöttöjä. Aineiston keruu, koodaaminen ja tarkistaminen veivät useita kuukausia, joten suurkiitokset Tanjalle avusta. Kävimme myös yhdessä läpi aineiston lukemisesta ajoittain syntyneitä ahdistusta ja surumielisyyttä sekä turhautumista aineiston yksitoikkoisuuteen samankaltaisten rikostapausten toistuessa.

ta luvusta 5). Tilastollisella aineistolla kuvataan henkilöiden rikoshistoriaa (n=7627) ensimmäisestä poliisiin tietoon tulleesta rikoksesta vuoden 2004 loppuun saakka. Tutkintailmoituksista koottiin laadullista tietoa rikosten tekotavoista, rikoskumppaneista ja huumeiden käytöstä tavoitteena luoda jokaisesta henkilöstä jonkinlainen rikollisen muotokuva.

Tutkintailmoitukset koostuvat poliisin kirjaamasta selosteosasta, jossa ilmenee rikosepäilyn pääpiirteet sekä tutkinta- ja toimenpidetietoja – osasta, johon kirjataan epäillyn ja todistajien kuulustelukertomuksen sisältö, asianomaisten rangaistus- ja korvausvaatimukset, lista takavarikoiduista tavaroista sekä poliisin pakkokeinojen perustelut (Kekki 2005, 668). Lisäksi tutkintailmoitusten loppuosassa oli luettavissa poliisiin sisäiseen käyttöön tarkoitettu tutkintamuistio, johon poliisit voivat kirjoittaa vapaamuotoisesti rikokseen ja tekijään liittyviä vihjeitä, ideoita tulevaa kuulustelua varten, tuntemuksia kiinniottilanteista ja muita lisätietoja<sup>2</sup>. Poliisiin sähköiseen tutkinta- ja virka-apujärjestelmän käyttöön haettiin sisäasiainministeriön poliisiosastolta tutkimuslupa, jossa sitouduttiin suojaamaan epäiltyjen henkilöllisyys tutkimusprosessin aikana ja tutkimuksen raportoinnissa niin, että henkilötietoja käsitellään ja koodataan anonyymisti eivätkä epäilyksen kohteena olevat henkilöt ole tunnistettavissa. Aineistonkeruu tapahtui tutkijan työhuoneessa omalta tietokoneelta Poliisiammattikorkeakoulussa Otaniemessä.

Tutkintailmoitusjärjestelmästä ei saa kovin syvällistä tietoa henkilöiden huumeiden käytöstä tai rikosten motiiveista. Kuulustelukertomuksista pystyy lukemaan viitteitä masentuneisuudesta ja mielenterveydellisistä vaikeuksista, turhautumisesta ja jännityksenhakuisuudesta, itsehillinnan puutteesta tai kiinnijäämisen pelosta, mutta näiden ilmiöiden analysoimiseksi pelkkä poliisiaineisto ei riitä. (Kekki 2005, 667–668.) Tilastoaineisto selittää niin rikoskeudellisen järjestelmän toimivuutta kuin ilmitullutta rikollisuutta, joten poliisien ja huumeita käyttäneiden henkilöiden haastatteluilla haettiin syvyyttä ja selitysvoimaa tilastollisen aineiston analyysiin.

Huumeita käyttäneiden henkilöiden haastatteluilla etsitään merkityksiä, joita henkilöt antavat rikolliselle käyttäytymiselle ja jotka selittävät huumeiden käytön ja muun rikollisuuden yhteyttä (luku 6). Tampereella haastateltiin 10 sosiaaliasemalla avohoidossa olevaa asiakasta. Pääkaupunkiseudulla haastateltiin 12 huumeita käyttänyttä henkilöä vankilan päihdeettömillä osastoilla sekä yhdessä huume kuntoutusyksikössä. (Katso luku 6 ja haastattelulomakkeet liitteissä 1 ja 2). Huumeita käyttäneiden henkilöiden haastatteluista poimitut suorat lainaukset on merkitty (KH)-koodilla. Haastateltavien tunnistamisen estämiseksi siterauksen yhteydessä ei mainita haastattelupaikkaa.

<sup>2</sup> Osa rikosilmoitusta kirjattaessa ja esitutkinnassa kertyvistä tiedoista on sellaisia, jotka jäävät vain asianomaisten tutkijoiden tiedoksi eivätkä ole julkisia edes asianosaisille (Helminen et al. 2006, 185).



Huumeita käyttäneiden henkilöiden haastatteluiden tekoon haettiin tutkimusluvat Helsingin kaupungin sosiaalivirastosta, Rikosseuraamusvirastosta sekä Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimesta.

Huumeita käyttäneiden henkilöiden mielipiteitä peilattiin poliisien käsityksiin huumerikollisten alakulttuureista ja ominaispiirteistä. Haastatteluihin osallistui 23 järjestys- ja rikospoliisin yksiköissä toimivaa poliisimiestä Tampereen ja Helsingin poliisilaitoksilta<sup>3</sup>. Poliisit kuvasivat haastatteluissaan omaa rooliaan huumerikollisuuden vähentämisessä ja käsityksiään huumeiden käyttäjistä valvonnan kohteena. Poliisien haastatteluista nostetut suorat lainaukset on merkitty pelkällä (PH)-koodilla ilman mainintaa haastateltavan työtehtävästä tai poliisiyksiköstä.

**Taulukko 1** Kooste raportissa käytetystä aineistosta

Aineisto	N	Analyysitapa	Kiinnostuksen kohde	Käyttö
Tutkintailmoitukset huume- ja oheisrikoksista Helsingissä 2002–2003	634	Määrällinen	Huume- ja oheisrikoksen tekotapa, kiinnijäämistapa sekä poliisin työmenetelmät ja seuraamukset	Luku 4
Esitutkintapöytäkirjat käyttörikoksista Tampereella 1.9.2001 – 31.8.2002	256	Määrällinen	Käyttörikoksen tekotapa, oheisrikollisuus, kiinnijäämistapa sekä poliisin työmenetelmät ja seuraamukset	Luku 4
Tutkintailmoitukset 50 henkilön kaikista rikosmerkinnöistä	7627	Määrällinen ja laadullinen	Rikos- ja huumehistoria sekä rikollisuuden alku	Luku 5
Poliisihaastattelut	23	Laadullinen	Poliisitoiminnan arvot, huumerikostorjunnan erityispiirteet sekä rikostorjunnan painopisteet	Luku 6
Käyttäjähastattelut	22	Laadullinen	Käyttö- ja rikoshistoria, huumeiden käytön ja rikollisuuden yhteys, motiivit ja kokemukset viranomaisinterventioista	Luku 6

<sup>3</sup> Haastatteluaineistoa on käytetty laajemmin tutkimuksessa ”Huumeet ja rikostorjunta” (Kekki 2009).

## 3.2 Määritelmät

Huumeiden käyttäjillä tarkoitetaan tässä sellaisia henkilöitä, jotka ovat käytön vuoksi joutuneet poliisin kanssa tekemisiin tai hakeutuneet hoitoon huumeongelman takia. Tausta-ajatuksena tutkintailmoitusaineistoa kerätessä oli se, että koska kiinnijäämisriski huumeiden kokeilusta ja satunnaisesta käytöstä on varsin alhainen, on oletettavaa, että useammin kuin kerran kiinni jääneet henkilöt käyttävät huumeita myös muulloin kuin kiinnijäämistilanteissa. EMCCDA:n (2004) määrittelee huumausaineiden ongelmakäyttäjiksi henkilöt, joilla käyttö on säännöllistä, suonensisäistä ja koskee niin sanottuja kovia huumausaineita kuten heroiniä ja amfetamiinia. Ongelmakäyttöön liittyen henkilölle aiheutuu sosiaalisia, terveydellisiä ja rikosoikeudellisia ongelmia. Tässä raportissa käytetään miedompaa käsitettä ilman ongelmälähtöisyyttä.

Huumausaineella tarkoitetaan huumausainelainsäädännössä lueteltujen aineiden lisäksi huumausaineiksi luokiteltavia lääkevalmisteita sellaisissa tapauksissa, joissa niitä käytetään ilman lääkärin määräystä. Alkoholi on rajattu tarkastelusta ulkopuolelle, koska se esiintyi aineistossa vain yksittäistapauksissa.

Taparikollisella tarkoitetaan tässä sellaista henkilöä, joka tekee rikoksia säännöllisesti, ja joiden rikokset liittyvät toimeentulon turvaamiseen ja ajanviettoon. Rikoksenteon frekvenssi on siten yhtä määräävä tekijä kuin elämäntapaan liittyvät rikoksenteon merkitykset, kuten tapa viettää aikaa ja hankkia elanto. Taparikollinen-käsite on varsin vakiintunut suomen kielessä, vaikka kirjallisuudessa näkee käytettävän myös termejä rikoksenuusija ja uusintarikollinen<sup>4</sup>.

Sisäasiainministeriön (SM 2006/b) mukaan oheisrikoksella tarkoitetaan huumausainerikoksen esitutkinnan yhteydessä paljastunutta muuta rikosta, jolla on liittymä tutkittavana olevaan huumausainerikokseen. Oheisrikoksella tarkoitetaan lisäksi muun rikoksen esitutkinnan yhteydessä paljastunutta huumausainerikosta. Kyseessä voi olla esimerkiksi huumausainerikoksen esitutkinnan yhteydessä paljastettu ampuma-aserikos, ajoneuvon anastuksen yhteydessä paljastettu huumausainerikos, rattijuopumus, johon liittyy huumausaineen käyttäminen tai liikenneonnettomuus, jossa osapuoli on käyttä-

---

<sup>4</sup> Ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa käytetään termejä highly active-, habitual-, chronic- ja persistent offender sekä career criminal (Svensson 2002).

nyt huumausainetta<sup>5</sup>. (SM 2006/b.) British Crime Survey'n kysymyspatteristossa huumeisiin liittyvä rikollisuus (drug-related criminality) pitää sisällään huumeiden myynnin, huumeiden hankkimiseksi tehty omaisuusrikokset ja huumeiden vaikutuksen alaisena tehtyt rikokset (Bean 2004, 38). Tässä selvityksessä oheisrikollisuudella tarkoitetaan muuta kuin huumausainerikoslainsäädäntöön lukeutuvaa tekoa. Huumeiden myynti ei ole siten huumeiden käyttöön liittyvä oheisrikos (vrt. Bean 2004) vaan huumausainerikos. Näkökulman valinnasta johtuen omaisuusrikoksen yhteydessä paljastunut huumerikos ei ole oheisrikos, vaan omaisuusrikos nähdään huumerikoksen oheisrikoksena (vrt. SM 2006/b).

Rikosuran käsitteellä on aikaisemmassa tutkimusperinteessä viitattu siihen, millaisen sarjan rikokset muodostavat yksilön elinkaarella (ks. Soothill et al. 2004; Kääriäinen 1998). Kohorttitutkimusasetelmalla on tutkittu esimerkiksi rikoksiin osallistumisen astetta eri ikäkausina, samoin kuin rikosten määrää ja laatua. Rikosura-ajattelu pitää sisällään ajatuksen ihmisen muuttumisesta elämänsäkaarellaan. (Kääriäinen 1994, 70.) Rikosuran sijaan voidaan myös käyttää termiä rangaistusura, joka sisältää sarjan yksilön elämänsäkaarelle muodostuvista rikosoikeudellisista rangaistuksista (Kääriäinen 1998, 4). Tässä selvityksessä käytetään rikoshistorian käsitettä kuvaamaan sitä, min-käläisistä rikoksista huumeita käyttävät taparikolliset ovat olleet epäiltyinä. Rikosmerkinnällä tarkoitetaan poliisin tutkintailmoitusjärjestelmään kirjattua rikosilmoitusta.

### 3.3 Tulkintoja huumeiden käyttäjistä

Huumeiden käytöstä ja käyttäjistä on varsin paljon tietoa Suomessa. Viranomaiset keräävät vuosittain tilastoja muun muassa huumerikollisuudesta ja päihdehuollosta. Kansalaisykselyillä tiedustellaan määräajoin koululaisten, varusmiesten ja koko väestön huumeiden kokeilusta, käytöstä, huumeiden käyttäjien tuntemisesta sosiaalisissa verkostoissa sekä huumeepoliittisista asenteista. Suomessa on tehty viime vuosina useita väitöskirjoja huumeeteemoista. Tutkimukset ja tilastot osoittavat huumeilmiön olevan hyvin moninainen. Yleiskatsauksen ja kokoavan synteessin sijaan tässä esitellään kolme erilaista kuvausta huumeiden käyttäjistä ja – ilmiöstä.

---

<sup>5</sup> SM:n antaman huumausaineiden kirjaamista koskevan ohjeen (2006/b) mukaan huumejutulla tarkoitetaan rikoslain 50 luvun rikosten lisäksi mm. reseptiväärennöksiä (petos, väärennys), huumausaineeksi luokiteltavien lääkeaineiden saamiseksi huumausaineiksi luokiteltavien lääkeaineiden anastamista apteekista (varkaus), kulkuneuvon kuljettamista huumausaineen vaikutuksen alaisena (rattijuopumus), huumausainerikoksen tutkinnan yhteydessä paljastunutta kätkemisrikosta sekä omaisuusrikoksen tekemistä huumeiden käytön rahoittamiseksi. Kyseessä voi olla siis mikä tahansa rikos silloin, kun se liittyy huumausaineisiin. (SM 2006/b.)

Hakkaraisen ja Metson (2007) mukaan huumetilanteen kehityksestä on saatu viime aikoina rauhoittavia viestejä, joiden mukaan huumeiden käytön ja huumehaittojen 1990-luvun jälkipuoliskolla alkanut voimakas kasvu olisi taittunut. Vuoden 2006 väestökyselyn mukaan noin viidesosa 15–24-vuotiaiden ikäluokasta kokeilee kannabista, kun vuonna 2002 neljäsosa ikäluokasta ilmoitti käyttäneensä sitä. Nuorten kannabiksen käytön nykytaso ylittää vielä selkeästi 1990-luvun alun lukemat, mikä voi viitata myös siihen, että vaikka käyttö ei enää lisääntyisikään, se voi vakiintua pysyvästi korkeammalle tasolle kuin ennen niin kutsuttua toista huumeaaltoa. Päinvastainen huumeiden käytön kehitystä koskeva havainto on huumeiden käytön lisääntyminen nuorten aikuisten miesten keskuudessa. Osa nuoruudessaan huumekekeiluista kiinnostuneista miehistä on jatkanut käyttöä vielä aikuisiässäkään, jotkut vieläpä ilmeisen aktiivisesti. Merkille pantavaa on, että 25–34-vuotiaat miehet ovat ryhmä, jossa useiden eri huumeaineiden käyttö on tavallisinta. Naisilla huumeiden käyttö rajoittuu entiseen tapaan pääasiassa nuoruusikään. (Hakkarainen & Metso 2007, 541, 550.)

Väestökyselyt eivät tavallisesti tavoita kaikkein huono-osaisimpia henkilöitä; tässä tapauksessa huumeiden ongelmakäyttäjiä. Selvitys päihdehuollon huumeasiakkaista osoittaa asiakkaiden olleen vuonna 2007 pääosin työttömiä (65 %) nuoria (keski-ikä 29 vuotta) miehiä (69 %). He olivat useimmin perhesuhteiltaan yksin eläviä ja heidän koulutustasonsa oli matala. Joka kymmenes oli asunoton. Suurin osa päihdehuollon huumeasiakkaista oli ollut jo aiemmin päihdehoidossa. Asiakkaista 13 prosenttia oli hakeutunut päihdehoitoon ensimmäistä kertaa vuonna 2007. Opiaatit, erityisesti buprenorfiini, olivat vuonna 2007 yleisin (46 %) päihdehoitoon hakeutumiseen johtanut ensisijainen ongelmapäihde. Muina ensisijaisina päihdehoitoon johtaneina ongelmapäihteinä olivat stimulantit (19 %), alkoholin ja huumeiden sekakäyttö (17 %) ja kannabis (10 %). Lähes kahdella kolmesta oli mainittu ainakin kolme ongelmapäihdettä. (Kuussaari & Ruuth 2008.)

Kinnunen (1996) jaotteli runsas kymmenen vuotta sitten humerikoksista epäiltyjen rooleja huumemarkkinoilla tavalla, joka todennäköisesti pätee edelleenkin. Taparikollisille on tyypillistä lyhytjänteinen elämä, jossa rikoksenteon motiivina on päihdeiden käytön ylläpitäminen. Tähän ryhmään kuuluvat yhtä hyvin vanhat ja kokeneet huumeiden käyttäjät kuin nuoremmat ”seikkailijat”, joiden rikoksista poliisin tietoon tulee vain käyttöä ja pieni-muotoista myyntiä. Asematunnelin ja lähiöiden nuoret ovat poliisin hyvin tuntemia nuorisoporukka, joilla on taustallaan monentyyppistä omaisuus- ja väkivaltarikollisuutta. Elämäntavasta johtuen huumeiden käyttö ja välittäminen tulevat helposti poliisin tietoon. Bailaajien ryhmä koostuu 15–30-vuotiaista nuorista, jotka haluavat välttää riippuvuutta ja erottautua narkomaani-

identiteetistä eikä heidän elämäntyyliinsä ei kuulu paljon muuta rikollisuutta. Reseptinväärentäjille on tyypillistä sekakäyttö, huono elämäntilanne, psykeongelmat ja lääkeaineriippuvuus. Huume- ja omaisuusrikoksia tekevien tyttöystävät eivät itse osallistu kovin aktiivisesti rikoksenteekoon, mutta he ovat usein itsekin käyttäjiä ja he saattavat säilyttää tai siirrellä aineita tai rahaa paikasta toiseen. Harrastelijat eivät juuri syyllisty muuhun rikollisuuteen eivätkä ole paljon poliisin kanssa tekemisissä. Tyypillisesti heiltä löytyy pieni määrä huumetta juopumuspidätyksen turvatarkastuksen, ilmiannon tai näpistyksen kiinni jäämisen yhteydessä. Kinnusen mukaan edelliset ryhmät joutuvat viranomaiskontrollin kohteeksi elämäntapansa ja – tilanteensa vuoksi eivätkä niinkään siksi, että he osallistuisivat aktiivisesti markkinoiden toimintaan. (Kinnunen 1996, 52–53.)

Väestökyselyt, huumehoidon tietojärjestelmä ja poliisirekisterit tuottavat heterogeenisen kuvan suomalaisista huumeiden käyttäjistä ja huumeilmiöstä. Huumeiden kokeilu ja satunnainen käyttö on yleistynyt ja osalle nuorista se jää ohimeneväksi vaiheeksi ilman, että heille koituu siitä sosiaalisia, terveydellisiä tai rikosoikeudellisia seuraamuksia. Huumeongelmaansa apua hakevat päihdehuollon huumeasiakkaat ovat hyvin moniongelmaisia ja tarvitsevat tukea elämänhallintaansa. Poliisin tavoittamat huumeiden käyttäjät edustavat erilaisia käyttäjäkulttuureita, elämäntilanteita ja rikollista taustaa.

## 4 HUUMEIDEN KÄYTTÄJIKSI EPÄILTYJEN MUU RIKOLLISUUS<sup>6</sup>

Tässä luvussa kuvataan huumerikoksista kiinnijääneiden oheisrikollisuutta. Kiinnostuksen kohteena ovat muun rikollisuuden määrä, ominaispiirteet ja motiivit. Tarkoituksena on selvittää oheisrikollisuuden luonnetta iän, sukupuolen ja käytetyn huumausaineen perusteella. Aineistona käytetään Helsingissä vuosina 2002–2003 kirjattuja tutkintailmoituksia rikostapauksista (n=634), joissa henkilöä epäiltiin huumausaineen käyttörikoksen tai huumausainerikoksen lisäksi jostakin muusta rikoksesta. Kaikki rikostapaukset luettiin läpi ja aineistoon otettiin mukaan ne 634 rikostapausta, joissa henkilö oli epäiltynä huumerikoksen lisäksi omaisuus-, liikenne-, pahoinpitely-, väärennys-, kätkemis-, kavallus- tai jostakin muusta rikoksesta. Rikosten ei tarvinnut paljastua reaaliaikaisesti samalla hetkellä, vaan osa huumerikoksista selvisi tutkittaessa muuta rikosta ja päinvastoin, mutta teot ovat kuitenkin kuuluneet esitutkinnassa samaan rikoskokonaisuuteen. Lisäksi Patjasta etsittiin tapauksia, joissa huumerikoksesta epäilty henkilö aiheutti järjestyshäiriöitä tai otettiin kiinni poliisilain perusteella rikoksilta ja häiriöiltä tai henkilön itsensä suojaamiseksi. Tutkintailmoituksista selviää käyttö- tai huumausainerikoksen tekotapa, epäiltyjen kiinnijäämispaikka ja -tapa, oheisrikollisuuden määrä ja tekotapa, kyseessä olevien huumausaineiden laatu sekä poliisin ja rikoksesta epäillyn arvio rikoksen motiivista.

---

<sup>6</sup> Tämän luvun pohjalta on julkaistu analyysi Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä 6/2005 ”Elämyksenhakua vai taloudellinen välttämättömyys. Huumeiden käyttäjien rikollinen toiminta poliisirekistereiden valossa”.

## Taulukko 2 Aineiston luokittelutapa

**Epäillyn perustiedot:** Ikä, asuntotilanne, sukupuoli ja kansalaisuus

**Huumerikos:** Käyttö, hallussapito, hankkimisen yritys, myynti, välitys ja luovutus

**Huumausainerikoksen rikosnimike:** käyttörikos, huumausainerikos ja törkeä huumausainerikos

**Huume:** Hasis, lääkkeet, Subutex, amfetamiini, ekstaasi ja muut huumausaineet

**Muu rikollisuus:** omaisuus, liikenne, kätkemisrikos, pahoinpitely, kavallus tai petos, ase, väärennys, järjestyshäiriö ja muut rikosnimikkeet

**Omaisuusrikollisuuden kohteena oleva esine:** Vaatteet, raha, urheiluvälineet, elektroniikka, työkalut, elintarvikkeet, reseptin väärentämiseen tarvittavat tarvikkeet, lääkkeet, matkapuhelimet, asiakirjat, autot, polkupyörät ja muut tavarat

**Omaisuusrikospaikka:** Apteekki, sairaala, kauppa, koti, auto, muu yksityinen ja julkinen paikka

**Omaisuusrikoksen ja pahoinpitelyn kohde:** Tuttu, tuntematon tai hyöty-suhde, kuten oma työnantaja, vanhempien työnantaja tai hoitopaikka

**Rikosepäilyn ilmoitustapa:** Hälytyskeskus, tutkittaessa muuta rikosjutua ja jalka- tai autopartiointi.

**Kiinniottopaikka:** Koti, auto, julkinen sisä- tai ulkotila sekä yksityinen sisä- tai ulkotila

**Seuraamukset ja pakkokeinot:** Putka, poliisivankila, oikeuslääketieteellinen tutkimus, vankila, ulosotto ja kotietsintä

**Rikoksen motiivi:** Oman hyödyn tavoittelu, rahan hankinta, huumeiden käyttöön ja hankkimiseen liittyvä välienselvittely ja vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset.

Tässä aineistossa kiinni jääneiden joukko on hyvin heterogeeninen, sillä aineistossa on syrjäytyneiden taparikollisten lisäksi muun muassa työpäikaltaan lääkkeitä varastavia terveydenhuollon työntekijöitä, huumehoidon asiakkaita, koululaisia sekä 30–60-vuotiaita erilaisen työhistorian omaavia eläkeläisiä. Aineistossa on 510 eri henkilöä, joista miehiä oli lähes 90 prosenttia. Vakituinen asuinpaikka oli oman ilmoituksen mukaan 86 prosentilla epäillyistä ja ilman vakituista asuntoa oli 89 henkilöä. Alaikäisiä oli aineistossa 14 (2 %). Suurin ikäryhmä oli 21–25-vuotiaat, johon lukeutui lähes kolmasosa aineiston henkilöistä. Pääosin rikoksista epäillyt ovat suomalaisia (94 %); otoksessa on henkilö Lähi-idästä ja Afrikasta sekä Viron, Venäjän, Ruotsin, Ranskan, Italian ja Kreikan kansalaisia.

Tutkintailmoituksista ei poimittu rikoksesta epäiltyjen ilmoittamaa ammattia tai työllisyystilannetta<sup>7</sup>, koska poliisien mukaan tätä tietoa ei kerätä systemaattisesti eivätkä rikoksista epäillyt ilmoita herkästi työnantajaa seuraamusten pelossa. Ilmoitusten todenperäisyyttä oli myös joissain tapauksissa syytä epäillä – esimerkiksi eräs rikoksesta epäilty ilmoitti ammatikseen ”paimen”. Poliisien kertoman mukaan asuinpaikka on toinen esimerkki vaietusta ja toisinaan valehdellusta tiedosta, sillä rikoksesta epäillyt pyrkivät harhauttamaan poliisia kotietsinnän pelossa. Tässä aineistossa 85 henkilöä syyllistyi vuosina 2002–2003 useammin kuin kerran rikoksiin. Yleisimmin he syyllistyivät tänä aikana kahteen tai kolmeen, enimmillään yhdeksään rikoskokonaisuuteen, jossa huumorikoksen lisäksi epäiltiin jostakin muusta rikoksesta.

Huumeiden käyttäjien tekemää rikollisuutta kuvaava aineisto vuosina 2002–2003 Helsingissä poikkeaa Kinnusen edellä mainitusta jaottelussa siinä, että aineistossa ei esiinny bailaajia, mutta kylläkin työssä käyviä tai opiskelijoita, joilla ei ole aikaisempaa rikollisuutta. Bailaajien puuttumista voidaan selittää sillä, että tässä aineistossa etsittiin varta vasten huumausaineiden käytöstä ja jostakin muusta rikoksesta epäiltyjä henkilöitä, eivätkä bailaajat yleensä syyllisty muihin rikoksiin. Aineistossa on muutama henkilö, joilta löytyi hallusta kokaiinia tai ekstaasia, mutta nämä henkilöt olivat lähinnä eri aineiden sekakäyttäjiä, joilla nämä niin kutsutut ”bilehuumeet” täydensivät ainevalikoimaa.

Kinnunen on verrannut vuonna 1962 syntyneiden huumausainerikokseen syyllistyneiden henkilöiden osuutta kaikkeen rikollisuuteen vuosina 1977–1996. Näiden tekemät ryöstörikokset vastasivat 30 prosenttia kaikista samana ajanjaksona selvitetystä ryöstöistä. Vastaava luku luvattomista käytöistä on 25 prosenttia, mutta verrattaessa pelkästään vuosia 1992–1996

<sup>7</sup> Kinnunen et al. (2005, 118) tutkimuksen mukaan kiinniotettujen sosioekonominen asema oli alhainen. 48 %:lla oli jokin ammattinimike, mutta he olivat vailla työtä. Työssäkäyviä oli pöytäkirjojen perusteella 17 %.



huumetuomion saaneet vastasivat 54 prosentista kaikista luvattomista käytöistä. Kätkemisrikollisuudessa tapahtui vastaavasti kasvua, sillä ajanjaksoilla 1977–1996 osuus oli 21 prosenttia, mutta vuosina 1992–1996 jopa 37 prosenttia. Huuhausainerikostuomion saaneiden tekemät pahoinpitelyt vastasivat 12 prosenttia kaikista pahoinpitelyrikoksista ja henkirikokset 26 prosenttia kaikista henkirikoksista. Vuosina 1992–1996 tehtyjä rikoksia, joissa huumerikostuomion saaneiden osuus oli yli 30 prosenttia, olivat edellä mainittujen luvattomien käyttäjien, ryöstöjen ja kätkemisrikosten lisäksi varkaudet, asiakirjojen väärentämiset, vahingonteot sekä tieliikenne rikokset. (Kinnunen 2001, 17–19.) Tämänkaltaista vertailua ei ole mahdollista tehdä tämän tutkimuksen aineistolla, koska mukana eivät ole kaikki kyseisinä vuosina huuhausainerikoksista kiinnijääneet henkilöt.

#### 4.1 Huumerikosten rinnalla olevat oheisrikokset

Alla olevaan taulukkoon on koottu tutkintailmoituksista (n=634) rikosnimikkeitä, joista henkilöitä epäiltiin huuhausaineisiin liittyvien rikosten ohella. Seuraavaksi kuvataan kunkin rikollisuudenalan ominaispiirteitä.

**Taulukko 3** Oheisrikosten rikosnimikkeet tutkintailmoituksissa (N=634)

Rikosnimikkeet	N	%
Omaisuusrikokset	359	57
Liikenne rikokset ja –rikkomukset	215	34
Aserikokset ja –rikkomukset	135	21
Yksittäiset, muut nimikkeet	91	14
Kätkemisrikos	58	9
Väärennösrikokset	44	7
Pahoinpitelyt	40	6
Kavallukset sekä petokset	15	0

## Omaisuusrikokset

Huumerikoksista epäillyt olivat kaikista eri rikosnimikkeistä yleisimmin epäiltyinä samanaikaisesti omaisuusrikoksista (n=359; 57 %). Omaisuusrikokset liitetään myös muissa tutkimuksissa yleisimmiksi huumeiden käyttäjien tekemiksi rikoksiksi (mm. Kinnunen 2001; Gjeruldsen et al. 2004; Perälä 2002; Pernanen et al. 2002; Lalander 2003). Yleisimmin omaisuusrikoksen kohteena olivat sekalaiset tavarat ("muut-luokka"), joita olivat muun muassa auton tai polkupyörän osat, kosmetiikka, bensiini, rekisterikilvet, korut, avaimet sekä tupakka. Edellä mainitut tavarat olivat sellaisia, joita rikoksesta epäillyt pyrkivät hankkimaan suunnitellusti laittomin keinoin. Muut tavarat-luokkaan kuului myös sellaista sekalaista tavaraa, joka anastettiin etukäteen suunnittelematta ja tilaisuuden tulla tavallisesti autoista, ullakoilta tai kellareista. Näissä tapauksissa rikoksesta epäillyt anastivat esimerkiksi matkalaukun tai laatikoita, jotka sisälsivät muun muassa leluja, astioita ja muuta käytöstä poistettua arkitavaraa. Toiseksi eniten otettiin autoja luvottomasti käyttöön joko huviajelua tai auton myyntitarkoituksessa. Kolmanneksi yleisimmin anastettiin asiakirjoja, kuten pankki- ja ajokortteja sekä elektroniikkaa. Muissa tapauksissa rikollisilla keinoilla hankittiin lääkkeitä, matkapuhelimia, työkaluja, vaatteita, elintarvikkeita, käteistä rahaa, polkupyöriä, urheiluvälineitä ja reseptin väärentämiseen liittyviä tarvikkeita.

**Taulukko 4** Omaisuusrikoksen kohde (N=359)

Tavara	N
Sekalainen irtaimisto	122
Auto	81
Asiakirjat	74
Elektroniikka	73
Lääkkeet	55
Kännykkä	39
Työkalut	37
Vaatteet	31
Elintarvikkeet	21
Raha	20
Polkupyörä	19
Urheiluvälineet	13
Resepti/ leimasin	8

Valtaosa (87 %) omaisuusrikosten uhreista oli tekijöille tuntemattomia. Yhdeksän prosenttia asianomaisista oli läheisiä kavereita tai perheenjäseniä. Auto ja lääkkeet olivat yleisimmät tavarat, joita anastettiin tutuilta. Aineistossa on esimerkiksi tapauksia, joissa miespuoliset tekijät olivat murtautuneet vankilassa olevan tuttavansa kotiin tai ottaneet luvatta hänen autonsa käyttöönsä. Neljässä prosentissa kohteena oli rikoksesta epäilyn työnantaja, huumehoitopaikka tai vanhempien työpaikka eli sellainen paikka, johon epäilyllä oli helppo päästä ja oikeus mennä. Työpaikoilla, kuten ravintoloissa ja sairaaloissa tapahtuvissa rikoksissa työntekijät anastivat yleisimmin rahaa tai lääkkeitä.

Suurin osa (n=87; 24 %) omaisuusrikoksista tehtiin yksityisissä sisätiloissa, kuten kellareista, ullakoilta, varastoista, liikkeiden sosiaalityötiloista tai autotalleista. Lähes yhtä usein (n=81; 23 %) omaisuutta anastettiin asuntoista ja autoista. Seuraavaksi yleisimmin (n=69; 20 %) omaisuusrikos tapahtui julkisella paikalla; kulkuneuvojen luvattomat käyttöönotot lisäsivät julkisella paikalla tehtyjen rikosten määrää. Katujen ja pysäköintialueiden lisäksi muita julkisia paikkoja olivat muun muassa kauppakeskukset, puistot ja huoltoasemat. Keskimäärin joka viides (n=65; 19 %) omaisuusrikos oli myymälävarkaudeksi luokiteltava teko, ja rikospaikkana oli tavallisimmin tavaratalo tai ruoka-, elektroniikka- ja koruliike. Tarkasteluajanjaksona tapahtui 34 murtoa apteekkeihin ja 12 sairaalan lääkkeiden säilytystiloihin, mutta nämä edustivat murto-osaa kaikista omaisuusrikoksista. Henkilökohtaisesta hallusta eli kädestä tai laukusta anastettiin lompakko muutamassa tapauksessa, mutta tällaisia tapauksia oli niin vähän, ettei niitä luokiteltu omaksi luokakseen. Tyypillisesti omaisuusrikoksen tekijä ja asianomainen eivät kohdanneet rikoshetkellä, vaan tekijä toimi piilossa tai korkeintaan joku sivullinen tai var-tija oli silminnäkijänä tapahtuneelle.

Kinnusen (1996) mukaan ryöstöä on pidetty huumeista vaikeasti riippuvaiselle käyttäjälle nopeana ja tehokkaana tapana yrittää hankkia suoraan rahaa. Kiinnijäämisriski on tosin korkeampi kuin muissa varkausrikoksissa. (Emt. 1996, 19–29.) Lehden & Kivivuoren tutkimuksen (2004) mukaan kaikista selvitetystä ryöstörikoksista joka kymmenes on huumeiden vaikutuksen alaisena tehtyjä. Helsingissä tehdyistä ryöstöistä 11 prosenttia epäilyistä oli vuosina 2000–2003 huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Törkeissä ryöstöissä osuus oli 24 prosenttia. Huumausaineiden rooli pääkaupunkiseudun ryöstörikollisuudessa on suurempi kuin koko maassa keskimäärin. (Emt. 2004, 250.)

## *Liikenne rikkomukset ja -rikokset*

Toiseksi useimmin heitä epäiltiin liikenne rikoksista ja -rikkomuksista<sup>8</sup> (n=215; 34 %). Liikenteessä tapahtuneiden rikosten ja rikkomusten yhteydessä kirjattiin usein käyttörikoksen sijaan rattijuopumusepäily<sup>9</sup>. Lähes joka toisessa tapauksessa (n=105) rikoksesta epäilty kuljetettiin oikeuslääketieteelliseen veri- tai virtsatestiin, ja kaikissa tapauksissa tulos oli positiivinen eli loppulauseen mukaan ”epäilty on saattanut olla moottoriajoneuvoa kuljettaessaan käyttämiensä huumaus- ja lääkeaineiden takia vaaraksi liikenneturvallisuudelle”. Keskimäärin joka toisessa tapauksessa epäillyn elimistöstä löytyi amfetamiinia (51 %) tai lääkkeitä (55 %) ja 38 prosentissa tapauksista hasista. Subutexiä oli käyttänyt 15 prosenttia ja ekstasia tai muita huumeita 4-5 prosenttia epäillyistä. On huomioitava, että eri aineet näkyvät veri- ja virtsakokeissa eripituisia aikoja, jolloin tiettyjen aineiden viimeaikainen käyttö on helppo osoittaa testeillä (Hough et al. 2001).

Lukuisat ajoneuvovarkaudet ja luvattomat käyttöönotot selittyivät sillä, että harvalla on omaa autoa (ks. Kinnunen 1996, 79) ja autoja anastetaan keikka-autoiksi tai muuta lyhytaikaista käyttöä varten. Lillsunde & kumppaneiden tutkimuksen (2003) mukaan lähes kaikki kiinnijääneet huumekuljettajat ovat vaikeassa elämäntapa- ja rikoskierteessä olevia henkilöitä. Tyypillisiä rikoksia, joihin he ovat aikaisemmin syyllistyneet, ovat muun muassa autovarkaudet ja muut omaisuusrikokset, väkivaltarikokset sekä ryöstöt ja laittomien aseiden hallussapito törkeän liikenteen vaarantamisen ja ajokorttita ajon lisäksi (emt. 2003, 19). Toisen tutkimuksen (Rantanen et al. 2001) mukaan huumekekskeisessä elämässä autolla liikkuminen voi olla osa arkipäivää ja tärkeä työväline aineiden hankkimisen kannalta. Ainekeskeisessä elämäntilanteessa ajokortin takaisin saaminen ei ole päällimmäinen tavoite tai riittävä motiivi päihderiippuvuuden hoitamiseen (vrt. Karvinen 1996, 39). Satunnaisesti tai aikaisempaa vähemmän ja harvemmin huumeita käyttävät henkilöt saattavat lähteä ajamaan autoa tiedostamattaan tai tietoisena päihtymisen aiheuttamista riskeistä liikenteessä. (Rantanen et al. 2001, 36–39.)

---

<sup>8</sup> Liikenne rikkomuksiin sisältyvät ajoneuvo- ja liikenne rikkomukset, joita olivat tässä aineistossa mm. ajokiellossa olevan ajoneuvon kuljettaminen, omistajanvaihdosilmoituksen tekemättä jättäminen, väärät rekisterikilpien kiinnittäminen sekä pysäytysvalon noudattamatta jättäminen. Liikenne rikoksia olivat mm. kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, liikenneturvallisuuden vaarantaminen (mm. nopeusrajoitusten rikkominen tai epäkuuntoisen ajoneuvon kuljettaminen), huumaantuneena ajaminen, kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle sekä liikennepako.

<sup>9</sup> Mikäli pelkkä yksittäinen huumausaineen käyttö on johtanut rattijuopumus-epäilyyn, kirjataan Poliisiasian tietojärjestelmään rikosnimikkeeksi vain rattijuopumus (HE 90/2002). Huumausaineen käyttörikos kirjataan rattijuopumuksen lisäksi, mikäli henkilön hallusta tavataan omaa käyttöä varten vähäinen määrä huumausainetta. (Muutos 20.5.2005)

## *Aseisiin liittyvät rikkomukset ja rikokset*

Kolmanneksi useimmin henkilöt olivat huumerikoksen lisäksi epäiltyinä ampuma-, terä- tai kaasuseen tai patruunoiden hallussapidosta (n=135; 21 %). Kinnunen (1996, 23, 111) on todennut, että aseet kuuluvat olennaisesti huumealakulttuuriin, ja toisaalta huumerikoksista epäillyille tehdään paljon kotietsintöjä ja tätä kautta löytyy aseita. Rikoksesta epäillyillä oli hyvin yleisesti aseita myös mukanaan tai autossaan, mutta varsinkin teräaseista ei kaikissa tapauksissa kirjattu rikosepäilyä, vaan poliisit pelkästään takavarikoivat tai hävittivät aseiden.

## *Muut rikosnimikkeet*

Neljänneksi yleisimmin he olivat epäiltyinä huumerikoksen lisäksi erilaisista rikoksista ja rikkomuksista, joka on nimetty yhteisen nimittäjän puuttuessa ”muut rikokset”-luokaksi (n=91; 14 %). Yleisimpiä tällaisia tekoja olivat murtovälineen hallussapito, vahingonteko ja väärän henkilöllisyyden antaminen. Muita rikoksia olivat haitanteko virkamiehelle, uhkaus, virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, kuoleman- tai vammantuottamus, vaaran aiheuttaminen, matkustuskiellon tai kotirauhan rikkominen, räjähdeterikos, niskoittelu poliisia vastaan ja laitton tuontitavaraan ryhtyminen. Huumeiden käyttäjillä oli hyvin usein mukana erilaisia murtovälineitä – tehdasvalmisteisia työkaluja tai omatekoisia välineitä - joihin poliisi kiinnitti vaihtelevasti huomiota. Toisinaan esineet takavarikoitiin ja tapauksesta kirjattiin rikosepäily murtovälineen hallussapidosta, toisinaan poliisi hävitti esineet henkilötarkastuksen yhteydessä, eikä tästä kirjattu ilmoitusta.

## *Järjestyshäiriöt*

Varsinaisten rikosten lisäksi etsittiin tapauksia, joissa huumerikoksesta epäilty henkilö aiheutti järjestyshäiriöitä eli syyllistyi nykyisen lainsäädännön mukaan järjestyssääntörikkomukseen tai otettiin kiinni poliisilain perusteella rikoksilta ja häiriöiltä tai henkilön itsensä suojaamiseksi. Viimeksi mainitut teot eivät ole luokiteltu rikoksiksi, mutta ne haluttiin ottaa tarkasteluun mukaan, koska ne ovat yksi poliisia työllistävä ja kansalaisia häiritsevä tekijä. Tällaisia tapauksia oli 50 (8 %), joista 19 henkilöä ei epäilty huumeiden käytön tai hallussapidon lisäksi muusta rikoslakirikoksesta ja 31 tapauksessa häntä epäiltiin huumeiden ja häiriönaiheuttamisen lisäksi jostakin muusta rikoksesta. Tilanteet ja tapahtumat, joissa henkilö otettiin kiinni häiriön aiheuttamisen vuoksi, liittyivät huumeausaineiden julkiseen käyttämiseen, mahdollisesti huumeiden vaikutuksen alaisena meluamiseen ja uhkaavaan käyt-

täytymiseen, yksityisiin paikkoihin tunkeutumiseen, kadulla makaamiseen ja ohikulkijoiden tai autoliikenteen häiritsemiseen. Muita tähän luokkaan kuuluvia tekoja ovat yleisellä paikalla nukkuminen, lievät vahingonteot ja asiaton oleskelu kerrostalojen portaikoissa.

### *Kätkemisrikokset*

Viidenneksi yleisimmin heihin kohdistui huumerikoksen lisäksi kätkemisrikosepäilyjä (n=58; 9 %). Yleisimmin kätkennän kohteena olivat varastetuksi ilmoitetut asiakirjat (n=18), kuten ajokortit, pankkikortit tai passit, elektronikka (n=14), matkapuhelimet (n=10) sekä autot (n=8) ja työkalut (n=8). Henkilöt olivat usein epäiltyinä omaisuusrikoksen sijasta nimenomaan kätkemisrikoksesta, kun alkurikoksen eli omaisuusrikoksen tekijä ei käynyt poliisitutkinnassa ilmi. Omaisuus- ja varsinkin kätkemisrikollisuudesta epäiltiin esitutkinnan aikana alustavasti useita henkilöitä, mutta poliisin tietojärjestelmistä ei löytynyt rikosilmoitusta anastetuksi epäilyistä omaisuudesta eikä näin ollen kertynyt näyttöä kätkemis- tai omaisuusrikokselle. Asuntoihin oli toisinaan rakennettu kätköpaikkoja, jotka viittaisivat varastetun tavaran tai huumausaineiden kätkemiseen. Autoihin oli taas rakennettu tavaratiloihin, verhoilujen taakse tai sisäpeilien tilalle kätköjä, joiden perusteella epäiltiin huumausaineiden kuljettamisesta (ks. Perälä 2002).

### *Pahoinpitelyt*

Huumeiden käyttäjien ajatellaan herkästi olevan väkivaltaisia ja aggressiivisen käyttäytymisen oletetaan kohdistuvan sattumanvaraisesti paikalla oleviin sivullisiin, mutta tämä aineisto ei vahvista tätä käsitystä. Aineiston sisältämät pahoinpitelyt (n=40, 6 %) kohdistuivat useimmin seurustelukumppaniin, kaveriin tai ”baarituttavuuteen”(58 %) ja tuntemattomiin kohdistuva väkivalta oli harvinaisempaa (36 %). Muutamassa tapauksessa tutkintailmoituksista ei käy ilmi tekijän ja uhrin välinen suhde. Myös Kinnusen (1996, 105) mukaan käsitys vierotusoireiden pelossa kadulla ihmisiä ryöstelevistä narkomaaneista on kyseenalainen. Pahoinpitelyissä, joissa kohde oli tuttu, oli yleisimmin kyse mustasukkaisuudesta, painostuksesta rahan tai tavaroiden luovuttamiseksi tekijälle, velanperinnästä tai kostosta. Tuntemattomiin kohdistunut pahoinpitely tapahtui sanaharkan jälkeen yleisimmin ravintolassa, omaisuusrikospaikalla, kadulla tai puistossa. Lehden & Kivivuoren (2004) mukaan huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehtyjen tekojen määrä ja osuus kaikista tilastoiduista väkivaltarikoksista on lisääntynyt 1990-luvun alusta lähtien. Vuonna 2003 henkirikoksista noin 6 prosenttia ja pahoinpite-

lyrikoksista noin 2 prosenttia tehtiin huumeiden vaikutuksen alaisena. (Lehti & Kivivuori 2004, 254.) Kanadalaisen tutkimuksen (Pernanen et al. 2002; ks myös Farabee et al. 2001) mukaan alkoholiriippuvaisiksi luokitellut vangit olivat syyllistyneet väkivaltarikoksiin huumeongelmaisia useammin. Huumeriippuvaisten vakavimmat rikokset olivat ryöstöjä, luvattomia tunkeutumisia sekä varkauksia. Suurempi osa pahoinpitelyihin ja henkirikoksiin syyllistyneistä oli tekohetkellä alkoholin (24 %) kuin huumeiden (19 %) vaikutuksen alainen. Tutkimuksessa haastatelluista vangeista 14 prosenttia kertoi olleensa sekä huumeiden että alkoholin vaikutuksen alaisena syyllistyttyään päärikokseensa. (Emt. 2002, 7.)

### *Väärennökset, petokset ja kavallukset*

Harvinaisimpia rikoslajeja olivat väärennösrikokset, kavallukset sekä petokset. Yleisimmin väärennykset (n=44, 7 %) liittyivät reseptien väärentämiseen joko niin, että henkilö muutti lääkärin määräämää lääkeaineiden lukumäärää, vahvuutta tai lääkemääräyksen saaneen henkilötietoja tai väärentämällä koko reseptin anastetun leimasimen ja tyhjän lomakepohjan avulla. Henkilöt saattoivat myös väärentää lääkemääräyksen uudistamismerkinnän tai soittaa itse apteekkiin esiintyen lääkärinä ja määrätä lääkkeitä puhelinmääräyksenä (Kinnunen 1996, 71-73). Kavalluksissa ja petoksissa (n=15) oli kyse kännykkäliittymän avaamisesta tai ostosten tekemisestä varastetuiksi ilmoitetuilla asiakirjoilla. Kinnusen (1996, 26) mukaan suunnitelmallisuutta ja harkintaa edellyttävissä rikoksissa, kuten kavalluksissa, ei huumerikoksista epäiltyjen osuus ollut niin suuri kuin perinteisissä, ”toiminnallisissa” omaisuusrikoksissa.

## **4.2 Huumerikokset**

Huume- ja oheisrikollisuutta kuvaava aineisto koostuu 634 rikoskokonaisuudesta, joista edellä tarkasteltiin huumerikosten rinnalla olevia muita rikospauksia. Tässä kappaleessa käsitellään rikoskokonaisuuden toista puolta eli huumerikosta. Rikosepäilyistä 401 oli kirjattu huumausaineen käyttörikokseksi (63 %), 260 huumausainerikokseksi (41 %) sekä 11 törkeäksi huumausainerikokseksi (2 %). Kirjaamiskäytäntö vaihteli jonkin verran rikosepäilyn kirjaamisvaiheessa ja rikosnimikkeet saattoivat muuttua esitutinnan aikana. Esimerkiksi joissain Patja -ilmoituksissa oli kirjattu rikosnimikkeeksi ”huumausainerikos”, mutta tutinnan edistyessä rikosnimike muuttui huumausaineen käyttörikokseksi. Yleisimmin henkilöiden epäiltiin käyttäneen tai hallussa pitäneen lääkeaineita (43 %) tai amfetamiinia (44 %) tehdessään jonkin

muun rikoksen. Kolmanneksi yleisimmin rikosepäily koski hasista (31 %) ja neljänneksi yleisimmin Subutexia (17 %). Ekstaasi oli kyseessä 3 prosentissa tapauksista ja muut laittomat aineet (heroiini, gamma, LSD tai kokaiini) yhteensä viidessä prosentissa tapauksista. Noin 70 prosentissa tapauksista henkilö oli käyttänyt tai hänellä oli hallussaan vain yhtä ainetta ja 22 prosentilla kahta ainetta. Naisilla oli hallussaan huumausaineiksi luokiteltavia lääkkeitä yleisemmin kuin miehillä.

**Taulukko 5** Käytetyt ja hallussa pidetyt aineet sukupuolen mukaan (%)

	mies (N=559)	nainen (N=75)	Yhteensä
Hasis	31	26	31
Lääkkeet	42	56	43
Subutex	17	14	17
Amfetamiini	44	33	44
Ekstasi	2	4	3

Usein henkilöä epäiltiin huumausaineiden hallussapidosta ja käytöstä tai myynnistä sekä välittämisestä ja luovuttamisesta. Tutkintailmoitusaineiston mukaan huumausaineisiin liittyvässä rikollisuudessa oli yleisimmin kyse huumausaineiden hallussapidosta (74 %) tai huumeiden käytöstä (32 %). Näissä tapauksissa kyse oli erityisesti amfetamiinin, lääkkeiden tai hasiksen käytöstä tai hallussapidosta. Hallussapidon yleisyys selittyy osittain sillä, että poliisin on huomattavasti helpompi havaita huumeet henkilön hallusta kuin tunnistaa henkilön olevan huumeiden vaikutuksen alaisena. Toiseksi rikoslain mukaan huumausaineiden hallussapitorikokseen voi syllistyä muikin kuin aineen omistaja, esimerkiksi käyttäjän tuttava, jonka luona huumetta säilytetään. Myös jos seurue on hankkinut huumetta yhdessä käytettäväksi, syllistyyne jokainen tämän huume-erän hallussapitoon, ei ainoastaan se, joka tuo aineen käytettäväksi. Jos huumeita pidetään hallussa omaa käyttöä varten vähäinen määrä, kyseessä on kuitenkin huumausaineen käyttörikos. (Nuutila 2002, 1458.)

Käyttörिकosta vakavammissa tapauksessa hallussa pidetyn huumausaineen määrä ylitti rikoslaissa (RL 50:2) käsitetyn oman käytön ja antoi viitteitä huumausaineiden myynnistä tai välittämisestä. Tässä aineistossa 32 tapauksessa (5 %) henkilöä epäiltiin huumausaineiden myynnistä ja 30 tapauksessa (5 %) huumausaineiden välittämisestä tai luovuttamisesta jonkin toisen rikoksen lisäksi. Myyntiä koskevat rikosepäilyt kohdistuivat amfetamiini-



niin, lääkkeisiin ja muista huumausaineista erityisesti heroiniin. Huumeiden hankkimisen yritykset kohdistuivat 60 prosentissa tapauksista lääkkeisiin ja muissa tapauksissa lähinnä Subutexin ja amfetamiiniin. Rikoslain mukaan huumausaineen hankkiminen on rangaistavaa joko huumausainerikoksena tai huumausaineen käyttörikoksena samoin kriteerein kuin hallussapitokin. Tyyppillisesti huumeita hankitaan ostamalla, mutta myös lääkärin erehdyttämisen lääkemääräyksen antamiseen tai farmaseutin erehdyttämisen myymään lääketta väärennetyllä reseptillä voi olla rangaistavaa huumeen hankkimista. Myös hankkimisen yritys on rangaistavaa<sup>10</sup>. (Nuutila 2002, 1460.)

Rikosnimikekohtaisesti tarkasteltuna ilmenee, että huumausaineen käyttörikoksesta ja huumausainerikoksesta epäiltyjen henkilöiden rikollisuus oli monimuotoisempaa kuin törkeistä huumerikoksista epäillyt henkilöt. Törkeistä huumausainerikoksista epäillyt henkilöt, joita tässä aineistossa on vain yksitoista, olivat huumerikoksen lisäksi samanaikaisesti epäiltyinä ase-, omaisuus-, kätöntä- tai muista rikoksista, mutta eivät esimerkiksi liikenne- tai väkivaltarikoksista.

Käyttö- ja huumausainerikoksista epäillyt henkilöt olivat epäiltyinä kaikkiin muihin tarkastelun kohteena olevista rikoksista. Yleisimmin käyttörikoksesta epäillyt olivat epäiltyinä lisäksi liikenne- (31 %) ja aserikoksista tai –rikkomuksista (21 %). Huumausainerikoksista epäillyt olivat yleisimmin epäiltyinä myös omaisuusrikoksista (49 %) ja muista rikoksista (15 %), joita olivat muun muassa virkavallan väkivaltainen vastustaminen, murtovälineen hallussapito tai väärän henkilöllisyyden antaminen. Alla oleva tutkintailmoitus kuvaa rikostapausta, jossa epäillyn liikennerikkomuksen lisäksi henkilön epäiltiin syöllistyneen huumausainerikokseen.

*Partio havaitsi risteyksessä heille entuudestaan tutun TT:n kuljettavan tummaa Peugeot-merkkistä henkilöautoa. Partio tiesi, ettei TT:llä ole ajo-oikeutta ja päätti pysäyttää hänet. Partion seurattessa TT:n kuljettamaa autoa havaitsi se, että TT kumartui eteenpäin ja käyttäytyi niin kuin olisi laittanut jotakin etupenkin alle tai lattialle...Miesten käyttäytymisen ja heidän puhutuksen perusteella oli syytä epäillä huumausainerikosta ja partio suoritti autoon kotietsinnän. Kuljettajan puoleisen etupenkin alta löytyi minigrip-pussi, jossa oli hasista 38 grammaa. Lisäksi auton hansikaslokerosta löytyi nahkahanskat, joiden sisällä oli kaksi samanlaista minigrip-pussi ja toisessa oli 23 grammaa ja toisessa 116 grammaa hasista. (Tutkintailmoitus)*

---

<sup>10</sup> Hankkimisen yrityksen lisäksi kirjataan myös väärennys tavallisimmin reseptijutuissa, jos apteekeissa esitetään väärennetyt reseptit (SM 2006).

Tulokset vastaavat Tampereella kerätyn esitutkinta-aineiston tuloksia, mutta oheisrikosten järjestys on Tampereella erilainen: yleisimmin henkilö oli epäiltyä huumausaineen käyttörikoksen lisäksi liikenne rikkomuksesta ja toiseksi yleisimmin omaisuusrikoksista. Kolmanneksi yleisimmin henkilöt aiheuttivat järjestyshäiriöitä eli he käyttäytyivät julkisella paikalla häiriköivästi tai huumaantuneesti, jolloin ulkopuoliset tai vartijat hälyttivät poliisiin paikalle<sup>11</sup>. Tampereella useammassa kuin joka toisessa (58 %) tapauksessa henkilö syyllistyi huumausaineen käyttörikoksen lisäksi johonkin toiseen rikokseen tai rikoksiin. Huumeiden käyttö tuli siten poliisien tietoon joko jonkun muun rikollisen teon selvittämisen kautta, tai henkilötarkastuksessa<sup>12</sup> ja kotietsinnässä löytyi varastettua tai laitonta tavaraa, kuten hormoneja, aseita, elektroniikkalaitteita tai työkaluja. Lisäksi kotietsintöissä paljastui maksuvälinepetoksia, kätkemisrikoksia ja väärennyksiä. (Kekki 2004, 30–31.) Poliisin huumevalvontaprojektia pääkaupunkiseudulla koskeneessa tutkimuksessa (Kinnunen et al. 2005) ilmeni, että kiinniottotilanteissa 14 prosenttia rikoksentekijöistä syyllistyi myös muuhun kuin huumausainerikokseen. Yli puolet näistä tapauksista oli ampuma-aserikoksia, jolloin kyse oli yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kaasuaaseen hallussapidosta. Toiseksi yleisimpiä olivat teräaseen luvattomat hallussapidot ja kätkemisrikokset. Kotietsinnöissä takavarikoitiin aseita, varastettuja puhelimia, luottokortteja ja muuta tavaraa. (Kinnunen et al. 2005, 120–121.)

Oheisrikollisuutta pääkaupunkiseudulla kuvaavan aineiston avulla on vaikeaa osoittaa, että tietyn aineen käyttäjät syyllistyisivät tietynlaisiin rikoksiin (ks. Pernanen et al. 2000). Analyysia vaikeuttaa se, että epäillyillä oli useita aineita hallussaan tai verinäytteessään. Osa huumausaineen käyttörikosepäilyistä perustui epäillyn omaan kertomaan, eikä ole myöskään täyttä varmuutta siitä, olivatko hallussa pidetyt aineen tarkoitettu omaa käyttöä, myyntiä vai pelkästään säilyttämistä varten. Lisäksi henkilöt olivat epäiltyinä usein monesta eri rikoksesta. Nämä varaukset huomioiden voidaan todeta, että järjestyssäntörikkomuksiin syyllistyneiden ja poliisilakiperusteisiin kiinniottojen kohteena olevilla oli hallussaan tai olivat käyttäneet pääsääntöisesti hasista (54 %) tai amfetamiinia (38 %). Omaisuusrikoksista epäillyt olivat käyttäneet tai pitäneet hallussaan amfetamiinia (34 %) tai lääkkeitä (34 %). Liikenne rikkomuksissa vastaavat aineet olivat ylivoimaisesti useimmin amfetamiini (42 %) ja toiseksi useimmin lääkkeet (23 %). Pahoinpitelyepäilyjen

<sup>11</sup> Ks. järjestyslain arvioinnista, järjestyksen ja turvallisuuden käsitteestä sekä järjestyshäiriöiden poliisitoiminnasta Seppo Kolehmainen tutkimuksesta 2005.

<sup>12</sup> Poliisilain 22 §:ssä on säännös turvallisuustarkastuksesta kiinniottamisen ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan muun toimenpiteen yhteydessä. Poliisimiehellä on oikeus tarkastaa henkilö sen varmistamiseksi, ettei tällä ole esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselle tai muille. (Helminen et al. 2006.)

yhteydessä havaitut huumausaineet olivat yleisimmin hasis (44 %) ja amfetamiini (28 %). Aseen hallussapidosta epäillyt pitivät hallussaan tai käyttivät yleisimmin amfetamiinia (43 %). Tarkasteltaessa eri rikosepäilyjä ainekohtaisesti, havaitaan, että hasikseen (21 %) ja amfetamiiniin (25 %) liittyvästä huumerikoksesta epäillyt olivat olleet epäiltyinä erityisesti liikenne rikoksista. Lääkkeisiin (34 %) ja Subutexiin (25 %) liittyvistä huumerikoksista epäillyt olivat epäiltyinä useimmin omaisuusrikoksista.

### 4.3 Sukupuolittunut oheisrikollisuus

Naiset aloittavat rikollisen uransa ja huumeiden käytön yleensä myöhemmin kuin miehet (Newcomb et al. 2001, 191–193; ks. eri rikosten aloitusiästä Makkai & Payne 2005, 161.) Soothill et al. (2004) tutkimuksen mukaan naiset tekevät rikosuran alkuvaiheessa erityisesti varkausrikoksia. Varkaudet hallitsevat naisten rikollisuuskuvaa myös voimakkaammin kuin miehillä eri ikävaiheissa eikä rikollinen käyttäytyminen laajene yhtä monialaiseksi kuin miehillä. Varkaudet ja murrot vähenet iän mukaan samoin kuin miehillä, samalla kuin ryöstöt ja väkivalta lisääntyvät. (Emt. 2004, 409.) Kyvsgaardin tutkimuksen (2003, 245–246) mukaan naiset suosivat vain tiettyjä rikoslajeja, tekevät rikoksia yleensä yksin sekä suosivat suoraa taloudellista hyötyä tuottavia rikoksia, kuten myymälävarkauksia ja petoksia. Kinnunen (1996) kiinnitti huomiota vuoden 1994 aineistossa naisten (14 %) runsaaseen muuhun rikollisuuteen (vrt. Gjeruldsen et al. 2004). Huumerikoksista epäiltyjä naisia oli epäilty erityisesti väärennysrikoksista miehiä useammin. Naisia oli epäilty myös miehiä useammin näpistyksistä, petoksista, maksuvälinepetoksista, kavallusrikoksista ja kätkemisrikoksista. Kinnusen tutkimuksen mukaan naisia epäiltiin suunnitelmallisuutta ja kekseliäisyyttä vaativista rikoksista, ja he osallistuivat miesten varastaman omaisuuden rahaksi muuttamiseen. (Emt. 1996, 19–20.)

Tässä selvityksessä naisten osuus kaikista rikosepäilyistä on kymmenen prosenttia. Naisten vähäinen osuus selittyy osaksi sillä, että miehet usein ”puhuvat omiin nimiinsä” varkaudet ja kätkennät sekä huumeiden hallussapidon. Naisten arvellaan lisäksi saavan miehiä yleisemmin poliisilta huomautuksen, jolloin heidän tekemikseen epäillyt teot eivät kirjaudu rikosrekistereihin (Soothill et al. 2004, 415–416) ja syyllistyvän lievempiin rikoksiin, jolloin heillä on myös kokemuksia pidätyksistä miehiä harvemmin (Covington 1985, 335–336). Huumausaineisiin liittyvissä rikoksissa on havaittavissa, että naisia epäiltiin erityisesti huumeiden hallussapidosta, muttei myynnistä, välittämisestä tai hankkimisen yrittämisestä.

Suhteutettuna sukupuolton epätasaiseen jakautumisen aineistossa, nai-

set olivat eri rikosnimikkeistä harvemmin epäiltyinä liikenne-rikkomuksista, pahoinpitelyistä ja kavalluksista. Sitä vastoin naisten osuus väärännöksistä oli suhteellisen korkea. Miehet ja naiset olivat yhtä usein epäiltyinä omaisuusrikoksista, mutta rikoksen kohde ja tekotapa oli erilainen. Miehet varastivat enemmän elektroniikkaa, pankkikortteja ja autoja, kun naiset suosivat erityisesti vaatteita, kosmetiikkaa ja lääkkeitä. Naiset varastivat yleensä tavaraa kaupoista ja olivat epäiltyinä harvemmin asunto-, kellari, varasto- ja automurroista. Naiset varastivat enemmän työpaikoiltaan, kun miehillä omaisrikoksen kohteena oli useammin täysin tuntematon henkilö tai tuttava.

**Taulukko 6** Oheisrikokset sukupuolen mukaan (%)

	mies (N=559)	nainen (N=75)
Omaisuusrikos	57	57
Liikenne-rikkomus	37	13
Aserikkomus	22	20
Järjestyshäiriöt	9	12
Kätkemisrikos	9	9
Pahoinpitely	7	3
Väärännys	6	12
Kavallus/petos	3	1

Tampereen esitutkinta-aineistossa huomio kiinnittyi siihen, että naiset jäivät useimmiten kiinni yhdessä miespuolisen henkilön tai miesryhmän kanssa. Nuoret naiset liikkuvat usein itseään 5-15 vuotta vanhempien mieshenkilöiden kanssa. Ainoastaan yksittäistapauksissa nainen jäi yksin tai yhdessä naispuolisen kaverinsa kanssa kiinni huumeiden käytöstä tai hallussapidosta. (Kekki 2004, 32–33.) Covingtonin (1985, 348) mukaan miehet tutustuttivat rikoksia tekeviä naisia rikolliseen alakulttuuriin, eikä ole tavallista, että naiset luovat itsenäisesti rikosuraa muiden naisten kanssa. Helsingissä vastaavat ilmiöt eivät nousseet tutkintailmoitusaineistosta esiin. Naiset liikkuvat samanikäisten miesten kanssa, kuten myös naisryhmissä tai jäivät kiinni yksin reseptiväärännöksen tai omaisuus- ja liikenne-rikoksen yhteydessä.

#### 4.4 Ikäluokittainen vertailu

Tutkintailmoituksista kerättyjä rikoksia tarkasteltiin viisivuotiskäryryhmittäin. Tarkoituksena oli selvittää, tekevätkö eri-ikäiset henkilöt erilaisia rikoksia.

Hirchi & Gottfredsonin (1994) mukaan on tosiasia, että rikosten tekeminen yleistyy voimakkaasti nuoruusiässä ja vähenee ikääntymisen myötä, mutta tämä käyttäytymisen muutos tapahtuu ilman selittävää tekijää. Aineisto osoittaa, että omaisuusrikollisuus on tyypillisin rikos alle 26-vuotiailla huumeri- koksista epäillyillä. Nuorin ikäluokka (16–20-vuotiaat) oli omaisuusrikosten (33 %) jälkeen epäiltyinä yleisimmin muista rikoksista (18 %), kuten vahingonteosta ja murtovälineen hallussapidosta. 21–25-vuotiaat olivat omaisuusrikosten (27 %) jälkeen toiseksi yleisimmin epäiltyinä liikenne- rikoksista (21 %). Vanhemmilla henkilöillä tyypillisimmät rikosnimikkeet vaihtuivat: 26–30-vuotiailla omaisuusrikollisuus ei ollut enää yleisin (21 %) rikollisuuden laji, vaan he olivat kaikkein useimmin epäiltyinä liikenne- rikoksista (28 %). Yhtä yleisiä omaisuusrikollisuuden kanssa olivat aseita koskevat rikosepäilyt (21 %). Kinnusen (2001) tutkimuksen mukaan sekä varkaus- että huumausainerikokset pysyvät suhteellisen korkealla tasolla aina 32. ikävuoteen saakka. Tässä aineistossa on havaittavissa, että rikosaktiivisuus saattaa säilyä varsin pitkään, sillä lähes joka viides henkilö kuului ikäryhmään 31–35-vuotiaat ja vastaavasti useampi kuin joka viides oli yli 35-vuotias. 31–35-vuotiaat olivat epäiltyinä yleisimmin ase- (27 %) ja liikenne- rikoksista (25 %). Yli 35-vuotiailla henkilöillä rikosepäilyt kohdistuivat yleisimmin jälleen omaisuus- (26 %) ja sen rinnalla liikenne- rikoksiin (23 %).

Vertaamalla eri rikosnimikkeitä iän mukaan haluttiin selvittää, minkä ikäiset henkilöt ovat olleet epäiltyinä kustakin rikoslajista. Epäiltyjä omaisuus-, liikenne- että väärennyksrikoksia olivat tehneet erityisesti 21–25-vuotiaat henkilöt. Nuorin ikäryhmä eli 16–20-vuotiaat olivat muita ikäryhmiä useammin (29 %) epäiltyinä ainoastaan järjestyshäiriöistä. Rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi kiinniotetut olivat tosin lähes yhtä usein yli 30-vuotiaita - kiinniotetuista 50 prosenttia oli yli 30-vuotiaita (ikäryhmät 31–35-vuotiaat ja yli 35-vuotiaat). Eri rikosnimikkeistä kätken- ja petoksista epäillyt olivat yleisemmin 21–25-vuotiaat sekä yli 35-vuotiaat. Väikvaltarikosten kohdalla epäilty oli kaikkein useimmin yli 35-vuotias ja aserikoksista 31–35-vuotias henkilö. Omaisuusrikollisuuden korvaantuminen muilla rikoksilla 25. ikävuoden jälkeen tuskin selittyy taloudellisen tilanteen kohenemisella. Vanhemmilla huumeiden käyttäjillä pahoinpitelyiden ja kätkemisrikosten yleistyminen saattavat osoittaa sosiaalisen piirin kaventumista ja ongelmien syvenemistä.

Huumausaine- ja muista rikoksista epäiltyjä koskeva aineisto vuosilta 2002–2003 osoittaa amfetamiinin olleen valtapäihde yli 25-vuotiaiden keskuudessa. Huumausaineiksi luokiteltavien lääkkeiden käyttö oli varsin yleistä myös alle 20-vuotiailla henkilöillä. Nuorimmalla ikäryhmällä eli 16–20-vuotiailla huumeri- koksista epäiltyt kohdistuivat pääsääntöisesti (40 %) hasiksen

hallussapitoon tai käyttöön. Muissa tapauksissa epäily koski amfetamiinia (25 %) tai lääkeaineita (24 %). 21–25-vuotiailla hasiksen (15 %) tilalle olivat nousseet lääkkeet (34 %), amfetamiini (23 %) ja Subutex (21 %). Tällä ikäryhmällä ainevalikoima oli laajin ja joka viides rikosepäily liittyi Subutexiin kun muissa ikäryhmissä siitä oli kyse vain yksittäistapauksissa. Seuraavalla ikäryhmällä eli 26–30-vuotiailla amfetamiini oli noussut ehdottomasti yleisimmäksi huumausaineksi, sillä puolet (49 %) rikosepäilyistä kohdistui amfetamiiniin ja 18 prosenttia lääkkeisiin. Vastaavasti 31–35-vuotiaalla suurin osa rikosepäilyistä koski amfetamiinia (44 %), mutta toiseksi yleisimmin rikosepäilyissä oli kyse jälleen hasiksen (24 %) käytöstä tai hallussapidosta. Otoksen vanhimmalla ikäryhmällä, yli 35-vuotiailla, puolet (51 %) rikosepäilyistä koski amfetamiinia ja neljäsosa (23 %) lääkkeitä.

Suurin ikäluokka, 21–25-vuotiaat, oli yleisimmin epäiltyinä kaikista eri huumausainerikollisuuden lajeista – huumausaineen käyttörikoksesta, huumausainerikoksesta ja törkeästä huumausainerikollisuudesta. Huomio kiinnittyi siihen, että jo 16–20-vuotiaiden ikäryhmään kuuluvia nuoria epäiltiin huumausainerikoksen tunnusmerkistön täyttävästä huumeiden myynnistä sekä välittämisestä ja luovuttamisesta. Alle 20-vuotiaiden osallistuminen muihin kuin huumausaineen käyttörikoksiin oli kuitenkin harvinaista (n=21; 8 %). Aineiston yhdessätoista törkeässä huumausainerikoksessa tekijöiksi epäillyt olivat yli 21-vuotiaita.

## 4.5 Kiinnijäämistilanteet

Noin puolet kaikista poliisin rikoksiksi kirjaamista teoista tulee ilmi poliisin suorittaman valvontatoiminnan yhteydessä. Valtaosa tällä tavoin ilmoitelluista rikoksista koskee liikennevalvonnassa todettuja rikoksia, jotka selvitetään rangaistusvaatimusmenettelyssä. (Helminen et al. 2006, 181.) Huumerikollisuus poikkeaa muista rikoslajeista siinä suhteessa, että se on etupäässä piilorikollisuutta, joka tulee ilmi valvontaviranomaisten, kuten poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen, oman tutkinnan ja tarkkailun perusteella. Huumerikokset paljastuvat usein poliisin ja muiden viranomaisten suorittaman muun kuin huumevalvonnan, esimerkiksi liikennevalvonnan, yhteydessä (Kinnunen 1996, 141). Tässä käsitellyt kiinnijäämistavat ja –paikat on kerätty poliisin tutkintailmoituksista. Tutkintailmoitusaineistosta ei saa täyttä selvyyttä kaikesta siitä esityöstä, kuten tarkkailusta, tiedustelusta ja seurannasta, jota poliisi on tehnyt ennen kiinniottovaihetta. Rikoksesta epäiltyjen kohdalla näitä kiinniottotilanteita voi kuitenkin kutsua kiinnijäämistilanteiksi.

Tutkintailmoitusaineiston mukaan poliisi tavoitti yleisimmin (37 %) rikoksesta epäillyn autosta kuskin tai matkustajan paikalta. Ajoneuvosta kiin-

niottamisiin liittyi toisinaan takaa-ajoa rikoksesta epäillyn lähdettyä karkuun juosten tai ajamalla. Näissä kiinniottilanneissa esiintyi myös eniten virkamiehen väkivaltaista vastustamista. Toiseksi yleisimmin epäilty jäi kiinni julkiselta paikalta eli tavallisesti heti rikospaikalta tai sen lähetyviltä. Kiinniotto tapahtui yleisemmin ulkotiloissa (28 %), mikä on oletettuaakin, koska suurin osa rikollisuudesta oli omaisuus- ja liikenne rikoksia. Kiinniotot on myös turvallisempaa tehdä avonaisissa ulkotiloissa kuin sisällä, jossa saattaa olla lukuisia sivullisia paikalla. Julkisissa sisätiloissa tapahtuneet kiinniottopaikat (14 %) käsittivät kaupat, apteekit ja kauppakeskukset. Neljänneksi useimmin (12 %) kiinniotto tapahtui yksityisissä tiloissa eli tavallisesti heti rikospaikalta kuten kerrostilojen rappukäytävistä, kellarikerroksista, varastoista, liikkeiden sosiaalityötiloista tai talojen lukituilta sisäpihoilta. Kotietsintöjen tai kotihälytysten kautta jäätettiin harvemmin (9 %) kiinni huumeausaine- ja muista rikoksista. Kotietsinnät olivat yleensä rauhallisia, vaikka poliisi pyrki varautumaan vastaantuleviin tilanteisiin ottamalla mukaan kotikeikoille lisäpartion ja huume-etsintöjen avuksi poliisikoiran.

Aineiston rikokset luokiteltiin myös kiinniottoajan perusteella, joka saattoi olla eri kuin todellinen rikoksentakohde. Osa rikoksista paljastui vasta myöhemmin tutkinnan kautta tai partion löytäessä huumeiden käyttäjän hallusta jälkikäteen muun muassa varastettua tavaraa. Rikosnimikekohahtaisesti tarkasteltuna ilmenee, että järjestyshäiriöitä ja liikenne rikoksia paljastui eniten aamuyöllä (klo 02–06). Omaisuusrikoksesta epäiltyjä jäi kiinni lähes tasaisesti pitkin päivää, ainoana poikkeuksena aamu ja aamupäivä (klo 06–12), jolloin heitä jäi muita ajankohtia vähemmän kiinni. Väkivaltarikoksia ja aseiden hallussapitoja tapahtui eniten illalla (klo 18–22) ja väärännöksiä päivällä ja iltapäivällä (klo 12–18).

Tässä selvityksessä kerättiin aineisto rikoskokonaisuuksista, jotka koostuvat huumeausainerikoksesta sekä jostakin muusta rikoksesta tai rikkomuksesta. Tästä syystä ei ole yllättävää, että suurin osa (55 %) rikosepäilyistä tuli poliisiin tietoon hälytyskeskuksen kautta, jolloin asianomainen ilmoitti joutuneensa itse rikoksen kohteeksi tai sivulliset ilmoittivat näkemästään rikoksesta tai epäilyttävästä kuskista liikenteessä. Myös haastatellut poliisit kertoivat, että järjestyspoliisit tapaavat eri poliisiyksiköistä eniten huumeiden käyttäjiä normaalien hälytyskeikkojen kautta (Kekki 2009). Tutkintailmoitusten perusteella ilmeni, että naapurit ja talonmiehet ilmoittivat varsin herkästi poliisille, jos he epäilivät taloyhtiössä liikkuvan huumeiden käyttäjiä tai käytävän huumeakauppaa (ks. Kinnunen et al. 2005). Ravintoloiden, kauppajen ja apteekkien henkilökunta saattoi tehdä ilmoituksen teidän tiloissaan tapahtuneista huumeausaine- tai omaisuusrikoksista. Aineistosta ei eritelty hälytyskeskukseen ilmoituksen jättäneiden henkilöiden asemaa suhteessa

rikosepäilyyn, joten lähipiirin, kuten perheenjäsenten, tekemien ilmoitusten osuus ei käy ilmi. Hälytyskeskuksen lisäksi joka kymmenes rikosepäily tuli poliisille tietoon vartiointiliikkeiden kautta, jolloin vartijat olivat ottaneet henkilön kiinni esimerkiksi omaisuusrikoksen, vahingonteon tai häiriön aiheuttamisen takia. Alla on tutkintailmoitusaineistosta poimittu esimerkki hälytyskeskukseen saapuneesta rikostapauksesta:

*Partio sai hälytyskeskukselta tehtäväksi mennä apteekkiin, jossa mies yritti hankkia lääkkeitä väärennetyllä reseptillä henkilökunnan ilmoituksen mukaan. Partion päästessä paikalle tuli apteekista henkilökunta näyttämään juuri poistuvan miehen, joka oli yrittänyt lääkkeitä hankkia. Vanhemman konstaapelin pyytäessä miestä pysähtymään lähti tämä juoksemaan pakoon bussilaitureiden suuntaan. Partio juoksi miehen kiinni bussilaitureiden kohdalla. (Tutkintailmoitus)*

Toiseksi yleisimmin (26 %) rikosepäily paljastui poliisipartioinnin oman työn kautta. Tällaisissa tapauksissa auto- ja jalkapartiot tarkistivat entuudestaan tuntemiaan rikoksenteekijöitä heidät kohdattuaan. Etsintäkuulutettujen etsinnän lisäksi partiot saattoivat havaita liikennevirrassa varastetun auton tai ”tutun auton ja kuskin”, jolloin kuljettajan ajokunto ja – lupa tarkastettiin. Poliisin huomio kiinnittyi myös tapauksiin, joissa kuljettaja ajoi epävarmasti, ilman ajovaloja tai teki ilmeisiä ajovirheitä tai autossa ei ollut rekisterikilpiä tai siinä oli vuodenaikaan nähden vääränlaiset renkaat. Monilla tutkintailmoitusaineiston henkilöillä ei ollut voimassa olevaa ajokorttia, mutta siitä huolimatta he ajoivat jatkuvasti autoa. Liikennerikkomuksesta ja huumeiden käytöstä epäillyt henkilöt aiheuttivat joitain liikenneonnettomuuksia, mutta he loukkaantuivat niissä itse useammin kuin sivulliset. Alla olevassa esimerkissä henkilöä epäiltiin huumausaineen käyttörikoksen lisäksi murtovälineen sekä kaasuseen hallussapidosta.

*Partio havaitsivat entuudestaan tuntemansa AK:n. Partion puhuttaessa AK:ta, tämä käyttäytyi hermostuneesti ja kysyttäessä, mitä hänellä on repussa, AK kieltäytyi kertomasta. Partio epäili AK:ta huumausainerikoksesta. Partio suoritti AK:lle turvallisuustarkastuksen, jossa hänen taskustaan löytyi muoviputkilossa valkoista jauhetta sekä tiirikoita. AK kertoi, että hänen hallussaan oleva aine on amfetamiinia ja sitä on noin 0,2 grammaa. AK:n repusta löytyi cs-kaasusumutin ja lisäksi tiirikoita sekä työkaluja. AK tuotiin poliisiasemalle ja laitet-*



*tiin kiinniotettuna säilöön komisarion määräyksestä. Sumutin, amfetamiini ja tiirikat sekä työkalut otettiin poliisin haltuun. (Tutkintailmoitus)*

Henkilöt herättivät poliisin huomion käyttäytymällä epäilyttävästi, kuten lähtemällä jalkaisin tai autolla pakoon tai kätkemällä tavaroita huomattessaan poliisiin lähestyvän. Samoin katseen välttäminen tai väärän henkilöllisyyden ilmoittaminen kiinnitti poliisin mielenkiinnon. Seuraavassa esimerkissä henkilö herätti poliisin huomion pakenemalla, ja turvallisuustarkastuksen jälkeen häntä epäiltiin huumausainerikoksen lisäksi teräaseen hallussapidosta julkisella paikalla.

*Partio havaitsi polkupyöräilijän joka poliisin nähtyään lähti polkemaan kovaa vauhtia karkuun...Pyöräilijälle annettiin kahdesti komentokaiuttimella suusanallinen määräys pysähtyä...Pyöräilijä ei noudattanut pysäytyskäskyä. Pyörä saatiin pysäytettyä P-kadun kohdalla jolloin todettiin kuljettajana olevan KK. KK:lle suoritettiin turvallisuustarkastus jolloin todettiin kaulassa roikkuvan tupessa puukon. KK ja polkupyörä toimitettu keskustan poliisipiiriin, jossa löydettiin KK:n selässä olleen repun taskusta kotelo jossa oli amfetamiinia 9.58 g. (Tutkintailmoitus)*

Kolmanneksi huumeita tai muuta rikosta koskeva epäily paljastui poliisille rikostutkinnan kautta. Tutkittaessa omaisuus- tai huumausainerikosta, rikoksesta epäillyn kotiin tai muihin hänen hallinnassaan oleviin tiloihin tehtiin kotietsintä, jossa löytyi huumausaineita tai varastettua tai laitonta tavaraa, kuten aseita, elektroniikkalaitteita sekä työkaluja. Lisäksi kotietsintöjen kautta paljastui maksuvälinepetoksia ja väärennysrikoksia. Tähän luokkaan kuuluvat myös tapaukset, joissa poliisi otti kiinni esimerkiksi etsintäkuulutuksen takia henkilön, jota epäiltiin tutkinnassa ilmenneiden seikkojen perusteella rikoksentekeijäksi, ja kiinniottotilanteessa hänen hallustaan löytyi huumeita tai varastettua tavaraa. Erotuksena poliisipartioiden omatoimisesta työskentelystä, poliisilla oli tutkinnan kautta herännyt epäily mahdollisesta rikoksentekeijästä. Alla oleva esimerkki on tyypillinen kuvaus omaisuusrikostutkinnan kautta paljastuneesta huumausaineen käyttörikoksesta:

*Tutkittaessa rikosilmoituksessa 6070/R/XXX mainittua varkaudesta, jossa oli anastettu muun muassa kannettava tietokone, oli syytä tehdä tietokoneen löytymiseksi kotietsintä KK:n*

*asuntoon. Etsinnällä asunnosta löydettiin ja takavarikoitiin huumausaineiksi luokiteltuja lääkkeitä... Kuulustelussa KK myönsi, että takavarikkopöytäkirjaan kirjatut subutex-lääkkeet ovat hänen. Hänellä ei ole niiden hallussapitämiseen oikeuttavaa reseptiä. (Tutkintailmoitus)*

## 4.6 Kiinnijäämisen seuraamukset

Lain mukaan huumausaineen käyttörikoksesta epäilty voidaan sijoittaa lukittuun tilaan (ns. sumppuun), jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi<sup>13</sup>. Poistumisen estämistä ei voida kuitenkaan käyttää ns. yösäilypykälänä, vaan epäiltyä koskevat toimenpiteet, kuten rekisteritarkastukset, henkilörekiesteröinnit, kuulustelut ja kotietsinnät, on aloitettava viipymättä (ETL 20§). Illalla klo 21 rikoksesta epäillyn henkilön poistumista ei voi estää aamuun sen vuoksi, että joku ehtisi kuulustella hänet vasta silloin. Ketään ei siis saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä (ETL 21:1§). Huumausainerikoksessa ja törkeässä huumausainerikoksessa on mahdollisuus myös pidättää rikoksesta epäilty. Rikoksista epäilty on velvollinen olemaan esitutkinnassa enintään 24 tuntia kiinniottamisesta. Pidättämisaika lasketaan kiinniottohetkestä. Kun pidättämiseen on edellytykset, kiinniottettu saadaan sijoittaa pidätettyjen säilytysuoneeseen.

Huume- ja oheisrikosaineiston perusteella ilmenee, että Helsingissä 2002–2003 joka viides rikoksesta epäilty vietiin oikeuslääkärille ajokunnon testaukseen. Kaikilla oli positiivinen tulos eli he ajoivat huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Joka viides vietti poliisiasemalla vain lyhyen ajan kiinniottettuna ja 35 prosenttia jäi pidemmäksi ajaksi poliisilaitokselle tai siirrettiin suoraan vankilaan istumaan aikaisemmin määrättyä tuomiota. Tämä johtuu siitä, että muun rikoksen selvittäminen vie aikaa ja mahdollisesti pidemmän kiinniottoajan. Tutkintailmoituksista puuttui tieto joka viidennessä tapauksessa. Osa näistä saattoi selittyä kirjaamisen puuttumisella ja osalle annettiin mahdollisesti sakko heti kiinniottoaikalla tai päästettiin pois ripeästi suoritetun kuulustelun jälkeen. Kotietsintä oli varsin harvinainen pakkokeino (vrt. Kekki 2009). Muiden pakkokeinojen, kuten henkilökatsastuksen tai – tarkastuksen kohteeksi joutumista ei selvitetty.

---

<sup>13</sup> PKL 6:1§ Poistumisen estäminen. Rikoksesta epäiltyä, joka on esitutkintalain 21 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan esitutkinnassa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi. (Pakkokeinolaki 30.4.1987/450.)

**Taulukko 7** Kiinnijäämisen seuraamukset Helsingissä huume- ja oheisrikojutuissa

	N	%	
Poliisivankila	217	35	44
Putka/Sumppu	119	19	24
Oikeuslääk. koe	103	17	21
Kotietsintä	79	13	16
Ulosotto	24	4	5
Yhteensä	490	80	100
Puuttuva tieto	124	20	
Yhteensä	614	100	

Kinnusen et al. tutkimuksen (2005, 85) mukaan poliisin huumevalvontaprojektin aikana se, keitä kotietsinnöissä tavatuista henkilöistä vietiin poliisiase-malle kuulusteluihin ja tarkempaan henkilötarkastukseen, vaihteli melko paljon. Jos henkilöltä löytyi hallusta huumausaineita, oli asemalle lähtö varmaa. Jos kukaan asunnossa olleista ei tunnustanut löytyneitä aineita omakseen, vietiin asemalle kuulusteluihin asunnon omistaja tai haltija. Jos huumausaineita ei löytynyt, mutta oli ilmiselvää, että henkilöt olivat käyttäneet aineita, henkilöt saatiin päästää poistumaan paikalta tai viedä asemalle. Jos rikoksesta epäiltyä ei viety poliisi-asemalle tarkastettavaksi, voitiin hänelle pitää moralisoiva puhuttelu. Joissain tapauksissa rikoksesta epäillyt saivat kutsun kuulusteluun myöhempänä ajankohtana. (Kinnunen et al. 2005, 85.)

Helsingin tutkintailmoitusaineistossa ei ollut systemaattisesti merkitty sakkorangaistuksen määrää<sup>14</sup>. Niissä harvoissa tapauksissa, joissa sakkojen määrä oli ilmoitettu, se oli korkeampi kuin kymmenen päiväsakkoa, koska seuraamus koski humerikoksen lisäksi jotakin toista rikosta. Kainulaisen tutkimuksen (2006, 104) mukaan huumausaineen käyttörikoksesta annettiin vuosina 2002–2004 käräjäoikeuksissa keskimäärin 19 päiväsakkoa ja rangaistusmääräysmenettelyssä 15 päiväsakkoa. Tampereella tehdyssä tutkimuksessa (Kekki 2004) ilmeni, että käyttörikoksista langetettiin ylivoimaisesti eniten alimman päiväsakkomäärän mukaisia kuuden euron päiväsakkoja. Asetus päiväsakon rahamäärästä (5 §) ilmoittaa päiväsakon vähimmäismääräksi kuusi euroa. Annettujen sakkorangaistusten taso eli alimman päiväsakkomäärän käyttö osoittaa sen, että käyttörikokseen syyllistyneillä on heikko maksukyky.

<sup>14</sup> Esitutkintapöytäkirjaan ei tarvitse merkitä sakkorangaistuksen määrää, vaan tiedot rangaistuksista löytyvät päätössiivuilta, jotka ei tulostu julkiseen pöytäkirjaan (ks. Helminen et al. 2006, 242–244).

## 4.7 Rikollisuudet motiivit

Englannissa ja Walesissa tehdyn vankilakyselyn (Ramsay & Liriano 2004) mukaan 82 prosenttia huumeita käyttäneistä vangeista ilmoitti, että he olivat syyllistyneet rikoksiin hankkiakseen rahaa huumeiden käyttöä varten. Runsa kolmannes (35 %) sanoi huumeiden käytön vaikuttaneen heidän päätökseensä syyllistyä rikokseen ja viidennes (22 %) ilmoitti huumeiden olleen vain yksi asioista, joita he pystyivät ostamaan laittomin keinoin hankitulla varallisuudella. Suurin osa huumeita käyttäneistä vangeista, jotka tunnustivat rikollisuuden liittyvän heidän huumeiden käyttöönsä, ilmoittivat huumeiden selittävän kokonaan tai suurelta osalta heidän rikollisen käyttäytymisensä. 66 prosenttia sanoi huumeiden käytön olevan syynä kaikkiin ja 19 prosenttia useimpiin heidän tekemiinsä rikoksiin. (Ramsay & Liriano 2004, 54–56; ks. Pernanen et al. 2000.) Toisen tutkimuksen (Makkai & Payne, 2005) mukaan eri rikosentekijäryhmistä huumeita käyttävät henkirikoksen tekijät ilmoittivat harvimminkin, että huumeiden käytöllä olisi tekemistä heidän rikostensa kanssa. Huumeita käyttävät omaisuusrikolliset, monialarikolliset sekä väärännösten tekijät ilmoittivat huumeiden käytön liittyvän heidän tekemiinsä rikoksiin. (Emt. 161–163.)

Ronald V.G. Clarken (2003) mukaan ihmiset syyllistyvät tietoisesti rikoksiin. Vaikka tekoa edeltää tietoinen päätös rikoksen suorittamisesta, ihmiset eivät analysoi käyttökseenä johtaneista syistä, kuten motiivia, teon moraalisuutta, rikosentekoon tarvittavaa tietotaitoa, kiinnijäämisriskiä tai päihtymystä. (Emt. 2003, 359.) Tapio Kuure (1996) on analysoinut rikoksia rangaistuksen jälkeisen jälkihuoltotyön asiakkaiden piirtämien kuvien ja niistä käytyjen keskusteluiden pohjalta. Kili-kalissa on kyse humalatilassa, ilman ennakkoharkintaa tehdystä murrosta valintamyymälään, huoltoasemalle tai kioskiin tarkoituksenaan saada olutta tai tupakkaa. Kili-kalista oletetaan jäävän helposti kiinni. Se tehdään ”hälytyspillien soidessa” ja ”Kakolan kalterit silmissä” ilman käsineitä. Kili-kalissa rikosentekijä tuottaa itsensä lyhytjänteisenä hedonistina ja hurjana poikana, joka tyydyttää välittömät tarpeensa seurauksista piittaamatta. Voimankäyttö ja väkivaltaisuus korostavat teon maskuliinisuuutta, lyhytjänteisyys sen hedonismia. Huolimatta tekoon itseensä liittyvästä lyhytjänteisyydestä kili-kali takaa rikollisen uran jatkumisen pitkälle tulevaisuuteen ja vahvistaa näin rikollista identiteettiä. (Kuure 1996, 96–97.)

Huumeiden käytöstä johtuva rikollisuus on luokiteltu tutkimuksissa (mm. Bean 2004, 33; Pernanen et al. 2000 & 2002) neljään pääryhmään: aineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset, taloudellisista syistä tehdyt rikokset, laittomien huumemarkkinoiden toiminnan yhteydessä tehdyt rikokset sekä huumausainelainsäädännön vastaiset rikkomukset (ks. luku 2). Aineisto

luokiteltiin edellä mainittua jaottelua hyväksikäyttäen ja soveltaen. Tarkastelun kohteena oli erityisesti huumeiden käyttöön liittyvä muu rikollisuus, joten kaikki huumeita koskevat rikoslakirikokset, kuten huumausainerikoksen edistäminen tai valmistelu sekä törkeä huumausainerikos, eivät ole tässä aineistossa riittävän kattavasti mukana, jotta ne voitaisiin luokitella omaan ryhmään. Toiseksi ilmoituksia lukiessa huomio kiinnittyi rikoksiin, joissa rikoksen kohteena olevalla tavaramalla ei ollut juurikaan rahallista arvoa, eikä ollut mielekästä sisällyttää tällaisia tekoja rahoitusmielessä tehtyihin rikoksiin. Neliluokkaisen ryhmittelyn säilyttämiseksi lainsäädännönvastaiset teot -luokka korvattiin taloudellista hyötyä lievemmällä oman hyödyn tavoittelulla. Teot, joissa motiivi vaikutti ilmeiseltä ja yksiselitteiseltä, jaoteltiin siten seuraaviin luokkiin: oman hyödyn tavoittelu, rahan hankkiminen, huumeiden käyttöön ja hankkimiseen liittyvä välienselvittely ja huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset. Teoilla voi olettaa olevan useita motiiveja, esimerkiksi siten, että velanperinnässä on kyse yhtä lailla huumekauppaan liittyvästä välienselvittelystä kuin taloudellisesta hyödystä (Pernanen et al. 2000). Vajaassa puolessa tapauksista (47 %) henkilöä epäiltiin useammasta kuin yhdestä rikoksesta huumerikoksen lisäksi. Näissä tapauksissa valittiin eri rikosnimikkeistä päärikos, joka on rangaistusasteikolla vakavin. Rikostapojen luokitteluun ei vaikuttanut erityisesti teon suunnitelmallisuus tai vaivannäkö (ks. Karvinen 1996, 76–79), vaan rikoksen odotettu lopputulos: miten rikos hyödyttää rikoksentekijää?

**Taulukko 8** Rikosten motiivit prosentteina ilmoitettuna

	Omaisuu-	Liik-	Pa-	Kät-	Petos	Vää-
	suus	kenne	hoin-	kemi-		rennys
			pitely	nen		
Rahan hankinta	40	16	2	40	56	23
Välien selvittely	2	0	33	2	0	0
Vaikutuksenalainen	12	18	33	5	0	4
Oma hyöty	39	30	15	38	38	73
Muu	7	35	18	15	6	0

Omaisuusrikoksissa kyse oli lähes tasapuolisesti taloudellisen (40 %) ja oman (39 %) hyödyn tavoittelusta. Kolmanneksi yleisimmin toiminta vaikutti huumeiden vaikutuksen alaisena tehdyltä. Vastaavasti kätkemisrikoksissa ja petoksissa rahan hankinta oli hieman yleisempää kuin oman hyödyn

tavoittelu. Liikennerikoksista suurin osa oli sellaisia, ettei niiden motiivista osannut sanoa. Rattijuopumustapauksia ei automaattisesti luokiteltu esimerkiksi vaikutuksen alaisena tehdyiksi. Toiseksi yleisimmin kyse oli omasta hyödyistä eli henkilö oli liikenteessä päästäkseen johonkin tiettyyn paikkaan siitä huolimatta, että auto ei ollut ajokelpoinen, kuski ajotaitoinen tai ajosuoritus moitteeton. Pahoinpitelyissä kyse oli vaikutuksenalaisena tappelemisesta yleensä tuntemattoman kanssa tai parisuhteen tai kaveripiiriin välienselvittelystä. Väärennyksissä tavoiteltiin lähes poikkeuksetta lääkkeiden saamista omaan käyttöön.

### *Oma hyöty:*

Rikoksen motiivina oli yleisimmin oma hyöty (n= 211, 34 %), jolloin tavaraa varastettiin kauppoista tai apteekista yritettiin saada vähäinen määrä lääkkeitä omaa henkilökohtaista käyttöä varten. Tähän luokkaan sisältyvät sellaiset omaisuusrikokset, joiden rahallinen arvo on vähäinen eikä tavaralla ole myyntiarvoa. Omaan hyötyyn lukeutuvat myös aseiden hallussapito itsepuolustuksen tai oman turvallisuuden vuoksi, auton käyttövarkaus tiettyyn paikkaan pääsemiseksi ja murtovälineen hallussapito. Useimmat väärennykset ja petokset olivat sen kaltaisia, että henkilö sai niistä henkilökohtaista hyötyä, koska hänellä itsellään ei ollut henkilöllisyystodistusta tai luottotietoja tai harhauttaakseen viranomaiset omasta henkilöllisyydestä. Todennäköisesti omaa käyttöä varten anastettiin erityisesti vaatteita, kosmetiikkaa, bensiiniä, rekisterikilpiä, asiakirjoja, elintarvikkeita sekä sekalaista autojen mukana vietyä tavaraa. Erityisesti lääkkeet, matkapuhelimet ja polkupyörät olivat rajatapauksia, joiden näpistämisen tai varastamisen motiivi ei ollut yksiselitteinen. Näissä tapauksissa anastetun tavarann määrää ja epäillyn oma ilmoitus rikoksen syystä ratkaisivat se, oliko kyseessä oman hyödyn tavoittelu vai rahan hankinta. Motiivi reseptin väärentämiseen liittyvien tarvikkeiden, kuten leimasimien ja reseptipohjien, anastamiseen saattoi myös liittyä sekä lääkkeiden hankkimiseen omaan käyttöön että myyntitarkoitukseen. Näissä tapauksissa motiivi ratkesi sen perusteella, pystyikö poliisi osoittamaan esitutkinnassa, että epäilty olisi välittänyt tai myynyt lääkkeitä.

*Epäilty Y oli ollut aamulla rullaluistelemassa Vuosaarella. Hän oli eksynyt ja ottanut luistimet pois jalasta pois ja lähtenyt kävelemään hiekkatietä. Y löysi erään aidan vierestä Opel Kadett henkilöauton, jonka ovi oli raollaan. Y päätti ottaa auton käyttöönsä. Opelin virtalukko oli ollut esillä, joten hän oli käynnistänyt auton siitä. (Tutkintailmoitus)*

## *Rahan hankinta:*

Seuraavaksi yleisimmin (n= 169, 27 %) henkilö syyllistyi omaisuusrikokseen, jossa anastetun tavaran määrä oli niin suuri, että se viittasi myyntitarcoitukseen ja siten rahan hankkimiseen. Toisinaan rikoksesta epäillyt kertoivat itse poliisille syyllistyneensä omaisuusrikokseen löytääkseen jotakin rahaksi vaihdettavaa. Rahan hankkimiseksi tehdyt rikokset olivat etupäässä omaisuus- ja kätkemisrikoksia. Yleisimmin rikoksen kohteena olivat elektroniikka, lääkkeet ja työkalut. Autojen käyttövarkaukset lukeutuvat harvoin tähän ryhmään, ellei autoja oltu yritetty myydä tai purkaa suoraan osiksi.

*TT Oy:stä epäillään anastetun 18 kappaletta matkapuhelimia. JJ oli tunkeutunut liikkeeseen osittain lukitsematta jääneestä ovesta ja HH oli raottanut ovea niin, että JJ oli mahtunut anastetut puhelimet mukanaan liikkeestä ulos. HH mukaan puhelimia oli ollut yhteensä 21 kappaletta. (Tutkintailmoitus)*

Karvisen tutkimuksessa (1996) havaittiin, että sellaiset taloudelliseen hyötyyn tähtäävät omaisuusrikokset olivat suunnitelmallisempia kuin teot, joista saatavan hyödyn suuruus ei ollut etukäteen tiedossa. Suunnitelmallisissa voittoa tavoittelevissa rikoksissa kohdetta saatettiin tarkkailla myös jo etukäteen. Tarkastus on kohdistunut siihen, onko tekopaikalla tai kohteessa ollut ihmisiä, vartiointia tai hälytyslaitteita. Valtaosa tekijöistä oli myös tiennyt, mitä omaisuutta he aikovat anastaa. (Emt. 1996, 81–83.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Pernanen et al. 2000 & 2002) taloudellisen selitysmallin mukaiset rikokset ovat sellaisia, joissa henkilö hankkii rahaa nimenomaan huumausaineiden ostamiseksi. Ekonomisessa mallissa on kuitenkin vaikea osoittaa, että tietty rikos johtui huumeiden käytöstä ja että se tehtiin huumeiden hankkimisen rahoittamiseksi. Toiseksi on vaikea erottaa huumeiden rahoittamismielessä tehdyt rikokset niistä rikoksista, jotka olisi ehkä tehty muutenkin. Kinnusen (1996) mukaan huumeiden ja omaisuusrikollisuuden välinen kytkentä ei ole yksiselitteinen. Monet omaisuusrikoksia tekevät saattavat käyttää huumeita, mutta eivät tee rikoksia pelkästään huumeiden hankkimiseksi. Huumeiden käytön lisäksi monet omaisuusrikoksia tekevät elävät leveää elämää esimerkiksi viettäen aikaansa ravintoloissa, asuen hotelleissa, matkustellen ja vuokraten autoja. Rikoksella ansaittu raha ei ole yhtä arvokasta kuin jos se olisi ansaittu rehellisellä työllä. (Kinnunen 1996; Shover 1996, 104.) Rikoksella hankittua rahaa ei kuluteta suunnitelmallisesti, vaan se vaihdetaan nopeasti esimerkiksi päihteisiin (Lalander 2003, 23–24; Shover & Honaker 1991, 283–284). Jacobsin ja Wrightin (2004,

61–68) tutkimuksen mukaan aseellisten ryöstöjen taustalla vaikuttivat erityisesti taloudelliset syyt sekä huumeiden käyttö, mutta taloudellinen motiivi ei ole ainoa, vaan ryöstely on käyttäytymistapa, ajattelutapa sekä elämäntapa. Tässä selvityksessä ei myöskään ole oletettu, että kaikki rahan hankintaan liittyvät teot tähtäävän huumeiden rahoittamiseen, vaan raha on voitu käyttää myös normaalien päivittäistarvikkeiden ostamiseen.

### *Vaikutuksen alainen:*

Päihtymyksellä selitetään tutkimuksissa useimmiten väkivaltaista käyttäytymistä, ja eri aineiden neurokemiallisella vaikutuksella nähdään olevan vahvin selitysvaima kuvaamaan huumeiden käytön ja rikoksenteon välistä yhteyttä. Päihtymys lisää myös riskiä rikoksen uhriksi joutumiselle, mutta rikoksen tai tapaturman kohteeksi joutumista ei ole tässä aineistossa otettu huomioon. Beanin (2004, 34–37) mukaan huumeiden käyttö voi aiheuttaa mielen-terveydellisiä ongelmia, jotka taas voivat johtaa päihtymystä muistuttavaan epärationaaliseen ja poikkeavaan käyttäytymiseen, mukaan lukien rikollisiin tekoihin. Päihtymykseen perustuvaa selitysmallia (intoxication model) käytetään yleensä selittämään alkoholin vaikutuksen alaisena tehtyjä tekoja, ja tekojen ajatellaan johtuvan alkoholin käytöstä, jos tekijä on ollut tekohtekellä humaltunut (Pernanen et al. 2000 & 2002). Tässä selvityksessä ei ole luokiteltu kaikkia tekoja huumeiden vaikutuksen alaisena tehdyiksi, vaikka henkilö olisikin ollut käyttänyt huumausaineita ennen tekoaan. Huumaantuneena tehdyt rikokset poikkeavat muista luokista siinä, että motivoituneessa käyttäytymisessä ajatellaan olevan käytännöllinen tietoisuus teon ja päämäärän välisestä yhteydestä, mutta huumaantuneena juuri tietoisuus toiminnan seurauksista saattaa olla hämärä.

Huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset (n=100, 16 %) olivat sellaisia, joissa rikoksesta epäilty kertoi tai poliisi tulkiti epäillyn syyllistyneen päihtymyksestä johtuvan sekavuuden vuoksi liikennerikkomukseen tai pahoinpitelyyn tai hetken mielijohteesta omaisuusrikokseen (ks. Karvinen 1996, 87–88). Osa järjestyssääntörikkomuksista ja poliisilakiperusteisista kiinnitoista<sup>15</sup> sisältyi tähän luokkaan, ja näissä tapauksissa henkilö oli päihtymyksen takia kykenemätön pitämään itsestään huolta. Mukana on myös sellaisten henkilöiden teot, joissa rikoksesta epäilty kertoo kuulleensa ääniä tai muunlaisesta sekavuustilasta johtuen ohjattiin suoraan psykiatriseen hoitoon.

---

<sup>15</sup> Poliisi vei henkilön putkaan tai päihtyneiden säilöönottotiloihin joko henkilön itsensä suojelemiseksi tai rikoksilta ja häiriöiltä suojaamiseksi.



*Ajoi huumaantuneena autolla päin puuta Itäkeskuksessa. Oikeuslääkäriasemalla nukahti verikoetta otettaessa. Puhui välillä sekavia, ei ole asuntoa eikä muutakaan paikkaa mihin olisi voitu viedä. Poliisipartio soitti eräälle kaverille, joka ei kuitenkaan ollut kotona vastaanottamassa. Ei kyennyt huolehtimaan itsestään. (Tutkintailmoitus)*

### **Välienselvittely:**

Tässä aineistossa huumemarkkinoiden laittomaan toimintaan liittyvät välienselvittelyt (n=18, 3 %) sisältyvät lähinnä Beanin edellä mainittuun luokkaan ”aineiden toimitukseen liittyvät rikokset”. Tällaisia rikoksia olivat kostomielessä tehdyt pahoinpitelyt, velanperintään liittyvät omaisuusrikokset ja uhkaukset. Muutama väkivaltainen välienselvittely koski aine-erän tai rahojen varastamista kauppahetkellä. Pahoinpitelyitä ja omaisuuden varastamista tapahtui myös siitä syystä, että rikoksentehtyjä epäili uhrinsa paljastaneen tekijän kannalta arkaluontoisia asioita poliisille. Tämän kaltaisista rikoksista ei välttämättä ilmoiteta kovin herkästi poliisille, jottei tekijöiden oma laiton toiminta paljastu, ja koska heitä ei välttämättä oteta todesta rikoksen asianomistajan ominaisuudessa (Topalli et al. 2002, 337). Aineistossa olikin sellaisia väkivalta- ja omaisuusrikoksia, joissa asianomistajat kieltäytyivät kertomasta tapahtuneesta poliisille, vaativat esitutinnan keskeyttämistä, vähätelivät tapahtunutta tai jättivät tekemättä rikosilmoituksen tai korvausvaatimuksen. Tapaukset, joissa asianomaisen ja rikoksesta epäillyn välinen yhteys jäi epäselväksi, eivät lukeudu välienselvittely-luokkaan. Toinen luokan pienuutta selittävä syy saattaa olla se, että aineistossa ei ole mukana törkeät huumausainerikokset, joiden yhteydessä velanperintä ja kiistat saattavat olla yleisempiä. Alla on kaksi tutkintailmoitusaineistossa esiintynyttä esimerkkiä rikostapauksista, joissa asianomaiset vastustivat esitutinnan jatkamista. Molemmissa tapauksissa poliisi epäili, että rikosten taustalla olivat huumeiden käyttäjien välisiin velkoihin liittyvät kiistat.

*Asianomistajalta on varastettu pankkiautomaattikortti, jolla nostettu rahaa 400 euroa. Asianomistaja on puhelimitse kuulutuna perunut vaatimuksensa eikä hän halua, että poliisi suorittaisi asiassa esitutkintaa. (Tutkintailmoitus)*

*Vankilassa tappeluun osallistuneet henkilöt ovat kieltäneet tietojen antamisen viranomaisille tapauksen yhteydessä saamis-*

*taan vammoista. Kenelläkään ei ole vaatimuksia eivätkä kerro mitään kuulusteluissa. (Tutkintailmoitus)*

Aineistoja on myös esimerkkejä kostotoimista, jotka kohdistuvat henkilöihin, jotka ovat kertoneet poliisikuulusteluissa avoimesti tapahtuneista tai ilmoittaneet poliiseille heihin kohdistuneista rikoksista:

*Törkeässä ryöstössä anasti omaisuutta puukolla uhaten. Epäilty oli sanallisesti uhkaillut ja kertonut tämän tehneet elämänsä virheen ilmoittaessaan pahoinpitelystä poliisille. (Tutkintailmoitus)*

*Epäilty antoi ohjeita siitä, mitä tulisi puhua kyseisen rikosilmoituksen johdosta käytävässä oikeudenkäynnissä. Uhri kiistää, että hän olisi velkaa ja että kyseessä olisi ollut velan perintä. Tekijän mukaan kyse on Subutex-kaupasta, muiden osallisten mielestä velanperinnästä. Yksi mukana ollut kertoi pelkäävänsä, että x tekee jotain hänen äidilleen ja siskolleen, joten ei uskalla olla tottelematta. (Tutkintailmoitus)*

Huumeiden käyttäjien vanhemmat joutuivat myös rikoksenkohteeksi koston lastensa velkojen takia sekä toisinaan lapsiinsa kohdistuvien kostotoimien silminnäkijöiksi. Aineistossa on muun muassa tapauksia, joissa huumeiden käyttäjän äitiä oli puukotettu huumevelkojen takia tai ”kaverin” äidin asuntoon oli yritetty murtautua tarkoituksena anastaa asunnosta omaisuutta koston keskinäisistä riidoista.

Ryöstön kohteeksi joutuneita huumeidiilereitä käsitelleessä tutkimuksessa (Topalli et al. 2002) kosto nähtiin kaikkein tyydyttävimpänä keinona saada oikeutusta, koska rikosoikeudellisesta järjestelmästä ei ole mahdollisuutta hakea korvausta. Koston kautta rikoksen kohteeksi joutunut rikollinen saavuttaa kaikki samat päämäärät mitkä virallinen oikeusjärjestelmä normaalisti tarjoaa eli tekijän rankaisemisen, pelotevaikutuksen sekä korvauksen saamisen. Vaihtoehtoja fyysisen väkivallan tyyliiselle koston olivat ”varkauden siirto” eli jonkun muun ryöstäminen ja huumeiden myynnin jatkaminen entiseen tapaan. Myynnin jatkaminen tuo kompensatiota ryöstetyksi tulemiselle sekä katkaisee kostokierteen. (Topalli et al. 2002, 340–350.)

## *Luokittelemattomat rikosjutut:*

Monesta rikosepäilystä (n= 36, 20 %) oli vaikea luokitella rikoksen motiivia. Tällaisia rikoksia olivat erityisesti eri kohteisiin kohdistuneet varkauden yritykset, järjestyssääntörikkomukset sekä kulkuneuvojen käyttövarkaudet. Kulkuneuvojen käyttövarkauksissa motiivina saattoi mahdollisesti olla nuoruusikään liittyvä seikkailunhalu tai rikolliseen elämäntapaan liittyvä rutiini (ks. Pernanen et al. 2000 & 2002, Perälä 2002, Lalander 2003; Karvinen 1996). Kinnusen (1996) mukaan rikolliseen elämään liittyy jännitystä sekä yhteiskuntavastaisia arvoja. Etenkin nuorille autovarkaudet, myymälänäpistykset, murrot ja toisen omaisuuden vahingoittaminen voi olla jännittävä kokemus. (Emt. 104–105). Katzin tutkimuksen (2004) mukaan henkilöt voivat murtautua rakennuksiin ilman että varastavat sieltä mitään tai näpistää vähäpätöisiä ja tarpeettomia tavaroita vain kokeillakseen taitojaan ja onneaan: ”It is not the taste for pizza that leads to the crime; the crime makes the pizza tasty”. Usein nämä teot ovat suunnittelemattomia ja saavat alkunsa samalla hetkellä kun nuori kohtaa rikosentekomahdollisuuden. (Katz 2004, 25–26.) Maantierosvoamisen motiiveja selittäneen tutkimuksen (Jacobs et al. 2003, 677- 686) mukaan rikoksiin ajoivat myös turhautuminen, sosiaalinen paine, sovinnaisen elämäntavan halveksunta, tulevaisuuden tavoitteiden puuttuminen ja vastuun karttaminen (ks. Eysenick 2003, 101 & Lalander 2003). Tampere-laiset huumeita käyttäneet henkilöt kertoivat syyllistyneensä omaisuusrikoksiin huvien ja jännityksen vuoksi sekä pahoinpitelyihin, vahingontekoihin ja häiriökäyttäytymiseen vahvan päihtymyksen vuoksi (Kekki 2004, 32–33).

Aikaisempien tutkimusten mukaan nuorten tekemälle rikollisuudelle on tyypillistä toimiminen ryhmässä sekä suunnittelemattomuus. Tekojen motiivit liittyvät pitkälti nuorten keskinäisen sosiaalisuuden ylläpitoon ja yhdessä tekemiseen, ei esimerkiksi taloudellisten etujen hankintaan. (Laitinen & Nyholm 1995; Kääriäinen 1994; Weerman 2003.) Karvisen (1996, 73) mielestä kulkuneuvojen luvattomat käytöt ovat tyypillistä nuorten sosiaalista kanssakäymistä osoittavaa ja yhdessäoloa vahvistavaa, jossa liike on tärkeämpää kuin päämäärä. Ryhmässä tai pareittain toimiminen vaihtelee eri rikostyyppien välillä. Huumeiden käyttöön, vahingontekoihin sekä vakaviin omaisuusrikoksiin, kuten ryöstöihin ja murtoihin, syyllistytään tavallisesti yhdessä muiden henkilöiden kanssa, mutta väkivaltarikoksia ja lieviä omaisuusrikoksia, kuten myymälävarkauksia tehdään yksin. Nuoret tekevät vanhempia henkilöitä useammin rikoksia yhdessä ja tavallista on myös toimiminen samanikäisten nuorten kanssa. (Weerman 2004.) Aikuisilla rikosentekijöillä motiivina on ennemminkin taloudellinen hyöty: rikoksella halutaan saavuttaa sellaista taloudellista ja siihen liittyvää sosiaalista asemaa, johon laillisilla keinoilla ei ole enää mahdollista päästä siitä yhteiskunnallisesta asemasta kä-

sin, johon on jouduttu (Kääriäinen 1994, 105). Tässä selvityksessä käytetty tutkintailmoitusaineisto tukee tätä tietoa, sillä rikokset tehtiin yleensä kaverialueilla eikä saatu hyöty ollut rahallisesti kovinkaan suuri.

## 5 HUUMEIDEN KÄYTTÄJIEN RIKOSHISTORIA POLIISIREKISTEREISSÄ<sup>16</sup>

Tässä luvussa tarkastellaan huumeita käyttävien taparikollisten rikoshistorian luonnetta. Kiinnostuksenkohteena on selvittää, millaisista teoista henkilöt ovat olleet epäiltyinä rikoshistorian alkuvaiheessa ja myöhemmin aikuisiässä, miten alkuvaiheen rikollisuus selittää rikoshistorian kehittymistä ja minkälainen huumerikoshistoria henkilöille kehittyy.

Luvussa 4 käytetystä Patja-aineistosta ilmenee, että Helsingissä oli vuonna 2002 ollut 399 henkilöä epäiltyinä samanaikaisesti huumausaine- ja jostakin muusta rikoksesta. Poliisin tutkintailmoitusjärjestelmästä etsittiin sosiaaliturvatunnuksen avulla tiedot näiden henkilöiden rikollisesta menneisyydestä. Tutkintailmoitukset luettiin läpi ja aineistosta eroteltiin ne henkilöt, joilla oli huumemerkintöjen lisäksi vähintään 15 voimassa olevaa muuta rikosmerkintää. Toisena rajauksena oli se, että he olivat ensimmäisen rekisteristä löytyvän merkinnän aikana korkeintaan 25-vuotiaita. Oletuksena oli, että sitä vanhemmat olisivat jo todennäköisesti syyllistyneet laittomiin tekoihin nuorempana niiden kuitenkin tulematta poliisin tietoon tai ne olisivat tapahtuneet ajallisesti niin varhain, ettei niitä olisi ollut mahdollista löytää vuonna 1992 perustetusta poliisin sähköisestä tutkintailmoitusjärjestelmästä. Järjestelmästä ei näy esimerkiksi kaikkia alaikäisenä tehdyjä tekoja tai sellaisia tekoja, joista poliisi on antanut pelkän huomautuksen. (Ks. rikosrekisteriaineiston luotettavuudesta ja kattavuudesta Svensson 2002, 398.)

Kyseiset kriteerit täytti yhteensä 162 henkilöä vuoden 2002 alkupe-  
räisaineiston 399 henkilöstä. Heistä poimittiin vielä satunnaisotannalla 50 henkilöä, joiden osalta tiedot tallennettiin aineiston analysointia varten<sup>17</sup>. Lukumäärä antoi riittävän monipuolisen kuvan moninkertaisten rikoksenuusijoiden rikoshistoriasta, sillä he olivat olleet epäiltyinä yhteensä 7627 eri rikoksesta. Toiseksi selatessa läpi näiden 162 runsaasti rikoksia tehneiden huumeiden käyttäjien rikosmerkintähistoriaa, huomio kiinnittyi historioiden samankaltaisuuteen erityisesti rikoshistorian alun, rikoksen teon tiheyden ja elinaikana kertyneiden rikosepäilynimikkeiden osalta. Otokseen valituista henkilöistä kirjattiin ylös myös vanhentuneet rikosmerkinnät Poliisiasian tietojärjestelmän arkistosta (ns. Patja-arkisto). Tietoja kerättiin näistä kah-

<sup>16</sup> Tämän luvun pohjalta on julkaistu artikkeli Nuorisotutkimus-lehdessä 1/2008 Tanja Noposen kanssa.

<sup>17</sup> 162 henkilön joukossa on useita romanitautaisia miehiä ja naisia, joten heitä valikoitui myös 50 hengen otokseen. Poliisit kertoivat haastatteluihinsa, että romanit eivät nouse mitenkään erityisellä tavalla esiin huumerikollisuudessa ja pitivät tätä tulosta yllättävänä. Molemmat otokset koostuivat Suomen kansalaisista, mutta joidenkin henkilöiden sukujuuret eivät olleet Suomesta.

desta järjestelmästä usean kuukauden aikana, joten on mahdollista, että jotkut näpistykset, liikenne rikkomukset tai muut lievemmat rikokset ovat kirjautuneet kahdesti. Pällekkäisyyttä pyrittiin karsimaan vertaamalla keskenään näiden kahden tietojärjestelmän sisältämiä rikosnimikkeitä ja rikosepäilyjen määriä Patja-arkistosta ajettujen elinaikaisten rikosmerkintälistojen avulla.

Merkintöjä kerättiin vuoden 2004 loppuun mennessä tehdyistä kaikista rikoksista ja rikkomuksista (R-ilmoitus), joista kyseiset henkilöt olivat olleet epäiltynä, asianomaisena tai osallisena. Rikoksia koskevien ilmoitusten lisäksi aineistoon otettiin mukana sekalaiset ilmoitukset (S-ilmoitukset), joita poliisit kirjasiivat tehtävistä, jotka edellyttävät poliisin toimivaltuuksien käyttöä ja joiden kirjaaminen on sallittua Patja-järjestelmään. Tällaisia sekalaisia ilmoituksia olivat esimerkiksi puolustusvoimien tai sosiaaliviranomaisten virka-apupyynnöt tai ilmoitukset ajo- tai aseenkantoluvan menettämisestä. Poimimme tietoja ensimmäisen rikosepäilyn ja huumausainemerkinnän tapahtuma-ajankohdasta, jotta saimme selville rikosten aikajärjestyksen ja henkilön iän tekoheikellä. Tutkintailmoitukset luettiin huolella läpi ja epäillyistä laadittiin henkilökuvat, joihin kerättiin merkintöjä vankeus- ja hoitojaksoista, yksityiskohtia rikosten tekotavoista, henkilöiden sosiaalisista suhteista sekä viranomaiskontakteista. Tietojen avulla rakennettiin jokaisen henkilön kohdalla ”merkintähistorian”<sup>18</sup>, joka suurella todennäköisyydellä on lyhyempi ja suppeampi kuin todellinen rikoshistoria (ks. Piquero et al. 2004, 428), koska kaikki rikokset eivät tule poliisiin tietoon eikä poliisi pysty selvittämään kaikkia rikoksia<sup>19</sup>. Toiseksi on muistettava, että tutkimuksessa tarkastellaan rikosepäilyjä, ei välttämättä syytteesen tai tuomioon johtaneita rikoksia. On mahdollista, etteivät henkilöt ole syyllistyneet kaikkiin näihin tekoihin, joista heitä on epäilty.

---

<sup>18</sup> Esimerkki henkilökuvan tiivistelmästä:

”226 ilmoitusta Patjalla. Useita kätkemisjuttuja ja autovarkauksia. Syyllisyyttä ei usein pystytä osoittamaan. Ase- ja murtovälineitä oli aina mukana. Ei kerro mitään nimiä missään tilanteissa ja kiistää kaiken. Tästä johtuen epäiltynä aineistossa harvinaiseen tekoon eli ”rikosentekijän suojelemiseen” liittyen törkeään kioskiryöstöön. Samanlaiset tekotavat ja samat rikoskaverit, joten oli usein epäiltynä. Tekoja oli välillä lähes päivittäin.”

<sup>19</sup> Vuonna 2004 omaisuusrikosten selvitysprosentti oli 37,3 %, rikoslakirikosten (ml. liikenne-rikokset) 65 % ja törkeiden yksilöön kohdistuvien rikosten selvitysprosentti 86,3 % (Poliisi vuonna 2004). Katso myös rikosten todennäköisyydestä tulla poliisiin tietoon Kivivuori 2005, 53–57.

## Taulukko 9 Aineiston luokittelutapa

**Epäillyn perustiedot:** Ikä, sukupuoli ja koulutus/ammatti

**Ensimmäinen rikosmerkintä:** Ajankohta ja rikosnimike

**Ensimmäinen huumerikosmerkintä:** Ajankohta, rikosnimike ja huumerikosaine

**Huumerikos:** Käyttö, hallussapito, hankkimisen yritys sekä myynti, välitys ja luovutus

**Huume:** Hasis, lääkkeet, Subutex, amfetamiini, ekstaasi tai muu

**Oheisrikollisuus eri vuosina:** varkaudet (ml. ryöstöt), näpistykset, liikennerikokset, kulkuneuvojen käyttövarkaudet, petokset, väärennykset, kätkemisrikokset, väkivaltarikokset (ml. pahoinpitelyt, raiskaukset, vammantuotannokset ja tapot sekä niiden yritykset), aserikkomukset, vahingonteot, häiriköinti ja muut rikokset, joita olivat yleisimmin virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, väärän henkilöllisyyden esittäminen sekä murtovälineen hallussapito.

**Asianomistajana rikoksessa:** Omaisuus- ja pahoinpitelyrikoksen kohteena

**Välivuodet rikoksen teossa**

**Rikoshistorian kesto**

Kaikki tutkintailmoitusaineiston henkilöt olivat asuneet suurimman osan elämästään Helsingissä ja tehneet valtaosan rikoksistaan pääkaupunkiseudulla, vaikka he olivat olleet epäiltyinä rikoksista myös muualla Suomessa. Otokseen valikoituneet henkilöt ovat syntyneet vuosina 1969–1986 ja he olivat 18–35-vuotiaita tarkastelujakson lopussa vuonna 2004.

Viidestäkymmenestä aineistoon poimitusta henkilöstä 42 on miehiä ja kahdeksan naisia. Naiset edustivat noin kymmenen prosentin vähemmistöä myös siinä kokonaisuudessa (15 naista ja 147 miestä), josta tämä otos valittiin. Naiset karsiutuivat otoksesta pois, sillä he olivat tyypillisesti olleet epäiltyinä vähemmästä kuin viidestätoista rikoksesta<sup>20</sup>. Tähän aineistoon valikoituneet naiset olivat myös olleet miehiä harvemmin epäiltyinä rikoksista: naisilla oli enimmillään 14 huumerikosmerkintää, kun miehillä näitä oli enimmillään 46. Muiden kuin huumerikosten osalta voidaan todeta, että eräs nainen

<sup>20</sup> Farabee et al. (2001, 205) tutkimuksen mukaan huumeita käyttävät naiset syyllistyvät ensimmäisen rikoksensa vanhempana kuin miehet ja tekevät vähemmän rikoksia.

oli ollut epäiltynä enimmillään 160 ja eräs mies 670 kertaa.

Havalla oli maininta työsuhteesta, ja useimmat oli luokiteltu toimettomiksi tai sekatyömieheksi. Mainittuja ammatteja olivat erilaiset rakennus- tai hoitoalan työntekijät, siivooja, hevospies, kouluavustaja, kokki, autonkuljettaja, nuorisoo-hjaaja, vahtimestari, puistotyöntekijä ja kirjanpainaja. Yhdeksällä henkilöillä ei ole merkintää vankeusrangaistuksesta, kaikki muut ovat olleet eripituisia jaksoja vankilassa saatuaan ehdottomia tuomioita tai muuntovankeuksia. Tutkintailmoitusaineiston laadullisessa analyysissä ilmenee, että huumeita käyttäviksi taparikollisiksi päätyneet henkilöt ovat kohdanneet useita viranomaisia elämänsä varrella koulussa, armeijassa, äitiysneuvolassa, sosiaalitoimistoissa, huumehoitopaikoissa, lastenkodeissa, poliisilaitoksilla, vankiloissa ja kriminaalihuollossa. Muutama henkilö oli poliisin kirjauksen mukaan hoidossa rikosepäilyn tapahtuessa. Miespuolisilla henkilöillä oli merkintöjä etsintäkuulutuksista, koska olivat jääneet pois kutsunnoista. Monella on merkintä armeijaan tai vankilaan palaamatta jäämisestä.

Lähipiirin muodostivat perheenjäsenet ja kaverit. Tutkintailmoitusten perusteella on havaittavissa, että henkilöt liikkuvat ja tekivät rikoksia usein samassa kaveriporukassa vuodesta toiseen. Aineistossa on kuolemantapauksia, mutta kukaan seurattavista henkilöistä ei menehtynyt, vaan kaksi nuorta naista ja kaksi nuorta miestä menetti seurustelukumppaninsa. Naispuoliset henkilöt kuolivat yliannostuksen ja miespuoliset henkilöt väkivallan seurauksena. Henkilöiden vanhemmat ja sisarukset esiintyivät aineistossa useimmiten asianomaisina tapauksissa, joissa henkilöt olivat anastaneet perheenjäseniltä omaisuutta, uhkailleet heitä, käyttäytyneet väkivaltaisesti tai käyttäneet heidän henkilötietoaan väärin. Läheiset eivät vaatineet tavallisesti rangaistusta tai korvausta teosta, mutta aineistossa on myös sellaisia tapauksia, joissa vaadittiin rangaistus tai haettiin lähestymiskieltoa perheenjäsenelle. Vanhemmat ilmaisivat lastensa olevan hoidon tarpeessa, ja muutama vanhempi toivoi pakkohoitoa rangaistuksen sijasta.

Yksi henkilö oli lopettanut huumeiden käytön ja rikosten teon oltuaan pitkiä jaksoja hoidossa. Häneen liittyvät merkinnät poliisin tietojärjestelmässä koskivat tämän jälkeen ainoastaan omaisuusrikoksen kohteeksi joutumista, eivät rikoksiin syyllistymistä. Muut henkilöt jatkoivat huumeiden käyttöä ja rikosten tekoa vielä vuonna 2005.



## 5.1 Rikosuran alku

Soothill et al. (2004, 402) mukaan ensimmäisen rikostuomion saaminen on merkityksellinen hetki rikolliseksi leimautumisen takia. Rikollisen leima saa usein hallitsevan aseman, jolloin ihmistä kohdellaan ensisijaisesti rikollisena muiden roolien tai asemien sijasta. Yksilö sisäistää yhteiskunnan ulkopuolelle ajautuneen normit ja arvot ja liittää ne osaksi omaa identiteettiään (Becker 1963). Yhteiskunnan ulkopuolelle määriteltyjen ja poikkeavaksi leimattujen alakulttuurien jäsenten silmissä muu yhteiskunta näyttää epäaidolta, rajoittavalta, vihamieliseltä tai muuten ulkopuoliselta. (Kääriäinen 1994; Bernburg et al. 2006.)

Kinnusen (2001) tutkimuksen mukaan niiden henkilöiden, jotka oli tuomittu elämänsä aikana huumausainerikoksesta, rikosura alkoi huumausainerikosten lisäksi erityisesti varkausrikoksilla. Elämänsä aikana muusta kuin huumerikoksesta tuomittujen ensimmäinen rikos taas oli useimmiten rattijuopumus. Ajoneuvojen luvattomat käytöt ja rattijuopumukset tulevat rikosuralle tyypillisesti ennen huumausainerikoksia, mutta selvästi varkausrikoksia vähäisemmässä määrässä. Vuosina 1962–80 Suomessa syntyneiden huumausainerikokseen syyllistyneiden henkilöiden ensimmäinen rikostuomio oli tullut yleisimmin huumausainerikoksesta, toiseksi yleisimmin ”muista rikoksista” kuten tieliikennelakia vastaan tehdyistä rikoksista ja kolmanneksi yleisimmin varkausrikoksista. (Kinnunen 2001, 17–31.) Soothill et al. (2004, 415) tutkimuksessa pahoinpitelyt ja ryöstöt esiintyivät nuorten ensimmäisinä rikoksina, mutta tutkijat arvelivat, että nämä nuoret olivat mahdollisesti syyllistyneet joihinkin lievempiin rikoksiin aikaisemmin, mutta saaneet näistä teoista varoituksen.

Vuoden 2001 syyskuusta lähtien huumeiden käytöstä ja omaan käyttöön viittaavasta huumeiden hallussapidosta on järjestetty puhuttelutilaisuus, johon osallistuvat nuoren lisäksi hänen vanhempansa, sosiaalityöntekijä, poliisi ja syyttäjä. Tässä aineistossa oli merkintöjä siitä, että huumeita käyttäneet alaikäiset ohjattiin sosiaalityöntekijän luo. Poliisi oli keskustellut joidenkin epäiltyjen kanssa huumehoidosta, mutta nämä keskustelut eivät poikineet hoitoon hakeutumisia ja siten rangaistusvaatimuksen mitätöimistä (ks. Kekki 2004, 45–52; Kekki 2009). Tutkintailmoitusten merkinnät epäiltyjen hoito-ohjelmasta ja aikaisemmista hoidoista olivat varsin negatiivissävyyisiä:

*Ei halunnut hoitoon, vaikka kertoi käytön olevan hänelle ongelma. Vuoden sisällä 3 kpl huumausaineen käyttörikosta ja 15 kpl kulkuneuvon kuljettamista oikeudetta.*

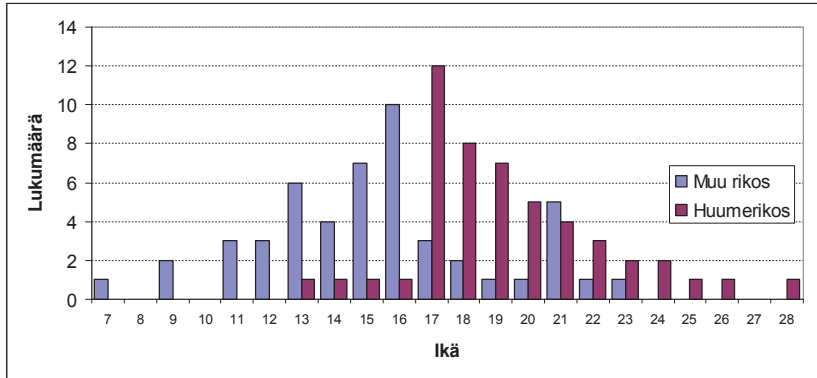
*Kertoi olleensa kerran huumevieroitushoidossa laitoksessa 10 päivää ja avohoidossa noin kuukauden. Molemmilla kerroilla hän oli jättänyt hoidon kesken riittämättömän lääkityksen vuoksi.*

*Olut Vantaalla vierotuksessa, mutta saanut sieltäkin kenkää anastettuaan jonkun leimasimen sieltäkin. (Tutkintailmoitukset)*

Tässä aineistossa seuraamukset alaikäisenä kiinnijäämisestä vaihtelivat sosiaaliryöstötekijän tapaamisvelvoitteesta nuorena henkilönä tuomittuun mahdolliseen rangaistukseen. Vaikka rikollisuus alkaa tavallisesti vähäisillä rikoksilla, tutkijoiden (Makkai & Payne 2005; Piquero et al. 2004; Dembo & Schmeidler 2003; Laitinen & Nyholm 1995) mielestä yhteiskunnan interventioiden tulisi puuttua niihin ja tarjota nuorille tukea jo varhaisessa vaiheessa, jolloin voitaisiin katkaista alkava rikollisuus sekä estää sitä syvenemästä leimautumisteorian mukaisesti pitkäjäksoiseksi käyttäytymistavaksi. Rikostorjunnan ja ennalta ehkäisyn kannalta on siten tarkoituksenmukaisempaa ja tehokkaampaa puuttua nuoriin, kuin vanhempiin, jo rikoskierteestä irtautumassa oleviin henkilöihin. Kivivuoren (2005, 57) mukaan on myönteinen ilmiö, että rikokset tulevat poliisin tietoon nykyään entistä todennäköisemmin. Hänen mielestään poliisin puuttuminen väkivaltaisiin tilanteisiin ja muihin rikoksiin saattaa johtaa siihen, että kiinni jäänyt nuori lopettaa rikoskäyttäytymisen.

Aineiston henkilöt olivat epäiltyinä ensimmäisellä kerralla erityisesti omaisuus- ja pahoinpitelyrikoksista. Väkivaltarikoksesta ensimmäisen merkintänsä saaneista vajaa puolet (43 %) ja varkauksista lähes kaksi kolmesta (59 %) teki rikoksen alaikäisenä. Nuorin tähän aineistoon poimituista henkilöistä oli 7-vuotias ollessaan ensimmäistä kertaa epäiltyinä rikoksesta (tuho työ) ja 13-vuotias ensimmäisen huumemerkinnän aikana (hallussapito). Alle 18-vuotiaana ensimmäisen huumemerkinnän sai 16 henkilöä ja muun rikosmerkinnän 39 henkilöä. Yleisimmin ensimmäinen rikosmerkintä oli saatu 16-vuotiaana (20 %) ja huumemerkintä 17-vuotiaana (24 %). Nuoret olivat olleet ensimmäistä kertaa epäiltyinä huumerikoksista, lähinnä huumeiden käytöstä, keskimäärin 3-4 vuotta sen jälkeen, kun he olivat olleet epäiltyinä ensimmäistä kertaa jostakin rikoksesta (ks. Allen 2005, 358). Yleisimmin huumerikoksista oli jääty kiinni kaksi vuotta myöhemmin kuin muista rikoksista. Tosin muutama henkilö jäi kiinni huumeista heti samana vuonna ja muutama vasta kymmenen vuotta myöhemmin.

**Kuvio 1** Henkilöiden ikä ensimmäisen rikosmerkinnän aikana (N=50)



Svenssonin (2002, 396–404) mukaan jatkuvasti rikoksia tekevät henkilöt (chronic offenders) yleensä syöllistyvät ensimmäiseen rikokseensa suhteellisen nuorina ja ovat yllidustettuina niiden joukossa, jotka syöllistyvät kaikkein vakavimpiin rikoksiin kuten ryöstöihin, huumerikoksiin ja autovarkauksiin. Iän ja tekojen vakavuuden osalta otokseen valikoituneet henkilöt soveltuvat Svenssonin kuvaamiin aktiivisiin rikoksenteikijöihin. Tanskalaiset nuoret aloittivat rikosuransa erityisesti liikenne rikoksilla, kuten ajoneuvon kuljettamisella ilman ajo-oikeutta (Kyvsgaard 2003, 109), mutta helsinkiläisillä nuorilla nämä tulivat kuvioihin yleensä vasta myöhemmässä vaiheessa.

## 5.2 Ensimmäiset ei huumeisiin liittyvät rikokset

Yhteensä 66 prosenttia (n=33) kaikista tähän aineistoon poimituista henkilöistä oli ollut epäiltyä ensimmäisenä rikosmerkintävuotenaan vähintään kerran omaisuusrikoksesta, kuten varkauksista, näpistyksistä tai kulkuneuvojen käyttövarkauksista. Yli puolet (55 %) ensimmäisen kerran omaisuusrikoksesta epäillyistä oli korkeintaan 15-vuotias. Suurin osa (61 %) nuorista oli ensimmäisenä merkintävuotenaan epäiltyä omaisuusrikoksesta useammin kuin kerran keskiarvon ollessa 4,5 omaisuusrikokosta. Varkaudet ja murrot on mainittu myös muissa tutkimuksissa (mm. Soothill et al. 2004, 412–413) nuorten ensirikoksiksi, toisin kuin ryöstöt, pahoinpitelyt, huumerikokset, seksuaalirikokset ja petokset. Joka kymmenes oli ollut heti ensimmäisenä vuotenaan epäiltyä omaisuusrikoksista 10–37 kertaa. Tutkintailmoitusten

mukaan nuoret tekivät omaisuusrikoksia harvoin yksinään, sitä vastoin rikokset tehtiin yhdessä samanikäisen kaverin kanssa tai 4-5 henkilön ryhmässä (ks. Weerman 2003). Alaikäisenä kyse oli tyypillisesti nuorisojoukon tai kaksikon tekemistä ryöstöistä, joissa väkivallalla uhkaamalla tai sitä käyttämällä painostettiin saman ikäistä nuorta luovuttamaan kännykkänsä tai rahansa. Toiseksi alaikäiset osallistuivat asuntomurtoihin ikäistään vanhemman kaveripiirin mukana sekä elektroniikan tai muun kallisarvoisen tavaran varastamiseen kaupoista. Neljänneksi he olivat epäiltyinä alkoholin, tupakan, kosmetiikan tai muun henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettujen esineiden näpistämistä. Ohessa on tutkintailmoituksesta poimittu esimerkki kahden nuoren tytön tekemästä törkeästä ryöstöstä:

*Tekijät olivat lyöneet, potkineet ja repineet tukasta sekä pakotaneet asianomistajan riisuuntumaan. Seuraavana yönä uhri on viety sairaalaan oksentelun ja vatsakipujen vuoksi. Tapaus oli ollut pitkä kestoinen, n.30-60min. Toinen tekijä oli sanonut haluavansa pitkittää kiusaamista. Tekijät vaativat rahaa ja saivat 9 markkaa. (Tutkintailmoitus)*

Toiseksi useimmiten ensimmäinen merkintä poliisin rekisteriin oli saatu väkivaltarikoksesta, useimmiten pahoinpitelystä. Nämä nuoret olivat pääosin 16-vuotiaita tai sitä nuorempia. Neljä nuorta oli epäiltyinä väkivaltaisesta teosta jo ensimmäisenä vuonna useammin kuin kerran. Seitsemän nuorta oli ollut epäiltyinä ensimmäisen kerran muista rikoksista, kuten vahingonteosta, alkoholijuoman hallussapidosta alaikäisenä tai terä-aseen hallussapidosta julkisella paikalla. Neljällä henkilöllä ensimmäisen rikosepäilyn nimikkeenä oli liikennerikos tai -rikkomus. Ensimmäisenä merkintävuotenaan liikennerikoksista epäiltyinä olleista 18 nuoresta kymmenen oli epäiltyinä 1-2 kertaa, kaksi 5-6 kertaa ja yksi nuori peräti 36 kertaa. Edellä mainittujen rikosten lisäksi he olivat epäiltyinä eriasteisista vahingonteoista ja tuhotöistä, teräaseiden hallussapidosta sekä huumorikoksista. Nuorten tekemä rikollisuus oli siten varsin heterogeenistä ja joiltain osin hyvin vakavaa.

Tutkintailmoitusten laadullisissa analyysissä on havaittavissa, että alaikäisenä tehdyn rikollisuuden intensiivisyys vaihteli hyvin paljon; osa oli erittäin aktiivisia tekojen suunnittelussa ja toteutuksessa, osa oli mukana lähinnä sivustakatsojan roolissa. Jotkut peruskouluikäisinä rikosuransa aloittaneet olivat epäiltyinä useisiin rikoksiin joka vuosi, kun taas joillain henkilöillä rikollisuus rajoittui alaikäisenä vain yksittäisiin tekoihin ja lisääntyi vasta aikuisiällä. Aktiiviset rikosentekijät olivat suunnittelemassa ja toteuttamassa päätekijänä rikoksia. Passiiviset liikkui rikoksia tekevissä kaveripiireis-

sä tai olivat parisuhteessa rikoksia tekevän henkilön kanssa, jolloin olivat mukana rikospaikalla osallistumatta itse juurikaan varsinaisiin rikoksiin. He saattoivat toimia autokuskeina tai syyllistyä muiden tekemien omaisuusrikosten seurauksena kätkemiseen ja petokseen säilyttämällä tai käyttämällä varastettua tavaraa.

**Taulukko 10** Ensimmäisen rikosepäilyn nimike sekä keskiarvo ja moodi ensimmäisen merkintävuoden aikana (n=50)

	N	%	Keskiarvo	Moodi
Omaisuusrikokset	33	66	4,5	1
Väkivaltarikokset	6	12	1,4	1
Liikennerikokset	4	8	4,5	1
Muut rikokset	7	14	2,1	1
Yhteensä	50	100		

### 5.3 Ensimmäinen huumausainerikos

Tämän aineiston mukaan alaikäiset käyttivät ennemmin alkoholia kuin huumausaineita. He olivat saaneet merkinnän päihdyttävien aineiden hallussapidosta julkisella paikalla tai olivat olleet humalassa syyllistyessään esimerkiksi näpistyksiin, vahingontekoihin tai liikennerikkomuksiin. Nuorimmillaan eräs henkilö oli 13-vuotias ensimmäisen huumamerkinnän aikana<sup>21</sup>. Kukaan aineiston henkilöistä ei ollut epäiltyä huumausainerikoksesta ensimmäisenä rikoksenaan. Soothill et al. (2004, 413) tutkimuksen mukaan nuorten ensirikos ei tavallisesti liity huumeisiin, vaan huumerikoksiin rekrytoiminen alkaa 17-vuotiaana. Tosin tässä aineistossa kolme nuorta oli ensimmäisenä merkintävuonna epäiltyä huumeiden hallussapidosta, yksi käytöstä ja yksi hankkimisen yrityksestä. Vaikka alaikäisten huumerikoksissa oli yleisimmin kyse huumausaineen vähäisestä hallussapidosta ja käytöstä, muutama henkilö oli myös välittänyt huumausaineita kaveripiirissään ennen kuin täytti 18 vuotta.

Ensimmäiseen huumausainemerkintään liittyvä huumausaine ei käynyt ilmi 20 henkilön kohdalla, koska rikosepäily oli vanhentunut ja tutkintailmoituksessa selvisi ainoastaan rikosnimike, joka oli yleisimmin huumausaineen hallussapito. Tutkintailmoituksissa, joissa ensimmäistä huumerikosepäilyä koskeva aine oli merkitty, se oli yleisimmin hasis (n=16). Muissa tapauksissa

<sup>21</sup> Lontoolaisia ongelmakäyttäjiä koskevan tutkimuksen mukaan nuoret olivat ensimmäisen kerran kokeilleet huumeita 14-vuotiaana ja keskimäärin 18-vuotiaana he alkoivat käyttää sitä huumausainetta (heroiini tai crack), jota he myöhemmin pääasiallisesti käyttivät (Hearden et al. 1999, 12).

ensimmäisellä kerralla kyse oli amfetamiinista (n=6), lääkkeistä (n=4), Subutexista (n=4), heroiinista (n=3) ja hormoneista (n=1). Neljällä henkilöllä oli hallussaan vähintään kahta eri huumausainetta ensimmäisellä kiinnijäämis-kerralla eli amfetamiinin tai heroiinin lisäksi lääkkeitä tai hasista. Tämä tulos kertoo siitä, mistä aineesta on jääty kiinni eikä siitä, millä aineella henkilö aloitti huumeiden käytön.

Huumeiden käyttö paljastui toisinaan poliisille jonkun muun rikostut-kinnan kautta. Toisinaan tieto henkilön huumeiden käytöstä tuli virka-apu-pyyntöön myötä muilta viranomaisilta. Tällaisissa tapauksissa nuori oli esi-merkiksi jättänyt palaamatta nuorisokotiin, jossa hän on huostaan otettuna, jolloin nuorisokodin henkilökunta on jättänyt virka-apupyynnön poliisille. Eräällä nuorella oli 89 rikosmerkintää poliisin järjestelmässä ja 15 virka-apupyyntöä, kun hän oli jäänyt 13–15-vuotiaana palaamatta lomalta hoito- ja kasvatuskotiin. Joissain tapauksissa epäillyn huumeiden käyttö tuli ilmi lää-käreiltä reseptiväarennösten yhteydessä. Toisinaan ilman aikaisempaa huu-metaustaa olevat henkilöt jäivät kiinni ja heiltä löytyi hallussa muistio, jossa oli velkoihin ja huumausainekauppoihin viittaavia merkintöjä. Huumeiden käyttö saattoi tulla ilmi takautuvasti poliisiin selvitettyä jotain muuta ri-kosta. Joissain tapauksissa rikoksesta epäilty kertoi itse poliisille tehneensä omaisuusrikoksen selviytyäkseen huumeveloista. Ohessa on kaksi esimerk-kiä omaisuusrikostutkinnan kautta paljastuneesta huumeiden käytöstä:

*Esitutkinnassa on käynyt ilmi, että (19-vuotias epäilty, lisä-yys TK) on käyttänyt heroiinia ainakin viimeiset kolme vuotta, jona aikana on hankkinut sitä varastamistaan tavaroista saa-milla rahoilla. 12.9.1999 varastamastaan matkapuhelimesta saamallaan rahoista 150 markalla osti yhden Subutex-tabletin vieroitusoireisiin. (Tutkintailmoitus)*

*Oli myöntänyt tilanneensa paketit ja siepanneensa ne postista. Oli saanut velkojiltaan määräyksen tilata kultakellon ja kultai-sen kaulariipuksen ja anastaa ne huumevelkojensa maksuksi. (Tutkintailmoitus)*

## 5.4 Ensikertalaisesta rikoksen moninkertaiseksi uusijaksi

Kuten aikaisemmin on todettu (luku 4), huumerikoksista kiinni jääneiden rikollisuus on hyvin moninaista. Tässä rikoshistoriaa kuvaavassa aineistossa ilmenee, että tarkastelun kohteena olevat 50 henkilöä olivat olleet epäiltyjä lukumäärältään ja rikosnimikkeeltään useasta erilaisesta teosta. Varkaudet olivat ainoa rikollisuuslaji, josta jokainen aineiston henkilöistä oli jossain vaiheessa uraansa ollut vähintään kerran epäiltyinä. Merkintöjen määrät vaihtelivat kahdesta 285 varkausrikokseen. Lisäksi kaikki olivat olleet jossain vaiheessa uraansa epäiltyinä luokkaan ”muut rikokset” kuuluviin tekoihin, mikä sisältää hyvin monia erilaisia rikosnimikkeitä, kuten virkavallan väkivaltainen vastustaminen tai murtovälineen hallussapito. Näpistyksestä saatuja merkintöjä oli huomattavasti vähemmän kuin varkausmerkintöjä. Kätkemis- ja liikenne-rikoksista epäiltyinä oli ollut 86 prosenttia aineiston henkilöistä, petoksista ja aseiden hallussapidosta 88 prosenttia ja väkivaltarikoksista 90 prosenttia. Kaikissa rikosnimikkeissä oli henkilötasolla suuria vaihteluita. Esimerkiksi 10 henkilöä oli ollut epäiltyinä kerran pahoinpitelystä, 21 henkilöä 2-5 kertaa, kuusi henkilöä 7-10 kertaa ja seitsemän henkilöä yli kymmenen kertaa.

**Taulukko 11** Henkilöiden rikosepäilyt (n=50) rikosnimikkeittäin, rikosepäilyjen minimi- ja maksimimäärät koko rikoshistorian aikana sekä maksimimäärän haltijan ikä

	N	%	Moodi	Min/hlö	Max/hlö	Max/v*
Varkaudet	50	100	6	2	285	25
Muut rikokset	50	100	1	1	52	29
Näpistykset	49	98	4, 13 ja 14	0	75	27
Väkivaltarikokset	45	90	1 ja 2	0	33	29
Petokset	44	88	1	0	33	27
Aserikkomukset	44	88	2	0	35	27
Kätkemiset	43	86	0 ja 2	0	26	33
Liikennejutut	43	86	0	0	194	28
Käyttövarkaudet	41	82	0	0	186	25
Vahingonteot	41	82	1	1	336**	21
Väärennykset	30	60	0	0	35	27

\* Ikä on laskettu tarkastelujakson päättymisestä 31.12.2004

\*\* Vahingonteot koskivat graffitteja

Rikosepäilyjen määrät eivät lähteneet tyypillisesti heti ensimmäisinä vuosina kasvuun, vaan rikollisuus alkoi kasaantua vasta myöhemminä vuosina. Joidenkin rikosuratumkimusten mukaan (Newcomb et al. 2001; Kyvsgaard 2003; Makkai & Payne 2005; Piquero et al. 2004) varhaisessa vaiheessa aloitettu rikollisuus muuttuu säännölliseksi hyvin nopeasti ja jatkuu pitkän ajanjakson verran. Tähän selvitykseen kerätyn tilastollisen aineiston mukaan henkilöillä oli merkintöjä yleisimmin kahdeltatoista vuodelta keskiarvon ollessa kymmenen vuotta. Heillä oli yleisimmin kymmenen merkintää huumausainerikoksista eli huumausaineiden hallussapidosta, käytöstä, hankkimisen yrityksestä tai huumausaineiden välityksestä, myynnistä tai luovutuksesta. Kokonaismäärien hajonnat olivat hyvin suuria. Huumamerkintöjen kokonaismäärä vaihteli kolmen ja 46 välillä ja muiden kuin huumeisiin liittyvien merkintöjen määrä vaihteli 25 ja 670 välillä. Kaikkiaan henkilöillä oli vähimmillään 31 ja enimmillään 700 rikosepäilymerkintää<sup>22</sup>.

Ainoita poikkeuksia rikosepäilyjen määrän kasvulle olivat vuodet, jolloin henkilöt olivat vankilassa. Hyvin harvalla oli kuitenkin väli vuosia rikosrekisterissä, koska vankeustuomiot katkaisivat siviilielämän vain lyhyeksi ajaksi ja monet olivat vankeusaikanaan epäiltyinä pahoinpitelyistä tai huumeiden käytöstä sekä vankilomien aikana omaisuusrikoksista. Varsinaisten vankeustuomioiden lisäksi melkein kaikilla oli muuntovankeuksia. Muunnettavat sakkomäärät vaihtelivat parista sadasta moneen tuhanteen euroon. Muuntotuomioita tulee erityisesti muista kuin huumerikoksista ja henkilöt saivat myös näistä muista rikoksista pidempitä tuomioita kuin huumausainerikoksista. Rangaistusvalikoimassa oli myös ehdollisia tuomioita, mutta monessa tapauksessa se muutettiin ehdottomaksi vankeudeksi rikollisen käytetytymisen jatkuessa.

Kanadalaisessa tutkimuksessa (Pernanen et al. 2002) haastatellut päihderiippuvaiset vangit ilmoittivat syyllistyneensä keskimäärin seitsemään rikokseen viikon aikana (ks. myös Covington 1985, 336), kun päihteettömänä viimeisen kuuden kuukauden ajan olleet ilmoittivat tehneensä keskimäärin 1,7 rikosta viikossa. Päihteitä käyttävät, mutta ei-päihderiippuvaiset, vangit olivat tehneet keskimäärin 3,3 rikosta viikon aikana. Jotkut vangit ilmoittivat tehneet tuhansia rikoksia viimeisen kolmen vuoden aikana, mutta suurin osa näistä teoista oli suhteellisen lieviä tekoja, kuten huumeiden hallussapitoa, näpistyksiä ja myymälävarkauksia. (Pernanen et al. 2002, 7; ks. Dembo &

---

<sup>22</sup> Eniten rikoksia tehneellä henkilöillä oli huomattavasti enemmän rikoksia kuin muilla otoksen henkilöillä. Rikosten suuri määrä johtuu mahdollisen rikosaktiivisuuden lisäksi myös kirjaamistavasta, sillä tämä eniten rikosepäilymerkintöjä saanut mies oli muun muassa ollut epäiltynä 186 auton luvattomasta käyttöön otosta, jolloin samassa rikoskokonaisuudessa häntä epäiltiin usein myös varkaudesta ja liikenne rikoksista. Näin yhdestä rikostapahtumasta kertyy epäilyjä 558 rikoksesta (558= 3 x 186).



Schmeidler 2003, 214–215.) Autojen käyttövarkaudet, liikenne rikkomukset ja omaisuusrikokset olivat tässä aineistossa erityisesti sellaisia rikoslajeja, joista henkilöt olivat epäiltyinä useita kertoja saman päivän aikana tai useina perättäisinä päivinä.

Tilastollisesta aineistosta etsittiin yhteyksiä eri rikosnimikkeiden välillä. Analyysia vaikeuttaa se, että suurin osa henkilöistä oli jossain vaiheessa ollut epäiltyinä lähes kaikista tarkastelukohteena olevista rikoksista. Nämä rajoitukset huomioiden voidaan havaita, että kaikista uran aikana saaduista merkinnöistä keskenään korreloivat varkaudet ja käyttövarkaudet (0,30\*), käyttövarkaudet ja liikenne rikkomukset (0,52\*\*), kätkeminen ja liikenne (0,32\*) sekä petokset ja liikenne (0,29\*)<sup>23</sup>. Käyttövarkauksien ja varkauksien yhteys selittyy sillä, että henkilöt hankkivat esimerkiksi ”keikka-auton” omaisuusrikospaikalle pääsemiseksi ja luvattomasti käyttöön otetuista autoista varastettiin lisäksi hyvin usein omaisuutta. Käyttövarkauksien ja liikenne rikkomusten välinen yhteys on selitettävissä sillä, että henkilöt syöllistyivät ajovirheisiin varastamallaan ajoneuvoilla, liikenteen vaarantamiseen takaa-ajoissa kiinnittotilanteissa tai väärien rekisterikilpien käyttöön varastamissaan autoissa. Kätkemisen ja liikenne rikkomusten yhteyttä lähentää se, että usein poliisin pysäyttämästä autosta – omasta tai varastetusta – löytyi varastettua tavaraa. Petoksen ja liikenne rikkomusten yhteys kuvastaa osaltaan sitä, että kuskit käyttivät vääriä henkilöilystodistuksia tai vuokrasivat niillä auton.

Kun tarkasteltiin kaikkia nuoren ensimmäisenä vuonna saamia rikosmerkintöjä keskenään, havaittiin, että varkausmerkinnät ja kulkuneuvojen käyttövarkausepäilyt olivat selkeästi yhteydessä toisiinsa. Kyseinen yhteys oli löydettävissä myös myöhemmin kerääntyneissä merkinnöissä ja lisäksi ensimmäisen vuoden jälkeen saadut varkausmerkinnät olivat yhteydessä samalla aikavälillä saatuihin liikenne rikosmerkintöihin (0,46\*\*). Liikenne- ja omaisuusrikosten yhteys selittyy pitkälti sillä, että henkilöt olivat epäiltyinä ilman ajokorttia ajosta tai liikenneturvallisuuden vaarantamisesta, ja sen lisäksi he olivat ottaneet auton luvattomasti käyttöönsä, varastaneet näistä kulkuneuvoista irtonaista tavaraa tai kuljettaneet autoissa varastettua tavaraa omaisuusrikospaikoilta.

Ensimmäisen vuoden liikenne rikosepäilyt olivat yhteydessä aseiden hallussapidoista saatuihin merkintöihin niin ensimmäisenä vuonna (0,38\*\*) kuin sen jälkeenkin (0,31\*). Näiden tekojen yhteys selittyy osaksi todennäköisesti sillä, että poliisit usein tarkastavat huumeiden käyttäjäksi tietämiensä henkilöiden autot erityisen tarkasti ja etsinnän tuloksena löytyy usein aseita. Ensimmäisenä vuonna saadut aserikosmerkinnät ja samalla aikavälillä saadut

---

<sup>23</sup> \* =  $p < 0,05$

\*\* =  $p < 0,01$

merkinnät kätkemisestä olivat yhteydessä toisiinsa todennäköisesti samasta syystä (0,38\*\*). Ensimmäisen vuoden saadut näpistysepäilyt olivat yhteydessä samalla aikavälillä saatujen väärennysmerkintöjen (0,62\*\*) ja petosten (0,51\*\*) kanssa. Yhteyden takana on lukuisia tapauksia, joissa henkilöt olivat jääneet apteekissa kiinni yritettyään ostaa väärennetyllä reseptillä lääkkeitä, jolloin merkintä oli saatu samanaikaisesti väärennyksestä sekä reseptin valmistamiseen tarvittavien välineiden, esimerkiksi lääkärin leimasimen tai reseptipohjien näpistyksestä. Toiseksi näpistelijöiltä löytyi usein anastetuksi ilmoitettuja asiakirjoja, kuten ajo- tai pankkikortteja.

Joillain rikoksilla oli myös looginen ajallinen yhteys toisen rikoksen tekemiseen. Esimerkiksi moottoriajoneuvojen käyttövarkauksia seurasi usein bensiiinin ja rekisterikilpien näpistäminen, liikenneturvallisuuden vaarantaminen tai muu liikennerikkomus ja toisinaan petos, jos varastettu auto yritettiin myydä. Reseptiväärennöksiä edelsi toisinaan leimasimien ja tyhjiä reseptipohjien anastaminen. Varastettujen asiakirjojen ja lääkärin leimasimien hallussapidon osalta henkilöt olivat usein epäiltynä omaisuusrikoksen sijasta nimenomaan kätkemisrikoksesta, kun alkurikoksen eli omaisuusrikoksen syyllinen ei käynyt poliisitutkinnassa ilmi. Väärennökset johtivat vuorostaan toisinaan huumausainerikoksiin huumausaineiksi luokiteltavien lääkeaineiden myynnin tai välittämisen muodossa.

Aikaisempien tutkimusten (Kinnunen et al. 2005; Makkai & Payne 2005; Allen 2005; Turtia 1998) mukaan rikollisuus lisääntyy ja vakavoituu huumeiden käytön myötä. Tilastollisen aineiston avulla tätä ei pystytä osoittamaan. Rikosnimikkeiden määrän vertaaminen ennen ja jälkeen ensimmäistä huumerikosmerkintää ei tuota luotettavaa tietoa huumeiden käytön vaikutuksesta rikollisuuteen, koska ensimmäinen huumerikosmerkintä ei kerro huumeiden käytön aloittamisajankohtaa. Toiseksi huumerikoksista myöhemmin kiinnijääneiden nuorten rikollisuus oli alusta lähtien varsin monialaista, toistuvaa ja vakavaa.

## 5.5 Huumeet rikoshistoriassa

Laittoman huumausaineen hallussapidosta oli epäiltynä jossain vaiheessa merkintähistoriaansa ollut jokainen aineistossa mukana ollut henkilö. Huumausaineen käytöstä merkintä löytyi 82 prosentilla henkilöistä ja myynnistä, välityksestä tai luovutuksesta 68 prosentilla (taulukko 12). Huumeiden myynti liitetään yleiseksi aineiden rahoitusmuodoksi omaisuusrikosten lisäksi (mm. Perälä 2002; Hearnden et al. 1999). Myös lähes kaikki helsinkiläiset huumeita käyttäneet henkilöt kertoivat myyneensä huumeita jossain vaiheessa vähintäänkin sen verran, että saivat rahoitettua oman käyttönsä (Ks. luku

6.). Hankkimisen yrityksestä puolestaan merkinnän oli saanut 38 prosenttia henkilöistä.

**Taulukko 12** Henkilöiden huumerikosepäilyt (n=50) rikosnimikkeittäin ja rikosepäilyjen moodi koko rikoshistorian aikana, rikosepäilyjen minimi- ja maksimimäärät sekä maksimimäärän haltijan ikä.

	N	%	Moodi	Min/ hlö	Max/ hlö	Max/ ikä
Hallussapito	50	100	4	1	30	30
Käyttö	41	82	1	0	11	23
Myynti/välitys/luovutus	39	68	1	0	11	27
Hankkimisen yritys	19	38	1 ja 2	0	27	27

Yleisin huumerikosmerkintä koski laittomia lääkkeitä<sup>24</sup>; peräti 80 prosenttia aineistoon poimituista henkilöistä oli jossain merkintähistoriansa vaiheessa ollut epäiltynä laittomien lääkkeiden hallussapidosta, käytöstä, myynnistä, luovutuksesta, välittämisestä tai hankkimisen yrityksestä. Toiseksi yleisin huumausaine oli hasis (70 %) ja kolmanneksi yleisin amfetamiini (68 %). Heroiini oli myös verrattain yleinen ilmoituksissa havaittava aine, runsas 40 prosenttia oli ollut jossain vaiheessa uraansa epäiltynä heroiniin liittyvästä huumausainerikoksesta. Ekstasi puolestaan oli harvinaisin aine, siitä merkinnän oli saanut alle 15 prosenttia kaikista henkilöistä. Lääkkeisiin liittyviä merkintöjä oli aineistoon poimituilla henkilöillä keskimäärin 2,4 ja amfetamiinista 1,9. Tutkimustulokset osoittavat sekakäytön olevan hyvin yleistä (ks. myös Hearnden et al. 1999), jolloin stimulantteja tai opiaatteja suosivat henkilöt käyttävät myös muita aineita, jos niitä on tarjolla tai esimerkiksi oman suosikkiaineen loppuessa.

Taulukosta 13 on puolestaan havaittavissa, että ainoastaan heroini on yhteydessä käytöstä (0,42\*\*) annettuihin merkintöihin eli heroinin käyttäjät ovat epäiltyinä useammin kuin muiden aineiden käyttäjät pelkästä käytöstä. Toisaalta, heroininista saadut merkinnät olivat yhteydessä myös kaikkiin muuntyyppisiin huumausainemerkintöihin. Hallussapidon kanssa korreloivat kaikki aineet, mutta hankkimisen yrityksestä saadut merkinnät olivat yhtey-

<sup>24</sup> Väestökyselyn (Hakkarainen & Metso 2005) mukaan lääkkeiden ei-lääkinnällinen käyttö lisääntyy selkeästi huumeiden käytön myötä ja on tavallisinta useita huumeita käyttävien keskuudessa. Lähes kolmasosa kyselyyn vastanneista huumeiden käyttäjistä ilmoitti käyttäneensä lääkkeitä ei-lääkinnällisiin tarkoituksiin viimeksi kuluneen vuoden aikana. (Emt. 2005.)

dessä vain lääkkeisiin (0,33\*\*) ja heroiniin (0,33\*). Heroiinin ja hankkimisen yrityksen välisen yhteyden syy löytyy oletettavasti siitä, että heroiniin käyttäjät ovat yrittäneet saada huumausaineiksi luokiteltavia lääkkeitä laittomasti haltuunsa reseptiväärennöksillä. Heroiini luokitellaan erittäin vaaralliseksi huumausaineeksi, jolloin hallussa pidetyn aineen määrä ylittää helposti käyttörikoslakiohjeistuksen määrittämän omaan käyttöön viittaavan määrän ja herättää epäilyn heroiniin myynnistä tai välittämisestä. Henkilöä saatetaan epäillä huumausaineen hankkimisen yrityksestä, jos hän oleilee ja hakeutuu asuntoon, jossa myydään heroiniä. Hasiksesta (0,43\*\*) ja amfetamiinista (0,49\*\*) saadut merkinnät olivat yhteydessä ainoastaan hallussapitoon. Ekstasi oli selkeästi yhteydessä hallussapidon (0,55\*\*) lisäksi myynnistä, luovutuksesta tai välittämisestä (0,51\*\*) saatuihin merkintöihin. Tämä viittaisi siihen, että ekstasin kanssa tekemisissä olevat käyttäjät saavat vain harvoin merkinnän pelkästä käytöstä, toisin kuin esimerkiksi heroiniin käyttäjät.

**Taulukko 13** Eri huumausaineista saatujen merkintöjen yhteys huumerekoksen tyyppiin

	Hasis	Amfetamiini	Lääkkeet	Subutex	Ekstasi	Heroiini
Käyttö	0,18	0,14	0,27	0,32	0,24	<b>0,42**</b>
Hallussapito	<b>0,43**</b>	<b>0,49**</b>	<b>0,64**</b>	<b>0,36*</b>	<b>0,55**</b>	<b>0,32*</b>
Myynti, luovutus..	0,27	0,09	<b>0,37**</b>	0,09	<b>0,51**</b>	<b>0,34*</b>
Hankkimisen yritys	0,07	-0,22	<b>0,33**</b>	0,08	-0,07	<b>0,33*</b>

\* =  $p < 0,05$

\*\* =  $p < 0,01$

Aikaisemman tutkimuksen (Kekki 2005) mukaan on vaikeaa osoittaa, että tietyn aineen käyttäjät syyllistyisivät tietynlaisiin rikoksiin. Esimerkiksi hasiksen käytöstä tai hallussapidosta epäillyt henkilöt olivat muita useammin syyllistyneet erilaisiin rikoksiin, mutta on mahdollista, että nämä teot eivät selittyneet tällä aineella, vaan esimerkiksi sillä, että hasiksen käyttö on yleistä, sitä kuljetetaan helpommin mukana kuin muita huumausaineita tai se näkyy verikokeissa pisimpään. Tilastollista merkitsevyyttä tietyn aineen ja rikoksen välillä ei esiintynyt sellaisissa kiinnostavissa yhteyksissä kuin aseiden hallussapidossa tai omaisuusrikoksissa. (Kekki 2005, 671–672.)

Tilastollisesta aineistosta etsittiin yhteyksiä eri rikosnimikkeiden ja huu-

mausaineiden välillä. Analyysia vaikeuttaa se, että suurin osa henkilöistä oli jossain vaiheessa ollut epäiltyä lähes kaikista tarkastelukohteena olevien huumausaineiden käytöstä tai hallussapidosta. Liikenne-rikkomusten kanssa korreloivat niin hasis (0,44\*\*), amfetamiini (0,41\*\*) kuin lääkkeetkin (0,29\*). Yhteys on osaksi selitettävissä sillä, että poliisi osasi etsiä autoista huumausaineita ajovirheiden tai autossa olijoiden huume- ja rikosentsyyden takia. Amfetamiinin yhteyttä liikenne-rikoksiin ja – rikkomuksiin voidaan selittää traditionaalisella selitysmallilla, jonka mukaan amfetamiinin käyttö lisää impulsiivisuutta ja toiminnallisuutta, jolloin kynnys autolla ajamiseen ja siten myös ajovirheisiin madaltuu (Kekki 2005). Aseiden ja amfetamiinin välinen yhteys (0,47\*\*) saattaa selittyä osiltaan myös poliisivalvonnalla (Kinnunen 1996, 26). Vääreännösten kanssa korreloivat odotetusti lääkkeet (0,39\*\*) ja Subutex (0,42\*\*). Heroiiniin liittyvät merkinnät eivät olleet yhteydessä mihinkään muusta teosta saatuun merkintään, vaikka heroiinista saadut merkinnät olivat kuitenkin verrattain yleisiä koko aineistossa. Mikään huumausaine ei korreloinut näpistysten, petosten, pahoinpitelyiden, vahingontekojen eikä poliisilakiperusteisten kiinniottojen kanssa.

**Taulukko 14** Eri huumeiden ja rikosten (sisältäen poliisilain nojalla kiinniotot) väliset yhteydet

	Hasis	Amfetamiini	Lääkkeet	Subutex	Ekstasi	Heroiini
Varkaudet	0,09	-0,16	0,16	0,01	<b>0,35*</b>	0,02
Näpistykset	-0,15	-0,07	-0,02	0,10	-0,19	-0,27
Liikenne	<b>0,44**</b>	<b>0,41**</b>	<b>0,29*</b>	-0,06	0,18	0,05
Käyttövarkaudet	0,11	0,03*	<b>0,39**</b>	-0,10	0,17	0,02
Petokset	0,14	0,03	0,19	-0,02	-0,14	-0,04
Väärennykset	0,11	-0,22	<b>0,39**</b>	<b>0,42**</b>	-0,14	0,24
Kätkeminen	0,19	0,27	0,23	-0,08	0,14	0,19
Väkivalta	-0,02	0,17	-0,03	-0,16	-0,14	-0,09
Ase	0,18	<b>0,47**</b>	0,14	-0,17	0,11	0,12
Vahingonteko	-0,13	-0,14	-0,03	-0,17	-0,05	-0,08
Poliisilaki	-0,12	-0,16	-0,17	-0,04	-0,12	-0,16
Muu	0,02	0,06	0,16	0,07	<b>0,56**</b>	0,23

\* =  $p < 0,05$

\*\* =  $p < 0,01$

## 5.6 Rikoshistorioiden tyyppittely

Aarne Kinnunen (1996) jaotteli huumerikoksista epäiltyjen roolit huume-markkinoilla taparikollisiin, asematunnelin ja lähiöiden nuoriin, bailaajiin, reseptinväärentäjiin, tyttöystäviin ja harrastelijoihin (ks. luku 3.3). Huumeiden käyttäjien rikoshistoriaa kuvaava aineisto Helsingistä koostuu lähinnä huumeiden ongelmakäyttäjiksi ja taparikollisiksi luokiteltavista henkilöistä (Kinnusen jaottelun 1. ryhmä). Valtaosalla oli kokemuksia reseptiväärennöksistä ja sekakäytöstä, joten aineistosta ei erottunut erityistä lääkkeiden väärinkäyttäjien ryhmää. Aineistoon valikoituneiden elämäntapaan eivät myöskään kuuluneet huumeiden bilekäyttö ja uusi juhlimiskulttuuri vastakohtana keskiluokkaiselle elämäntavalle (ks. Salasuo 2004). Tutkintailmoitusaineistoa läpikäydessä oli havaittavissa, että näiden 50 taparikollisen lähipiiriin kuului ”asematunnelin ja lähiöiden nuoria, harrastelijoita ja tyttöystäviä” ja heidän oma roolinsa oli rikoshistorian alkuvaiheessa saattanut olla jokin näistä.

Kuten muissakin tutkimuksissa (mm. Newcomb et al. 2001; Farabee et al. 2001), tässä aineistossa on havaittavissa, että samantyyppinen rikollinen toiminta jatkui joillakin koko aktiivisen rikosuran ajan. Tällaisia rikosuran alusta lähtien toistuvia rikoslajeja olivat erityisesti autojen käyttövarkaudet sekä liikenne rikokset<sup>25</sup>. Vastaavasti joihinkin henkilöihin kohdistui läpi rikosuran poliisilain nojalla tehtyjä kiinniottoja eli heidät toimitettiin putkaan tai selviämisasemalle, koska poliisi epäili, että hän saattaisi syyllistyä rikokseen tai hän ei pystynyt pitämään itsestään huolta. Henkilöiden rikosurat voidaan jakaa sen mukaan ovatko he syyllistyneet etupäässä huumausaine-, omaisuus-, petos-, väkivalta- vai liikenne rikoksiin. Karkeasti jaoteltuna 20 henkilöä oli epäiltynä etupäässä omaisuusrikoksista ja petoksista, 12 huumerikoksista, 9 väkivaltarikoksista ja 9 liikenne rikoksista. Näiden päärikosten tai yleisimpien rikosten lisäksi heillä oli tosin merkintöjä muistakin rikoksista. Näiden 50 henkilön joukosta ei löytynyt esimerkiksi sellaista rikoksen tekijää, joka olisi erikoistunut kätkemis- tai väärennysrikoksiin. Edellä mainitut neljä rikollisuusluokkaa kuvastavat omalta osaltaan henkilöiden asemaa ja aktiivisuutta rikolliskulttuurissa, jossa toiminnallisuus korostuu elannon hankkimisessa ja vapaa-ajan vietossa.

Suurin osa henkilöistä syyllistyi pääasiassa omaisuusrikoksiin. Aineistossa on lukuisia erilaisia tekotapoja: tekotavat vaihtelivat eri henkilöiden välillä, mutta eivät niinkään yksittäisten henkilöiden kohdalla. Henkilöt syyllistyivät tietynlaisiin tekoihin toistuvasti, jolloin poliisilla on tekotavan mukaan epäily tekijästä. Rikokset selvisivätkin usein sarjoittamalla samankaltaisia tekoja toisiinsa. Kuuluisteluisa saattoi siten purkautua laajoja rikosvyyhtejä

<sup>25</sup> Autojen käyttövarkauksien (\*0,29) ja liikenne rikosten (\*0,57) jatkuvuudelle löytyi myös tilastollinen korrelaatioyhteys. Muiden rikosten kohdalla ensimmäisenä vuonna tehdyt rikokset eivät korreloineet myöhemmin tehtyjen rikosten kanssa.

yhden rikoksen selvittyä. Valvontakamerat, DNA ja sormen- tai kengänjäljet olivat ratkaisevia tekijöitä tekijän paljastamisessa Silminnäkijähavainnot sitä vastoin olivat varsin epävarmoja, ellei tekijällä ollut erikoiset kasvopiirteet, vaatetus tai tatuointeja. Sivullisten arviot epäillyn iästä olivat tavallisesti useita vuosia liian korkeita.

Pääsääntöisesti huumerikoksia tehneet henkilöt jäivät kiinni muita rikoksentekejiä useammin huumeiden käytöstä, hallussapidosta tai myynnistä ja välittämisestä. Tähän ryhmään kuuluvat myös ne henkilöt, jotka olivat epäiltyinä reseptiväarennöksistä eli huumausaineiden hankkimisesta. Monet tämän aineiston henkilöistä osallistuvat huumekauppaan jossakin vaiheessa, mutteivät rikoksen organisoijina, vaan tavarain siirtäjinä, kätkeytinä tai ”hoviälittäjinä” omalle lähipiirilleen. Aineistossa on muutama alle 20-vuotias henkilö, joita on epäilty törkeästä huumerikoksesta, kuten huumeiden myynnistä. He saivat huumeiden myynnistä ja välittämisestä huomattavia summia, vaikkei asiakaskunta ollut laaja:

*Takavarikoitiin kassalipas joka sisälsi 55.600 markkaa rahaa, 100 g:n pesola -vaa’an, velkakirjanpitoa ja ilmeisesti hasiksenmurusia. Lisäksi takavarikoitiin pahvilaatikko, joka sisälsi 3510 markkaa rahaa sekä hormoniampulleja... Myynyt hasista joulukuun -95 jälkeen yhteensä 4700 grammaa keskimäärin 10 markan grammavoitolla. Yhteensä hän on saanut hasiksenmyynnillä 47 000 markkaa myyntivoittoa. Amfetamiinia on pitänyt laittomasti hallussaan kesäkuun -95 jälkeen yhteensä 30 grammaa. Tästä määrästä hän on käyttänyt itse 20 grammaa ja 10 grammaa välittänyt eteenpäin saamatta itse voittoa. Hallussa olleiden velkalistojen yhteissummat: kassalippaassa 22 270 mk ja pahvirasiassa 17 570 mk. (Tutkintailmoitus)*

Useita väkivaltarikoksia tehneet henkilöt<sup>26</sup> voidaan edelleen jakaa kahteen luokkaan: toiset syyllistyivät erityisesti aseellisiin ryöstöihin ja toiset kohtelivat aggressiivisesti esimerkiksi rikoksiin väliintulleita tai muita kadulla kulkijoita. Muutama henkilö suoritti lähinnä huumevelkoihin liittyviä kosto-toimia. Pahoinpitelyihin syyllistyneille oli tyypillistä myös virkamiehen väkivaltainen vastustaminen ja aseiden hallussapito. Asianomaisten uhkailu oli tyypillistä, jolloin tekijät uhkasivat kostaa asianomaisille, jos nämä ilmoittavat poliisille ja heille tulee seuraamuksia. Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen ei rajoittunut pelkästään poliiseihin, vaan väkivalta ja sillä uhkailu

<sup>26</sup> Farabee et al. (2001, 215) tutkimuksen mukaan henkilöt, jotka ajautuivat rikosuralleen huumeriippuvuuden takia, osallistuivat todennäköisemmin uhrittomiin rikoksiin kuin väkivaltai-siin ryöstöihin.

kohdistui myös sosiaali- ja terveystoimen viranomaisiin:

*Oli kaatunut pyörällä, ambulanssihenkilöstön tarkastaessa alkoi riehumaan. Jatkoivat riehumista poliisia kohtaan ja laitettiin käsirautoihin. Säilytysuojalle tuotaessa oli jouduttu käyttämään lieviä voimakeinoja. (Tutkintailmoitus)*

Kauppakeskusten ja vankiloiden vartijat joutuivat toisinaan väkivallan kohteeksi. Henkilöt saattoivat uhkailla ryöstön uhreja tai väliintulijoita Hiv:n tartuttamisella tai muuten ruiskulla pistämisellä. Epäillyt saattoivat myös ilmoittaa aiheettomasti sairastavansa hepatiittia tai Hiv:n kiinniottotilanteissa, joissa joku kiinnioton osapuolista loukkaantui. Alla on kaksi esimerkkiä huumerikoksista kiinnijääneiden väkivaltarikosepäilyistä. Ensimmäinen esimerkki on tutkintailmoituksesta poimittu teonkuvaus, jossa henkilöä epäiltiin huumausaineen hallussapidon lisäksi pahoinpitelystä. Toinen esimerkki perustuu tutkijan laatimaan profiliin rikoksesta epäillyn rikoshistoriasta.

*Heille entuudestaan tuntematon mies tuli myymään aurinkolaseja. Hetken kuluttua mies alkoi väittämään, että he olisivat varastaneet aurinkolasit. Tämän jälkeen mies otti uhrin vaatteista kiinni ja heitti kadulle, sillä seurauksella että tämä oli jäädä auton alle. Mies potki maassa maannutta sekä apuun tullutta kaveria vartaloon ja päähän. (Tutkintailmoitus)*

*Epäillyllä useita pahoinpitely- ja uhkailujuttuja myös aseellisia. Kaikissa tapauksissa ei käynyt ilmi poliisitutkinnassa mistä kyse ja pahoinpitely-yritys muutettiin uhkailuksi. Osassa ilmeisesti itsepuolustusta, mutta riidan syy epäselvä. Nuorisoporukoissa mukana, joissa tappelua muiden kanssa. Myös poliisilakiperusteisia kiinniottoja nahistelun takia. (Ote henkilö kuvauksesta TK.)*

Petoksiin syyllistyneet henkilöt tavoittelivat erityisesti käteistä tai ”muovi-rahaa” eivätkä niinkään tehneet omaisuusrikoksia. Nämä henkilöt varastivat erityisesti lompakoita, jolloin he saivat haltuunsa rahan lisäksi pankki- ja luottokortteja, joiden avulla he hankkivat päivittäistarvikkeiden lisäksi ylellisyystavaroita. Pankkikortteja myös saatiin haltuun ryöstämällä, jolloin tekijä pakotti asianomaista luovuttamaan kortin tunnusnumeron tai pakotti hänet nostamaan rahaa omalta tililtään pankkiautomaatilla. Petoksissa uhreilta hoidettiin rahaa kauppaamalla katteettomasti halpaa viinaa, tupakkaa ja auto-



ja. Vastaavasti rikoksesta epäillyt tarjosivat siivous- tai kuljetusapua, mutta etumaksun saatuaan he ”katosivat” paikalta. Joissain tapauksissa petoksen tunnusmerkit täytyivät, kun henkilö yritti myydä varastettua tavaraa ostaja myyntiliikkeisiin tai veivät ne panttilainamuon. Alla on esimerkki erään henkilön merkintähistoriasta kirjatusta yhteenvedosta:

*Varasti kalliita tavaroita, kieltää aina kaiken. Yritti ostaa yllisiä tavaroita varastetuilla luottokorteilla. Usein löytyi varastetuksi ilmoitettua tavaraa tai asiakirjoja, muttei poliisi pystynyt osoittamaan että x olisi saanut ne haltuunsa rikollisella tavalla. Varastetusta tavarasta myös maksettu rahaa, mm. ajokortit vaihtavat ”omistajaa” helposti. (Ote henkilökuvauksesta TK.)*

Erityisesti liikenneriikoksiin keskittyneet henkilöt ajoivat säännöllisesti ilman ajo-oikeutta, huumaantuneina ja ajokelvottomilla ajoneuvoilla. Moottoriajoneuvojen käyttövarkaudet johtivat usein bensiniin ja rekisterikilpien näpistämisen, liikenneturvallisuuden vaarantamisen tai muun liikenneriikkomuksen ja toisinaan petoksen, jos varastettu auto yritettiin myydä. Autoja anastettiin myös kulkuneuvoiksi, ”keikka-autoiksi”, omaisuusrikosten tekoa varten. Moni määrettiin väliaikaiseen ajokieltoon tai he olivat menettäneet ajokorttinsa jo useita vuosia aikaisemmin tai he eivät ole käyneet autokoulua. Epäillyillä ei ollut välttämättä montaa rattijuopumusta tai muuta liikenneriikkomusta, vaan ajo-oikeus menetettiin säännöllisen huumeiden käytön. Alla oleva esimerkki on tyypillinen rikosnimikkeiden osalta, mutta epätyypillinen alkoholin osallisuuden takia:

*Ajoi anastetulla autolla poliisia karkuun päihtyneenä. Myönsi syyllistyneensä moottorikulkuneuvon käyttövarkauteen, törkeään rattijuopumukseen, törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen, kulkuneuvon kuljettamiseen oikeudetta, huumausaineen käyttörikokseen ja murtovälineen hallussapitoon. Verenalkoholipitoisuus oli näytteenottohetkellä 1,59 o/oo. Kansanterveyslaitoksen lausunnon mukaan verinäytteenä ei todettu tavanomaisia ajokykyyn vaikuttavia päihdyttäviä lääkaineita eikä huumeita. X:llä rikoskierre päällä. Laskettiin että tämän vuoden aikana ennen tätä tapausta 17 käyttövarkautta/yritystä, 10 varkautta, 6 huumejuttua sekä 1 törkeä varkaus. (Tutkintailmoitus)*

## 6 RIKOLLISUUDEN JA HUUMEIDEN KÄYTÖN MERKITYKSET JA SEURAAMUKSET

Tässä luvussa kuvataan käyttäjähaastatteluiden perusteella sellaisia teemoja, joita tilastollinen aineisto ei ole tuonut esiin, mutta ne selittävät omalta osaltaan huumeiden käytön kietoutumista muuhun rikollisuuteen. Näitä teemoja ovat huumeiden välittäminen, kätöntärikollisuus, huumeita käyttävän alakulttuurin arvot ja väkivaltaisuus. Kiinnostuksen kohteena on myös tarkastella huumeiden käyttäjien suhtautumista poliisia, rikosoikeudellisia seuraamuksia ja kiinnijäämisriskiä kohtaan. Toisena aineistona käytetään poliisihaastatteluista, jotka on kerätty huumerikostorjuntaa käsittelevään selvitykseen (Kekki 2009). Poliisihaastatteluista nostetaan samoja teemoja kuin käyttäjähaastatteluista, tavoitteena selvittää poliisien ja huumeiden käyttäjien näkemyseroja sekä jaettuja mielipiteitä. Kiinnostuksen kohteena on kuvata huumeiden käyttäjien ja poliisien käsityksiä rikollisuudesta, huumeiden käytöstä ja kontrollin pelotevaikutuksesta. Henkilöiden tunnistettavuuden välttämiseksi huumeita käyttäneiden suorat siteeraukset on merkitty ainoastaan KH-koodilla ja poliisien lainaukset PH-koodilla.

### *Käyttäjähastattelut*

Tampereella haastateltiin 10 Sosiaaliasema Paussin yksilöllisen palveluohjauksen asiakasta<sup>27</sup>, ja yhtä lukuun ottamatta haastattelut tehtiin Paussin tiloissa. Tutkija vietti Paussissa kahdeksan aamupäivää ja tavoitti työntekijöiden avustuksella haastatteluun halukkaita asiakkaita. Potentiaalisia haastateltavia ei tavattu jokaisella kerralla, kun taas joinakin aamupäivinä haastateltiin kahden tunnin aikana kaksi asiakasta. Asiakkaiden kanssa käytyjä keskusteluja ei nauhoitettu, vaan tutkija kirjoitti muistiinpanoja joko haastattelun aikana tai sen jälkeen. Keskustelu eteni haastateltavien ehdoilla, ja kaikkia kysymyksiä ei ehditty esittää jokaiselle henkilölle. Haastattelukysymykset koskivat huumehistoriaa sekä kokemuksia hoito- ja kontrollitoimenpiteistä (ks. liite 1). Haastattelut kestivät lyhimmillään noin kaksikymmentä minuuttia ja pisimmillään tunnin. Haastateltavista kolme oli naisia, muut miehiä. Haastateltavat käyttivät lääkkeiden lisäksi amfetamiinia, Subutexia tai heroïinia. Osa haastateltavista käytti edelleen aktiivisesti huumeita tai lääkkeitä ilman lääkemääräystä. Muutama saattoi olla haastattelun aikana huumeiden

---

<sup>27</sup> Haastattelukohde on nimetty, koska haastatteluaineistoa on käytetty joiltain osin aikaisemmissa tutkimuksissa ja näissäkin se on ilmoitettu haastateltavien luvalla. Huumehoitopaikka ja vankila, jossa helsinkiläisiä huumeita käyttäneitä henkilöitä haastateltiin, luvattiin pitää salassa.

vaikutuksen alaisena. Nuorimmat haastatellut olivat 18-vuotiaita ja vanhin oli yli 40-vuotias. Kolme henkilöä oli saanut vankeustuomion, muut olivat saaneet sakkoja tai tuomittu ehdolliseen vankeuteen ja yhdyskuntapalveluun. Useimmat olivat olleet hoidossa jossain vaiheessa ja muutama kertoi olevansa korvaushoitojonossa. Lähes kaikki henkilöt olivat kouluttautuneet johonkin ammattiin tai olivat haastatteluhetkellä opiskelemassa, mutta harvalla oli kokemusta työelämässä toimimisesta. Opiskelijoita lukuun ottamatta muut haastatellut kertoivat ajan kuluvan lähinnä ”hengaillemiseen” ja aineiden hankkimiseen. Kaksi nuorta kertoi olleensa huostaan otettuina oman päihteiden käytön takia. Vanhemmilla haastatelluilla on lapsia, mutta he eivät asuneet samassa taloudessa heidän kanssaan.

Pääkaupunkiseudulla haastateltiin 12 huumeita käyttänyttä henkilöä erään vankilan päihteettömällä osastoilla sekä eräässä huume kuntoutusyksikössä. Molemmat tutkimukseen valitut haastattelukohteet perustuivat yhteisöllisyyteen, joka merkitsi sitä, että henkilökunta esitteli yhteisökokouksessa etukäteen tutkijan pyynnön saapua tekemään haastatteluita. Saatuaan myönteisen vastauksen molempien yhteisöjen jäseniltä, tutkija kävi esittäytymässä ja kertomassa tutkimuksen tavoitteista ja toteutuksesta. Tutkija ilmoitti tutkimuksen tavoitteeksi lisätä ymmärrystä ja tietoa huumeiden käyttäjien elämästä sekä rikollisuuden syistä. Esittelyvaiheessa kerrottiin myös, että haastatteluissa voi käsitellä aiheita yleisesti paljastamatta yksityiskohtia omasta elämästä, kertoa vain poliisiin tietoon tulleista rikoksista sekä ilmoittaa, mitä haastatteluissa esiin nousseita asioita tutkija ei saa käyttää raportissa. Tutkija itse lupasi olla julkistamatta, missä hoitopaikassa ja vankilassa haastattelut tehdään eikä hän kertonut toisen kohteen tietoja haastatteluun osallistuvillekaan. Samoin hän lupasi jättää haastatteluissa mahdollisesti esiintyneet henkilöiden tai paikkojen nimet litteroimatta ja raportoimatta.

Tutkimusesittelyn jälkeen tutkija sopi haastatteluajankohdista yhteisön jäsenten kanssa joko samana päivänä tai seuraavalla viikolla. Haastattelut tehtiin henkilökunnan työhuoneissa kahden kesken. Hoitopaikassa tehdyt haastattelut nauhoitettiin, mutta vankilassa tehdyissä kirjattiin käsin muistiinpanoja haastattelun aikana. Haastattelut kestivät puolesta tunnista vajaan kahteen tuntiin. Haastateltavia pyydettiin kuvailemaan heidän rikollista toimintaansa, huumeiden käyttöään, käytön aikaisia elämäntapoja ja – arvoja sekä nuoruuden tapahtumia (ks. liite 2). Henkilökohtaisten tarinoiden kautta selvitettiin kaveripiirin vaikutusta, huumeiden käytön roolia rikollisuuden selittäjänä sekä rikoksen teon motiiveja. Huumeiden käyttäjien haastatteluilla saatiin myös tietoa kontrollin kohteeksi joutumisen merkityksistä. Haastatteluaineistolla ei saanut tarkkaa kuvaa rikoshistorioista (ks. itseilmoitetun rikollisuuden luotettavuudesta Makkai & Payne 2005), mutta se valotti rikok-

sen teon motiiveja sekä kokemuksia ”kamamaailmassa” elämisestä. Toisin kuin Tampereella, kaikki helsinkiläiset haastateltavat olivat parhaillaan päihdekuntoutuksessa tarkoituksenaan katkaista päihde- ja rikollisuuskierreensä, joten he olivat olleet raittiina ja poissa rikoskuvioista useita kuukausia, mikä saattaa vaikuttaa heidän puhetapaansa heidän arvioidessaan omaa toimintaansa ja tapahtumien kulkuaan.

Kaikki pääkaupunkiseudulla haastateltavat olivat miehiä, ja ikä vaihteli runsaasta kahdestakymmenestä noin viiteenkymmeneen vuoteen. Jokainen heistä oli käyttänyt joko amfetamiinia tai opiaatteja, kuten heroiinia ja Subutexiä, useita vuosia. Osa haastatelluista oli viettänyt lapsuutensa ja nuoruutensa ydinperheen, koulunkäynnin ja urheiluharrastuksen parissa, kun taas jotkut olivat eläneet epävakaisissa kodeissa, joissa esiintyi muun muassa päihdeongelmia tai väkivaltaisuutta. Useimmilla oli jonkinlainen koulutus ja työhistoria takanaan, vaikka viimeiset vuodet olivat kuluneet pääsääntöisesti rikoksia tehden. Kaksi hoitopaikassa haastateltua ei ollut saanut vankeustuomiota, kaikki muut kymmenen haastateltavaa olivat olleet vankilassa ehdottomien vankeustuomioiden tai muuntovankeuksien vuoksi. Vankeustuomiot olivat tulleet lähinnä väkivaltarikoksista ja omaisuusrikoksista, eivät huumausainerikoksista. Useimmat olivat olleet katkaisuhoidossa, mutta vain harvat olivat olleet aikaisemmin kuntouttavassa hoidossa. Lähes kaikki olivat parisuhteessa ja monella oli lapsia, vaikka kaikki eivät asuneet samassa taloudessa. Muutama haastatellut ei pitänyt yhteyttä lapsiinsa joko riitaisen eron takia tai koska ei halunnut näyttää lapsille ”huonoa esimerkkiä”. Yhteenvetoa voidaan todeta, että useimmilla oli siviiliin palatessa odottamassa asunto ja avovaimo tai tyttöystävä, vaikea taloudellinen tilanne työttömyyden sekä maksamattomien sakkojen ja vahingonkorvausten vuoksi sekä uuden elämäntavan opettelu ensimmäisten kuukausien tai jopa vuoden mittaisen raittiin kauden jälkeen.

### ***Poliisihaastattelut***

Poliisit kuvasivat haastatteluissa työkäytäntöjään huumeiden käyttäjien parissa, omaa rooliaan huumeiden käytön vähentämisessä sekä käsityksiään huumeiden käyttäjistä rikoksenteijöinä sekä poliisikontrollin vaikuttavuudesta (ks. liite 2). Haastatteluihin osallistui 23 miespuolista poliisia Tampereen ja Helsingin poliisilaitoksilta. Haastateltaviksi valikoitui huumarikosyksikössä työskentelevien poliisien lisäksi henkilöitä järjestyspoliisin, liikkuvan poliisin ja omaisuusrikostutinnan yksiköistä, joiden työtehtäviin liittyi huumeiden käyttäjien tekemien rikosten paljastaminen ja tutkinta.

## 6.1 Huume- ja rikoskierteen syveneminen

Kaikki helsinkiläiset huumeita käyttäneet henkilöt kertoivat tehneensä rikoksia jo nuorena ennen huumeiden käytön aloittamista. Henkilöt kertoivat aloittaneensa alkoholin käytön<sup>28</sup> sekä näpistysten ja vahingontekojen tekemisen 10–13-vuotiaana sekä siirtyneensä huumeiden käyttöön noin 15–16-vuotiaana (vrt. Makkai & Payne 2005). Haastatteluissa muutama henkilö kertoi ottaneensa autoja luvattomasti käyttöön ja ajaneensa niillä jo 12–13-vuotiaana. Kertomukset rikoksenteon aloittamisesta vastaavat tilastollisesta aineistosta saatuja tuloksia (ks. luku 5.1) koskien ensimmäisiä rikosepäilymerkintöjä. Muutama haastateltava kertoi aloittaneensa huumeiden käytön noin kaksikymmenvuotiaana ja alkaneensa vasta sen jälkeen tehdä yhä enemmän omaisuusrikoksia. Käyttäjahaastatteluissa ilmeni, että he olivat lähes poikkeuksetta aloittaneet kannabiksen käytön yläasteella ja siirtyneensä muutaman vuoden sisällä amfetamiiniin tai heroiiniin käyttöön. Satunnainen käyttö muuttui varsin pian säännölliseksi ja käyttötapa vaihtui polttamisesta, nuuskaamisesta tai nielemisestä suonensisäiseksi (ks. Allaste 2004, 169; Heinonen 1989, 37-38). Haastatteluissa vahvistui tutkintailmoitusaineistosta välittynyt käsitys siitä, että nuoret olivat käyttäneet huumeita jo muutaman vuoden ennen kiinnijäämistään huumerikoksista, vaikka muista rikoksista he olivat jo jääneet kiinni.

Henkilöt olivat tietoisia siitä, että alle 15-vuotiaat eivät ole korvausvelvollisia, joten he eivät joudu vastuuseen teoistaan. Peruskoulun päättyminen oli yksi suurimmista käännekohdista, jolloin haastateltavat kertoivat päihhteiden käytön ja rikollisuuden lisääntyneen ja alkaneen hallita ajankäyttöä. Yksi keskeinen haastatteluissa toistuva selitys rikolliseen elämäntapaan tutustumiselle oli nuorten ajautuminen rikoksia tekevään vanhempaan kavერიporukkaan. Tutustuminen huumeiden käyttöön tapahtui samalla tavalla kuin muuhunkin rikolliseen toimintaan eli vanhempien kavereiden kautta<sup>29</sup>. Eräs haastateltava kertoi huumeiden käytön aloittamisesta seuraavasti:

*”Kuuluin jengiin ja päihhteet kuului jo nuoresta mukaan, vanhemmat kaverit hankki niitä, joten niitä oli helposti saatavilla. Osa kavერიpiiristä alkoi ammattimaisesti tehtailemaan sitä,*

<sup>28</sup> Hakkaraisen ja Metson (2005, 263) kyselytutkimuksessa ilmeni, että huumeita käyttäjien ryhmästä puolet oli ollut humalassa jo 13-vuotiaana tai sitä nuorempana. Markku Heinosen (1989, 35) haastattelemista huumeiden käyttäjistä valtaosa olivat aloittaneet huumausainekokeilut 13-14-vuotiaana.

<sup>29</sup> Englantilaisen tutkimuksen (Hearnden et al. 1999) mukaan huumeiden käytön aloittamiseen vaikutti eniten sosiaaliset tai henkilökohtaiset ongelmat (30 %). Lähes yhtä usein (28 %) syynä mainittiin huumeita käyttävän kavერიpiirin vaikutus. Muita syitä oli huumeiden helppo saatavuus, tylsistyminen ja yksinäisyys, kavერიpiirin sosiaalinen paine sekä uteliaisuus. (Emt. et al. 1999, 12.)

*ihan monia kiloja. Itsellä oli kokeilunhalu, uutuuden viehätys ja se tuntui toimivan, sain sen (hyvän, lisäys TK) olon. Ei ollut mitään ympäristön painetta, että täytyisi käyttää.” (KH)*

Varsinaisina käännteentekevinä tekijöinä rikoskierteen voimistumiselle haastateltavat kuvasivat parisuhteen kariutumista, lapsen syntymää sekä muuttoa toiselle paikkakunnalle tai eri kaupunginosaan ja uuden kaveripiirin hankkimista uudesta elinpiiristä. Yksi huumeita käyttänyt haastateltava kiteytti sanoiksi peruskoulun jälkeiset arvonsa seuraavasti:

*”Kiinnostasi enemmän se elämä mitä se toi mukanaan, oli siistiä tehdä rikoksia, jännitystä. Ei ollut koululle aikaa. Kun lähdin peruskoulusta niin oli ensin tarkoitus saada ammatti mutta sitten vanhemmat kaverit pääsivät ensimmäiseltä tuomiolta ulos ja aloin pyörimään niiden kanssa ja touhuamaan niiden kanssa. Koulusta tulee toissijainen, ei voisi vähempää kiinnostaa kun on niin paljon muuta tekemistä. Varmaan osasyy kun on niin sekaisin, ettei siellä pysty olemaan.” (KH)*

Venla Salmen (2005, 130) tutkimuksen mukaan rikoskäyttäytymisellä saavutettava sosiaalinen hyöty eli toisten nuorten ihailu näytti olevan nuorille merkittävämpää kuin sen käänttöpuolena oleva sosiaalinen rangaistus eli toisten nuorten paheksunta ja halveksunta. Helsinkiläisten huumeita käyttäneiden taparikollisten haastatteluissa kävi ilmi, että rikollinen elämäntapa ja kuuluminen tiettyyn kaveripiiriin leimasivat heidät ulkopuolisten silmissä, mutta he itse kokivat tämän positiivisena prosessina, koska he itse halusivat samaistua ryhmään ja saada siellä arvostusta sekä tunnustusta (ks. Allen 2005, 361; Allaste 2004, 167-168; Bernburg et al. 2006). Samoin he kertoivat, että osallistumalla omaisuus- ja väkivaltarikoksiin he hakivat hyväksyntää, lunastivat paikkansa ”jengissä” ja saivat vakavasti otettavan henkilön maineen (ks. Kääriäinen 1994; Geiger & Fischer 2001; Weerman 2003). Häpeän tunne ja huono omatunto alkoivat vaivata ja hillitä rikosten tekoa vasta myöhemmässä vaiheessa, kun he alkoivat kyllästyä rikolliseen elämään<sup>30</sup>.

Alla on erään huumeita käyttäneen henkilön kuvaus huumeiden käytön aikaisesta yhteiskuntakäsityksestään:

<sup>30</sup> Tässä selvityksessä on haastateltu pääosin huumeita käyttäneitä miehiä, joten naisnäkökulma ei tule esiin. Joidenkin tutkimusten (Covington 1985; Geiger & Fischer 2005) mukaan naiset kokevat enemmän häpeää huumeiden käytöstä ja rikollisesta käyttäytymisestä kuin miehet erityisesti perhe- ja muiden sosiaalisten suhteiden epäonnistumisen vuoksi. Naisten on myös vaikeampi menestyä rikollisena ja päästä rikolliseen alakulttuuriin sisään (mm. Kyvsgaard 2003).

*”Sen aikainen käsitys oli että yhteiskunta on niin perseestä, poliisivaltio, millä oikeudella mut tullaan viemään koppiin omasta himasta. Ihme kapina, en ole tehnyt mitään väärää, yhteiskunnan vika, että olen tällainen, kestäköön! Olin kauhean negatiivinen, mikään muu ei ole hyvin kuin vetäminen. Olen sanonutkin ihmisille, jotka ovat olleet mun lähellä, että älkää edes asettako itseänne samalle viivalle kaman kanssa, kakko-seksi jäätte, se elämä oli tärkeintä.” (KH)*

## **Rikosten motiivit ja luonne**

Maantierosvoutta Yhdysvalloissa käsitelleen tutkimuksen (Jacobs et al. 2003) mukaan henkilöt saattoivat syyllistyä rikokseen, vaikka heillä olisi ollut ryöstöhetkellä riittävästi rahaa, mutta he hankkivat sitä tilaisuuden tullen ikään kuin varmuuden vuoksi ja ”pahan päivän varalle” (ks. Perälä 2002 & Lalander 2003). Maantierosvoiluun syyllistyneiden henkilöiden motiivina oli yhtäältä spontaanisuus, hedonismi, kunnian ylläpitäminen ja varallisuudella mahtaileminen, toisaalta tunne suhteellisesta köyhyydestä ja tarpeesta osallistua täysipainoisesti juhlimiseen ja yltäkylläiseen elämään. (Emt. 2003, 677- 681.) Vastaavasti jotkut huumeita käyttäneistä haastateltavista kertoivat, että jos rikollinen elämäntapa kiinnosti tai henkilö oli tullut ahneeksi, niin omaisuusrikoksia tehtiin siitäkin huolimatta, että he olivat samana päivänä saaneet hankittua rahaa tai varastettua tavaraa eivätkä olleet akuutin rahan tarpeessa. Osa haastateltavista oli tehnyt rikoksia, vaikka he kävivät ansio-työssä. Rahan hankkimisen ja jännityksen haun lisäksi motiiveiksi mainittiin tekemisen puute, ”tilaisuus tekee varkaan” – tilanne ja pelkkä päähänpisto (ks. Kääriäinen 1994; Laitinen ja Nyholm 1995). Eräs haastateltavista kuvasi, kuinka rikoksentekeä oli alkuvaiheessa satunnaista ja tilannekohtaista:

*”Rikoksilla haettiin jännitystä, hyvin pian meni siihen, että alettiin rahoittaa käyttöä ja osaltaan tekemisen puutetta. Rikosten tekeminen ei ollut ihan jatkuvaa, töissä olo aikana olin töissä, mutta tein rikoksia sinäkin aikana jännityksen halusta ja sain ekstrarahaa tai tein niitä (rikoksia, lisäys TK) tilaisuuden tullen.” (KH)*

Kulkuneuvojen luvattomiin käyttöihin oli jännityksen hakemisen lisäksi useita syitä. Monet huumeita käyttäneistä haastateltavista kertoivat, että tuntui hienolta ajaa kalliilla autolla, jonka hankkimiseen henkilöllä itsellä ei

mahdollisesti koskaan olisi varaa. Autoja vietiin huviajelum lisäksi myös kuluneuvoksi johonkin paikkaan pääsemiseksi (ks. Karvinen 1996, 73), sillä ”auto on kuitenkin auto ja ihan eri asia kuin kulkea julkisella tai junalla”. Jotkut kertoivat opetelleensa ajamaan varastetuilla autoilla tai käyttävänsä niitä keikoilla, kun omaa autoa ei haluttu käyttää tunnistamisen ja jäljittämisen vuoksi (ks. Kinnunen 1996, 79). Autoja varastettiin myös tilauksesta, jolloin auton vastaanottaja maksoi tästä korvauksen. Jotkut haastateltavista kertoivat, etteivät ole itse ottaneen koskaan autoa luvattomasti käyttöön, vaan olivat tilanneet eli pyytäneet muita hankkimaan sellaisen käyttöönsä. Useimmilla ei ollut ajokorttia tai ajo-oikeutta, mutta monilla oli silti oma auto, jota vaihdettiin usein, jotta poliisi ei olisi tunnistanut sitä. Autoa pidettiin tavallisesti jonkun muun nimissä, jotta sitä ei voisi viedä ulosottoon. Poliisit kertoivat myös, ettei huumeiden käyttäjien kannata pitää omaa autoa edellä mainituista syistä ja on hyvin tavallista, että autoja varastetaan keikka-autoiksi ja seuraavana yönä tehdään rikoskeikka, jonka jälkeen auto löytyy hylättynä. Poliisien mukaan auton varastamis- ja löytymispaikat eivät ole satumanvaraisia, vaan usein ne sijaitsevat lähellä huumeluukkuja tai huumeita käyttävien kavereiden tai heidän omia kotejaan.

Huumeita käyttäneiden henkilöiden mielestä haastateltavien mukaan eri aineiden käyttäjät eivät tee niinkään erilaisia rikoksia, vaan rikosten intensiivisyys ja luonne vaihtelee aineen hinnan mukaan. Subutexin käyttäjien ei ole välttämätöntä tehdä rikoksia, koska laiton aine ei ole kallista ja he saavat hoitoon päästyään lääkkeitä laillisesti. Haastatteluaineistossa ilmeni, että huumaavia lääkkeitä käytettiin vaihtovälineenä huumeiden hankkimiseksi sekä vieroitusoireiden helpotukseen ja päihtymyksen vahvistamiseksi. Huumausaineiksi luokiteltavat lääkkeet vievät pelot ja tuovat rohkeutta esimerkiksi ryöstön suorittamiseen: ”Rikosten aikaan olin aina hyvissä bentsoissa, kun silloin uskaltaa ja on pokkaa ja silloin ei oikeasti kiinnosta. Bentsot vie pelkämisen”.

Vastaavanlainen tunteettomuus liitettiin heroiinin käyttöön: ”Heroiinin kanssa menee niin häikäilemättömäksi ja rajuksi, moraali laskee ihan alas. Mikään ei tunnu missään, turha kelailu loppuu”. Haastateltavien mielestä heroiinin käyttäjät tekivät vieroitusoireiden pelossa väkivaltaisempia ja röyhkeämpiä rikoksia kuin muiden aineiden käyttäjät (ks. myös Turkia 1998, 31). Toinen kertoi: ”Heroiinin aikaan saattoi tehdä kylmemmin tekoja ja oli hanakampi väkivaltakäyttäytymiseen velkojen takia. Heroiinin kanssa oli paljon julmempaa ja pakonomaisempaa.” Heroiinin käyttäjillä on päivittäinen tarve hankkia rahaa (Covington 1985, 336), koska aine on kallista ja koska käyttäjät tarvitsevat uuden annoksen 4-5 tunnin välein. Heroiinin välittäjillä on muiden aineiden myyjiä korkeampi paine saada velat perityksi ja tilitettäväk-



si ajallaan.

Amfetamiinin hinta ei pakota hankkimaan jatkuvasti rahaa ellei aineen kulutus ole hyvin runsasta: ”Amfetamiinin kanssa ei ollut päivän päälle, saattoi jäädä jonnekin pykimään, ei niin haitannut, kun ei ollut mitään tilityksiäkään”. Amfetamiinin käytöstä aiheutuu psykoottisia oireita ja jotkut haastateltavista vieroituivat sen tuomaa energisyyttä, unettomuutta ja harhaisuutta. Amfetamiinin käyttäjien kuvattiin tekevän rikoksia seikkailumielessä sekä toiminnantarpeen ja hauskanpidon takia: ”Piripäät jaksaa kellareissa möyriä ja köyriä, tutkia paikkoja ja katsoa mitä menee maan alle putkistoissa”. Heroiinin käyttäjät ovat huonommassa fyysisessä kunnossa kuin amfetamiinin käyttäjät. Erityisesti vieroitusoireissa heroiniin käyttäjät turvautuvat haastateltavien mielestä helpommin autokyytiin, myös autojen luvattomiin käyttöihin, kuin kulkisivat amfetamiinin käyttäjien lailla jalkaisin tai polkupyörällä.

Huumeita käyttäneet henkilöt sanoivat, ettei rikosten tekoa voi selittää huumaantuneena olemisella. Ainoastaan muutama haastateltava kertoi syyllistyneensä rikoksiin myös pelkästään siitä syystä, että olivat ”ainepäissään”: ”Voi sanoa, että olen tehnyt juttuja ihan piripäissäänkin, olen enemmän sellainen, että olen tehnyt ennen kuin miettinyt. Vauhti itsessään korosti sitä puolta, ettei ajatellut senkään enempää”. Jotkut sanoivat, etteivät ole tehneet rikoksia koskaan selvin päin, vaan ainoastaan ”kamapäissään, kun on paljon adrenaliinia tai hälläväliä-olo”.

Poliisien mielikuvan mukaan eri huumausaineiden käyttäjien rikollisuudessa ei ole eroavaisuuksia tai ainakaan erot eivät näyttäyty heidän työssään erityisen vahvasti. Poliisien mielestä huumeiden käyttäjät ilmoittavat poliisi-kuulusteluissa syyllistyneensä rikoksiin voimakkaan päihtymyksen takia, koska he toivovat, että sillä olisi lieventävä vaikutus tuomioon sekä samalla he pyrkivät pehmentämään teon tuomittavuutta selittämällä itselleen ja tutkintaa tekeville poliiseille sekavuustilan olleen syy heidän rikokseensa (Bean 2004, 41). Useimpien poliisien käsityksen mukaan rikoksiin ajaa ennemminkin rahantarve, elämäntapa, sekä jännityksen ja toiminnan tarve kuin päihtymystila.

Poliisien mukaan huumekaupan ylemmillä portailla olevat henkilöt saavat rahansa puhtaasti huumausaineiden myynnistä, eikä monilla heistä ole aikaisempaa mainittavaa rikostaustaa. Samoin eräs huumeita käyttänyt henkilö kertoi, että myynnillä oman käyttönsä rahoittaneet voivat tilata keikkoja:

*”Itse ei tarvi tehdä rikoksia, kun on aineita ja hörhöjä voi aina käyttää hyväkseen. He hakevat tunnustusta ja suostuvat erilaisiin palveluksiin. Vain tyhmit jää kiinni ja ne voi laittaa hommiin.” (KH)*

## 6.2 Käytön rahoittaminen

Helsinkiläisten huumeita käyttäneiden henkilöiden haastatteluissa ilmeni, että muutama ei ollut hakenut lainkaan työttömyyskorvausta tai toimeentulotukea, vaan he olivat elättäneet itsensä pelkästään tekemällä rikoksia. Eräs kertoi ammatinsa olevan huumekauppias. Yksi henkilö oli vuokrannut oman asuntonsa ja sai vuokraa vastaavan rahasumman aineina. Jotkut olivat käyneet töissä, mutta tekivät silti rikoksia. Tamperetta koskevan esitutkinta-aineiston mukaan yleisimmin käyttäjät kieltävät tekevänsä omaisuusrikoksia huumeiden käytön rahoittamiseksi. Tavallisimpia ilmoitettuja rahanhankkimistapoja olivat rahan lainaaminen kavereilta tai avustuksien ja etuuksien, kuten työttömyyskorvausten, opintotuen tai toimeentulotuen käyttämistä huumeiden hankkimiseen. Palkkatuloja tai huumeiden myynnistä saatuja varoja kukaan ei erikseen maininnut. Tyypillistä on myös se, että huumeista ei ilmoiteta maksettavan mitään, vaan niitä saada ilmaiseksi kavereilta tai aineet korvataan vastapalveluilla, kuten toimimalla autokuskina, lainaamalla autoa tai auttamalla remonteissa. (Kekki 2004, 32–33; ks. Perälä 2002.) Huumeiden luovuttaminen ystäville ja tutuille on Suomessa varsin tavallista ja avoin huumekauppa on harvinaista (Nuutila 2002, 1459).

Tampereella tehdyn poliisikyselyn (Kekki 2004) mukaan 96 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että huumeiden käyttö johtaa lähes aina muuhun rikollisuuteen. Poliisien mukaan omaisuusrikokset, kuten näpistykset, polkupyörävarkaudet, murtovarkaudet sekä automurrot, liittyvät suoraan huumeiden käytön rahoittamiseen (ks. Nuutila 2002). Poliisien käsitykset huumeiden käyttäjien osallistumisesta huumeiden välittämiseen sen sijaan vaihtelivat jonkin verran: vajaa puolet oli sitä mieltä, että lähes kaikki käyttäjät välittävät tai myyvät huumeita ja kolmannes oli asiasta eri mieltä. Omaisuusrikollisuutta pidettiin siten yksimielisemmin huumeiden käytön rahoitusmuotona kuin osallistumista huumerikollisuuteen. (Kekki 2004, 31.)

### *Huumeiden välittäminen ja lääkebisnes*

Rikoslain mukaan huumausaineiden myymisessä on kysymys huumeiden omistajan vaihtumisesta korvausta vastaan. Myös kaupaksi tarjoaminen on rangaistavaa, koska se rinnastetaan myymisen yrittämiseen. Välittämisellä tarkoitetaan huumeiden toimittamista myyjältä tai muulta luovuttajalta hankkijalle. Välittäjän käsittelemät huumeet ja rahat eivät ole hänen omiaan. Välittäjä voi esimerkiksi toimittaa myyjältä ostajalle säilytyslokeron avaimen. Välittämistä voi olla myös ostajan tai myyjän hankkiminen huume-erälle. Toiselle luovuttamisen tavallinen tapaus liittyy huumeiden käyttämiseen ryhmässä. Huumeiden tarjoaminen ilmaiseksi tuttaville on rangaistavaa. Ran-

gaistavaan huumeiden luovuttamiseen voi syyllistyä myös potilas, joka luovuttaa lääkäriltä lääkemääräyksen nojalla hankkimansa lääkkeet eteenpäin. Myös lääkemääräyksen laiton luovuttaminen toiselle voi merkitä rangaistavaa huumeen levittämisen yritystä, jos reseptin vastaanottajalla on realistiset mahdollisuudet saada lääke apteekista. (Nuutila 2002, 1458–1459.)

Suurien ainemäärien ja laajan asiakaskunnan käsittävä huumeikauppa ei ole kaikille mahdollista kiinnostuksesta huolimatta, koska se edellyttää sisäänpääsyä yleensä suljettuihin välityspiireihin, joissa uusiin henkilöihin suhtaudutaan epäluuloisesti (Adler & Adler 1983, 4). Lähes kaikki haastatellut henkilöt kertoivat myyneensä huumeita jossain vaiheessa vähintäänkin omassa kaveripiirissään sen verran, että saivat rahoitettua oman käyttönsä. Kukaan haastateltavista ei kertonut, kuinka he onnistuivat siirtymään käyttäjätasolta välittäjäksi, minkälaisien kontaktien kautta he tutustuivat alun perin huumeita myyviin tahoihin tai miten he saivat myytäväksi tarkoitetut aineet itselleen. Jotkut kertoivat alkaneensa välittämään aineita pian sen jälkeen, kun he olivat alkaneet käyttää huumausaineita. Välittämistä perusteltiin sillä, että ainetta oli aina itsellä hallussa eikä sitä tarvinnut hankkia omaa käyttöä varten ja myynnistä sai ansaittua rahaa. Muutama haastateltava oli myös osallistunut apteekkimurtoihin ja aineiden maahantuontiin Virosta, Tanskasta ja Ranskasta ja myynyt näitä itse laittomasti hankkimiaan aineita. Joidenkin haastateltavien mukana välittäminen on helppo ja suhteellisen turvallinen rahanhankintakeino silloin, kunhan toiminta ei laajene kaveripiiriin ulkopuolelle (ks. Allaste 2004; Kinnunen 1996, 76–81).

Vastakkaisen mielipiteen mukaan välittämiseen sisältyy niin suuria riskejä, ettei se ole houkutteleva vaihtoehto. Suurin riski liittyy kiinnijäämiseen, sillä huumeiden, erityisesti heroiinin, myynnistä voi seurata ankara rangaistus. Toiseksi huumausaineiden menettämisen myötä myyjä jää velkaa ylemmälle myyntiportaalle, mikä tuottaa uusia vaikeuksia. Haastateltavat eivät maininneet välittämisen riskitekijänä sitä, että ostajat tai kaverit varastaisivat heiltä aineet tai myyntivoittona saatuja rahoja, jättäisivät tietoisesti maksamatta aineista tai huijaisivat muulla tavalla (ks. Topalli et al. 2002; Lalander 2003, 66; Heinonen 1989, 62). Eräs haastateltava kertoi, ettei halunnut välittää aineita, koska olisi myymisen sijasta käyttänyt aineet itse ja joutunut vaikeuksiin rahojen tilittämisen kanssa. Näin oli oman kertomansa mukaan käynyt erälle haastateltavalle, sillä hän oli käyttänyt itse myyntiin tarkoittamansa heroiinin ja maksoi tätä velkaa neljä vuotta takaisin. Oman käytön hallitseminen on yksi aikaisemmissa tutkimuksissa (mm. Johnson et al. 2000) esiintynyt menestyvän välittävän ominaispiirre. Kiinnijäämisriskiä lisää ostajakunnan kasvaminen, josta alla esimerkki:

*”Kun saisi vaan pidettyä niin, että välittäisi vaan tutuille, mutta kun sana kiertää ja sitten alkaa ilmestymään tuntemattomia naamoja oven taakse. Jos saisi pidettyä pienessä piirissä ja kukaan ei vasikoi, jos jää kiinni, niin olisi helpompaa.” (KH)*

Myös poliisit olivat havainneet, että huumeiden laajamuotoisempikin välittäminen on mahdollista käyttäjätasolla, koska aineet ovat suhteellisen halpoja ja niitä on tarjolla runsaasti. Vastaavasti he tiesivät, että välittäjien on pakko jatkaa aineiden myymistä heti päästyään pois poliisikuulusteluista, koska he ovat todennäköisesti velkaa suuriakin summia ylemmälle tasolle. Poliisit kuvasivat tuntevansa välittäjiä, jotka ovat päässeet ”toiselle tasolle” hierarkiassa, jolloin heidän ei enää tarvitse itse tehdä muita rikoksia: ”Niiden puhelimet soivat jatkuvasti ja tekstiviestiä tulee, kun ne jäävät kiinni. Se on ihan selvää, että tilauksia tulee jatkuvasti, toimitusajat ovat mielellään aamuyöllä tai illalla”. Poliisien mukaan harvemmin kauppatapahtuma tehdään kadulla, vaan mieluummin rappukäytävässä tai muualla poissa julkisuudesta, missä ole silminnäkijöitä. Erään poliisin mukaan raha ja aine kulkevat tavallisesti eri ihmisten kautta ja eri paikassa, mutta pienimuotoisessa välittämisessä vaihtokauppa käy heti, sillä pelkästään sakkojen saaminen kiinni jäätäessä ei pelota. Kiinnijäämisriski ja suunnitelmallisuus lisääntyvät vasta suurempien ainemäärien käsittelyssä, koska aineiden menettämisestä aiheutuu ensisijaisesti suurempi taloudellinen menetys ja toissijaisesti pelko korkeammasta tuomiosta. Huumeiden välittäjien arveltiin välttelevän kiinnijäämistä ja sakkoa ankarampaa seuraamusta kuljettamalla vain pieniä määriä huumausaineita kerralla mukanaan ja säilyttämällä aineita muualla kuin kotonaan. Poliisien mielestä on osittain sattumanvaraista, jäävätkö huumeiden välittäjät kiinni käyttöririkoksesta vai onnistuvatko poliisit saamaan näyttöä huumerikoksesta tai suunnitteilla olevasta törkeästä huumerikoksesta (ks. Kekki 2009).

Aikaisempien tutkimusten (Parker 2000; Allaste 2004) mukaan useat huumeiden viihdekäyttäjät välttävät kontakteja varsinaisten huumeiden välittäjien kanssa. Aineet hankitaan mieluummin kavereilta tai tuttavilta. Tarjonta säilyy turvattuna, koska viihdekäyttöpiireissä on lukuisia paikallisia matalan tason välittäjiä ja käyttäjä-diilereitä, jotka elävät tavallista elämää ja joita voidaan pitää suhteellisen turvallisina. Kokemuksen myötä välittäjät voivat alkaa tehdä voittoa. Huumeiden välittäminen koetaan omaisuus- tai muiden rikosten tekoa miellyttävämpänä tapana ansaita rahaa. Huumeiden välittäjän sijasta monet näkevät roolikseen kavereiden ja tuttavien auttamisen, palveluksen tekemisen. (Parker 2000, 65–67; Allaste 2004, 166–167.) Taloudellisen vetovoiman lisäksi huumeiden välittämisen jatkamisessa kiehtovat sosiaalisen statuksen ja piirin säilyttäminen, korkean elintason ylläpitäminen

sekä vieraantuminen tavanomaisesta työelämästä ja toimeentulon hankkimisesta laillisilla keinoilla (Adler & Adler 1983, 8).

Sekä Helsingissä että Tampereella tehdyissä käyttäjähaastatteluissa kävi ilmi, että lääkkeiden hankkiminen omaan käyttöön tai myyntitarkoituksessa on erittäin helppoa, sillä tieto lääkkeitä helposti määräävistä lääkäreistä kulkee ”puskaradion” perusteella tehokkaasti. Huumaaviksi luokiteltavia lääkkeitä hankittiin väärentämällä reseptejä ja toisinaan ne saatiin ilmaiseksi väärentämällä maksusitoumuksia. Huumeiden käyttäjät asioivat myös samanaikaisesti useilla lääkäreillä. Lääkärin vastaanotolla saatetaan myös käydä väärennettyjen henkilöllisyyspapereiden kanssa ja jättää lasku maksamatta. Eräs käyttäjä kertoi hakeneensa päihdelääkärillä rauhoittavia, mutta käyttäneensä ne aina väärin eli vaihtaneensa aineisiin tai rahaan. Läkkeitä käytetään myös vieroitusoireiden helpottamiseen ja varsinaisten huumausaineiden vaikutuksen nostamiseksi tai laskemiseksi: ”Laskuihin otin pameja, että sain oltua rauhassa ja nukuttua”. Haastateltavien mukaan erityisesti Subutexin käytössä toleranssi nousee nopeasti ja sen lisäksi on käytettävää lääkkeitä päihtymyksen saavuttamiseksi.

### *Seksuaali- ja seurustelusuhteet ”elinkeinona”*

Tampereen esitutkinta-aineiston sekä Helsingissä ja Tampereella tehdyissä poliisihaastatteluissa ilmeni, että huumeiden välittäjän jouduttua esimerkiksi vankilaan, miehen tyttöystävä aloitti suhteen toisen välittäjän kanssa. Poliisien mielestä tässä ei ole kyse naisen kielteisessä mielessä ”periytymisestä” toiselle miehelle, vaan vapaaehtoisesta siirtymisestä uuteen suhteeseen, jossa aineiden saanti on edelleen turvattu. Toiseksi huumeidenkäyttäjäpiirit ovat heidän mielestään varsin pienet, jolloin on oletettavaa, että uusi seurustelukumppani löytyy samasta sosiaalisesta verkostosta. Muutama helsinkiläinen poliisi mainitsi tosin havainneensa naispuolisten huumeiden käyttäjien ”rahoittavan” käyttönsä seurustelemalla huumeiden välittäjien kanssa ja tekemällä seksuaalisten palvelusten lisäksi muita palveluksia, kuten toimimalla autokuskina.

Joidenkin Helsingissä haastateltujen poliisien mukaan prostituution osuutta liioitellaan mediassa, eivätkä suomalaiset huumeita käyttävät naiset myy itseään kadulla rahan saamiseksi huumeiden ostamista varten. Vastavasti prostituutiota pyörittävät virolaiset ja venäläiset liigat eivät ole kovin yleisesti sekaantuneet huumeikauppaan, sillä nämä naiset eivät ole huumeiden käyttäjiä, vaan usein tavallisia koulutettuja naisia. Alla oleva kommentti kuvastaa poliisin käsitystä huumeiden ja prostituution välisestä yhteydestä:

*”Se on mediaseksikäs aihe, se on mukava nostaa siihen, että se ajaa tytöt prostituutioon, siinä voi sitten sitä paheksuntaa esittää kanssa mukavasti. Prostituutiota huumeiden käytön takia ei ole niin paljon ollenkaan kun puhutaan, ja se on enemmänkin tämmöistä hyvin pitkälle, että tarjotaan seksipalveluja saadakseen esimerkiksi huumeita. Varmaan liittyy tohon huumeekulttuuriin vähän tommonen vapaampi käyttäytyminen, tai mikä nyt on vapaata, kuka sen nyt arvioi, mutta kuitenkin tällai että olisi kadunkulmat täynnä satamaradankadulla tyttöjä, jotka huumeita saadakseen myy itseään, niin se on kyllä höpöhöpö.” (PH)*

### ***Kätöntärikollisuus ja varastetun tavaran kauppa***

Lähes kaikki tutkintailmoitusaineiston henkilöistä olivat jääneet kiinni kätkemisestä. Kaikkien haastateltavien mukaan ostajan löytäminen varastetulle tavaralle on helppoa. Varastetun tavaran ostajat eivät välttämättä ole itse huumeidenkäyttäjiä tai edes kytköksissä huumeipiireihin. Haastateltavat kertoivat, että eri henkilöt ottivat vastaan eri tavaroita; jotkut ostavat elektroniikkaa, jotkut vaatteita tai pyöriä. Osa tavaroista päätyy itärajan taakse, osa osto- ja myyntiliikkeiden kautta kotimarkkinoille. Heidän mukaansa elektroniikan sai usein vaihdettua suoraan aineisiin. Cromwell et al. (2004, 21) tekemän tutkimuksen mukaan ammattimaiset kätöntärikijät eivät suosi kaupantekoa huumeiden käyttäjien ja nuorten henkilöiden kanssa, vaan ammatillaiset yrittävät käydä kauppaan ”tavallisten” ihmisten kanssa. Aineistossa on muutama tapaus, joissa rikoksesta epäilty myivät tavaraa ammattimaisille kätöntärikijöille tai laillisille liikkeenharjoittajille, mutta useimmiten varastetun tavaran vaihtoivat omistajaa lähipiirissä.

Cromwell ja kumppanit (2004) ovat luokitelleet erilaisia kätöntärikijätyyppejä muun muassa ammattimaisiin ja osa-aikaisiin kätöntärikijöihin, huumeikauppiaisiin sekä amatööreihin. Huumeiden myyjillä on kaksi taloudellista motiivia vastaanottaa varastettua tavaraa: vaihtokauppa lisää heidän huumeiden myyntiään avaamalla markkinat niille henkilöillä, joilla on varastettua tavaraa, muttei käteistä ja toiseksi he voivat kasvattaa tuottoaan myymällä varastettua tavaraa eteenpäin korkeammalla hinnalla kuin mitä he maksoivat niistä huumeiden käyttäjille. Kätöntärikijöiden asiakkaat, eli huumeiden käyttäjät ja varkaat, eivät olleet tyytyväisiä varastamiensa tavaroitten myyntihintaan, mutta toiminnon nopeus ja tehokkuus teki järjestelmästä houkuttelevan. (Cromwell et al. 2004, 19–21.)

Poliisien käsitys varastetun tavarahan asemasta vaihtovälineenä huumausaineiden hankkimiseksi vaihtelee. Useimpien mielestä huumekauppiat eivät mielellään ota vastaan varastettua tavaraa, eivätkä väliportaana tukkumyyjät voi maksaa ylempälle portaalle esimerkiksi 200 grammaa huumeita varastetuilla polkupyörillä. Joidenkin poliisien mukaan tukkumyyjät saattavat joissain tilanteissa suostua ottamaan tavaraa vastaan, mutta he joutuvat silloin itse vaihtamaan tavarahan rahaksi. Alemman portaan välittäjiltä sitä vastoin löytyy varastettua omaisuutta hallustaan, koska he eivät ole onnistuneet saamaan käteistä asiakkailtaan. Muutaman poliisin mielestä jopa maahantuontitasolla saatetaan maksaa huumausaineet varastetulla tavaralla. Varastetun tavarahan suuri määrä herätti ihmetystä poliiseissa: ”Sitä mä oon kans miettinyt, että kuka ajaa kaikkilla niillä maastopyörillä, jotka pöllitään, että missä se urheilullinen nuoriso on, joka niillä ajelee, kun niitä pöllitään ihan älyttömästi”. Haastateltavat poliisit arvelivat, että anastettua omaisuutta myydään kaveripiirissä ”tuppervaaryylisesti” tai jonkin verran myös kadulla tuntemattomille:

*”Kun menet tosta kysymään, Hämeenkadulla pysäytät äijän ja kysyt siltä mitä varkaalle pitäis tehdä, niin se sanoo, että pistä se linnaan se. Varas kuuluu linnaan. Samalle miehelle kun mennään tarjoamaan edullisesti cd-soitinta...Se ostaa sen ja on sitä mieltä, että hän teki hyvän kaupan, vaikka sillä (myyjällä, lisäys TK) on päässä seisovat silmät...Eihän kukaan varas voi pistää sataa autostereota omaan autoonsa. Menehän ne eteenpäin. Tavalliset ihmiset ostaa.” (PH)*

Tutkintailmoitusaineistossa on havaittavissa, että jotkut ilmoittivat syyllistyneensä ryöstöihin ja varkauksiin, koska olivat sopineet velanantajahan kanssa maksavansa velan toimittamalla tavaraa tai lääkkeitä. Eräs haastateltava poliisi kuvasi tapa- ja ammattirikollisen eroa aineiden välittämisen ja varastetun tavarahan kätkemisen kannalta seuraavasti:

*”Kyllä voi nämä narkkaritkin tehdä järjestelmällisesti, mutta ne tekee sitä enemmän taparikollisen elkein elikkä sanotaan niin että ne tietää mitä ne tekee, mistä ne saa ja nopeasti, mutta niillä on pääasia se että ne pääsee nopeasti tavarasta eroon ja muuttaa se joko suoraan aineeksi, siellä on huukuttaja paikalla taikka rahaksi, taikka maksaa velan sille. että sillä tavalla ne on enemmän taparikollisia, ammattirikollisia on taas nää, jotka narkkareilta ostaa sen kaman tai vaihtaa sen tavarahan taikka antaa velat anteeksi.” (PH)*

## 6.3 Suhtautuminen poliisiin

Useat haastateltavat aloittivat kertomuksensa poliisista sillä, että he ovat saaneet sitä, mitä ovat tilanneetkin, poliisilta saatu kohtelu riippuu itsestä ja omasta asenteesta, kohtelu on ollut pääasiassa aiheellista ja rikollisen kuu-  
luu inhota poliisia. Asennoitumiseen saattoi vaikuttaa se, että haastattelija oli töissä Poliisiammattikorkeakoulussa.

*”Tässä on tapahtunut virkavaltaa suhtautumista nyt uudella tavalla. Kun kuulin, että olet tulossa, niin ensin ajattelin että hyi vittu, kyttä. Kerronko kuinka kaltoin on kohdeltu? Jotain juttuja mitä en ole ymmärtänyt, kovalla kädellä on tullut turpaan, kun on lähtenyt karkuun autolla. Ne on ollut ihan itse aiheutettuja. Ei tässä syyttä ole mitään tapahtunut, että voisi sanoa, että syyttä ovat vieneet koppiin ja vetäneet päähän. Ei niitä kiinniottilanteita muista, kun on ollut niin sekaisin ja ne väittää, että olet vastustanut poliisia, niin ei itse muista ja sanoo, että enhän ole, vaikka olen voinut huutaa, potkia ja rai-  
vota.” (KH)*

*”Ne kysyy pidättämishetkellä, että onko piikkejä tai puukko-  
ja taskussa, jos myöntää rehellisesti ja kaivaa ne siihen esille, niin ne kohtelee inhimillisemmin kuin jos sanoisi, että kaiva sinä itse taskut, kokeile! Sen on huomannut, että niiden kanssa on ihan turha alkaa väentää, että siinä jää kakkoseksi. Ainakin fyysisesti. Vartijat ovat ihan arvaamattomia, ihan kuin ne olisi niiltä pois, jos jotain varastaa, niin kuin ne olisi omistajia.”  
(KH)*

Kääriäisen tutkimuksen (1994) mukaan rikoksenteijöiden suhtautuminen poliisikontrolliin ja poliiseihin oli yleensä realistista: poliisi on parhaimmillaan silloin kun se tekee asiallisesti työnsä eikä syllisty turhaan ”virkaintoisuuteen”. Myönteisesti rikospoliisiin näyttivät suhtautuvan ne, jotka olivat tunteneet olevansa tutkintatilanteissa tärkeitä eli heihin oli kiinnitetty merkittävästi huomiota monimutkaisen rikostapauksen selvittämisen yhteydessä ja tutkintatilanne oli ollut jossain määrin tasavertainen, jolloin rosvo ja poliisi pelasivat tietyn pelin yhteisesti tunnustetuilla säännöillä. (Emt. 1994, 99–100; ks. Skrinjar 2003.) Myös Heinosen (1989, 68) tutkimuksessa huumeiden käyttäjien kokemuksista olivat harvoin täysin kielteiset ja he uskoivat, että poliisilla olisi hyvät mahdollisuudet myös auttaa, vaikka he itse eivät kokeneet saaneensa apua. Heinosen haastatteleminen huumeiden käyttäjien



mielestä poliisilla on tavallaan oikeus esimerkiksi lyödä takaisin, jos pidätetty käyttäytyy tietyllä tavalla ja provosoi tilannetta. (Emt. 1989, 72.)

Huumeita käyttäneet henkilöt mainitsivat myönteisenä sen, että kuulustelutilanteissa poliisi ei ollut vihamielinen, vaan suhtautui inhimillisesti ja pyrki keskustelemaan kyseessä olevan rikosepäilyn ulkopuolisista asioista, kuten perheestä tai huumehoidon tarpeesta. Huumorintaju oli eräs positiivinen tekijä, jonka haastateltavat nostivat esiin. Jälkikäteen muisteltuna heitä huvitti se, kun poliisit olivat palauttaneet heille rikotun puntarin, käytetyt ruiskut tai vain lääkkeiden murusia, mutta kiinnijäämis- ja tarkastustilanteessa käyttökelvottomien tavaroiden takaisin saaminen oli tuntunut ylimieliseltä kiusanteolta ja pilkkaamiselta<sup>31</sup>. Virkavallan väkivaltaista vastustamista pyrittiin välttämään, koska heidän kokemustensa mukaan poliisilta sai parhaiten asiallista ja oikeudenmukaista käyttäytymistä hillitsemällä itsensä. Eräs huumeita myynyt henkilö kertoi olleensa mielissään, kun kotietsinnälle tulleet poliisit riisuivat kenkensä eivätkä sekoittaneet paikkoja, koska he olivat vaimonsa kanssa juuri siivonneet kodin. Asiallisuus, oikeudenmukaisuus ja ”herjan heitto” olivat myös poliisien korostamat piirteet rikoksiin syyllistyneen asiakaskunnan kohtaamisessa. Poliisien haastattelussa nousi esiin työturvallisuuskäsitelmä henkilötarkastuksen tekemisessä:

*”Mä väittäisin näin, että meillä on aika hyvät suhteet narkomaaneihin ja ne tietää sen, et jos heillä on piukkejä, niin he myöskin kertoo sen eikä ne halua sinänsä tartuttaa...Ja et mikä käsitys mulla on narkomaanin ajatuksenjuoksesta, niin se haluaa mahdollisimman vähän olla poliisin kanssa tekemisissä. Ja miten se sen onnistuu tekemään, niin se käyttäytyy viimeisen päälle hienosti, ja totta kai ne tietyllä tavalla tietää, että niin metsä vastaa, kun sinne huudetaankin, että jos ne on hankalia, niin mekin ollaan hankalia.” (PH)*

Huumeita käyttäneet henkilöt kertoivat, etteivät he ole tehneet ilmoitusta poliisille, jos he ovat joutuneet rikoksen kohteeksi, koska yleensä heiltä varastettu tavara on ollut heillä laittomasti alkujaankin hallussa. Suurempi syy on ollut kuitenkin se, että osoittaa heikkoutta, jos henkilön täytyy pyytää apua poliisilta. Tämä tarkoitti sitä, että rikollisten tulee selvittää omat asiansa keskenään ja toisaalta poliisi edustaa sellaista viranomaistahoa, josta halutaan pysyä erossa vaikeuksienkin keskellä. Muutama haastateltava

<sup>31</sup> Kinnusen et al. (2005, 83) tutkimuksen mukaan asunnosta tavattujen huumeiden käyttövälineiden suhteen kotietsinnöissä noudatettiin vaihtelevaa käytäntöä. Piiput saatettiin viedä poliisi-asemalle tai ne jätettiin paikoilleen. Jos ruiskuissa oli liuosta sisällä, ne vietiin yleensä asemalle. Käytetyt neulat ja tyhjät ruiskut joko hävitettiin tai jätettiin paikoilleen.

kertoi, että heiltä oli varastettu tavaraa kotoa heidän ollessaan esimerkiksi hoidossa, mutta kukaan ei kertonut joutuneensa pahoinpitelyn uhriksi. Eräs henkilö mainitsi, että haastattelukysymys rikoksenuhriksi joutumisesta on hankala, koska itsetunto ei antaisi periksi myöntää sellaista tapahtuneeksi. Haastatellut poliisit vahvistivat käsityksen, etteivät rikoksiin syyllistyneet ilmoita herkästi kohtaamistaan rikoksista. Poliisit olivat kuitenkin tietoisia huumekauppaan liittyvistä valtasuhteista ja päihderiippuvaisen asiakaskunnan hyväksikäyttöön. Eräs poliisi vertaisi huumekauppaa pimeän alkoholin myyntiin seuraavasti:

*”Sama se on esimerkiksi tuolla viinapuolella, joka on nyt jäänyt vähän huonolle muistille, takavuosina se oli enemmän esillä ni pimeät viinan myyjät ni, näin nyt jos ajatellaan ni mitäs hirveätä siinä tapahtuu jos pimeää viinaa myydään mutta kun se kohdistuu alkoholistiin, joka on taloudellisesti vaikeuksista ni sen jälkeen se onkin koronkiskontaa taikka voi olla vieläkin väkivaltarikollisuutta aika usein onki vielä liitännäisenä siihen.” (PH)*

Lähes kaikilla haastatelluilla oli kielteisiä kokemuksia voimien kokeilusta poliisien kanssa ja poliisia arvosteltiin liian kovista otteista (ks. myös Heinonen 1989, 68–74). Eräs haastateltava kuvasi poliisiin kohtelevan ankarammin väkivalta- ja huumerikoksista epäiltyjä kuin esimerkiksi omaisuusrikoksista epäiltyjä. Poliisin voimankäytön lisäksi osa kritisoi pakkokeinojen soveltamista. Muutama henkilö kertoi saaneensa aseiden ja aggressiivisen käyttäytymisen takia vaarallisen henkilön maineen, jolloin poliisit tulivat ”mellakka-varusteissa” voimalla sisään. Nämä tilanteet olivat kiusallisia naapureiden ja perheenjäsenten kannalta. Vastaavasti Kinnusen ja kumppaneiden (2005, 79) tutkimuksessa ilmeni, että rikoksesta epäillyt kummeksuivat huumevalvontaprojektissa iskuja tekevien poliisien määrää ja sisääntulon voimakkuutta. Poliisin tuloon osattiin myös varautua; ”jos jäi päivällä kiinni varastamisesta, poliisit tekivät illalla kotietsinnän.” Keskusteltaessa kontrollin vaikutuksesta omaan elämään haastateltavat kokivat, että huumeiden käyttäjän tai rikollisen leiman saatuaan he eivät helposti pääse siitä eroon. Esimerkkinä he kuvasivat kuinka heidän sanansa ei oikeudessa merkitse mitään: ”Jos on tällainen tausta, niin tuomio tulee aina, jos viranomaiset niin haluaa. Roistoja ei uskota, varsinkaan jos on huumeiden käyttäjä”. Kinnusen et al. (2005) tutkimuksessa ilmeni, että erityisesti kadulla tapahtuvat kiinniotot saattoivat olla leimaavia, ja käsirautojen käyttö oli yleistä. Käsirautojen käytöstä ei ollut merkintöjä tässä selvityksessä kuin harvoin, ja näissä tapauksissa raudoittamiseen oli

turvauduttu vain silloin, kun rikoksesta epäilty oli käyttäytynyt väkivaltaisesti poliisia kohtaan<sup>32</sup>. Samoin Kinnusen et al. (2005) tutkimuksessa havaittiin, että rikoksesta epäiltyjä pidettiin poliisiasemalla usein yön yli, vaikka sillä ei ollut tutkinnallista tai muuta hyötyä. Huumausaineiden käyttäjien koettiin pääsevän liian vähällä rikosprosessissa ja siksi yö putkassa olisi epävirallinen rangaistus, jonkinlainen näpätys. Erityisesti nuorten oletettiin pelästävän ja lopettavan huumeiden käytön putkassa vietetyn yön jälkeen. (Kinnunen et al. 2005, 86.)

Erään pitkään huume kuvioissa toimineen ja useita pitkiä vankeustuomioita istuneen haastateltavan mukaan poliisin toiminta muuttunut vuosien varrella siten, että poliisi seuraa rikollisten toimia ja suorittaa profilointia eikä ota välittömästi kiinni rikoksen tapahduttua. Hänen mukaansa poliisin suhtautuminen huumeiden käyttäjiä kohtaan on muuttunut ”täysin negatiivisesta laaja-alaisemmaksi”. Joidenkin haastateltavien mielestä poliisi ei ole kiinnostunut käyttäjistä vaan välittäjistä eikä kannabiksesta vaan niin sanotuista kovista huumausaineista. Toiset haastateltavat kertoivat saaneensa kulkea kadulla rauhassa ja he epäilivät, ettei poliisi ollut heistä juurikaan kiinnostunut;

*”Sain sellaisen käsityksen, ettei ne niinkään käyttäjiä jahtaa, vaan seuranta on järjestetty niille muille. En usko että mua koskaan seurattu omien tekemisieni takia. Tuskin poliisi on tuhannut (resurssiaan, lisäys TK) tai halunnut vaan tietää mitä mä teen. Sain olla aika vapaasti, ei tullut kadulla pysäyttelemään, vaikka olisi ollut kuinka aineissa. Ne kenellä oli vähän enemmän aineita, niin huomasi, että haettiin näyttöä niitä vastaan.” (KH)*

Vastakkaisen näkökulman mukaan raivostuttavinta oli juuri se, että huume-  
myyjien kiinnittämisen sijaan poliisi pysäytti käyttäjiä ja takavarikoi omaan  
käyttöön tarkoitetut huumausaineet:

*”En ymmärrä ollenkaan, miksi poliisi vie narkomaanilta*

---

<sup>32</sup> Huumausainerikoksista kiinniotetun raudoittamiseen (sitominen) voidaan soveltaa Vankeuslain 18:2 §:n säädöksiä, joissa kiinniotetun välitöntä toimintavapautta voidaan rajoittaa: 1) karkaamisen estämiseksi, 2) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraan kiinniotetun tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle, 3) uhkaavan väkivallan torjumiseksi tai henkilökatsastuksen turvaamiseksi. Myös kiinniotetun hallussa olevan huumausaineen hävittämisvaara voidaan katsoa raudoittamisen perusteeksi, mikäli ko. tilanteeseen liittyy väkivallan uhkaa. Raudoittamista ei saa jatkaa pitempää kuin on välttämätöntä. (Huumerikostutkinnan käsikirja, julkaisematon)

*vaikka yksi subutex taskussa, niin ei ole mitään järkeä viedä. Se lähtee saman tien tekemään jonkun rikoksen, potkimaan mummon. On se tuomittavaa, että on huumeita taskussa, mutta kuinka kannattavaa on loppujen lopuksi.. Ymmärrän, että jauhetaan noita isompia äijiä ja yritetään saada niitä kiinni, mutta miksi aktiivinarkomaanien taskuista lähdetään viemään pikkupussukoita. Se eniten ärsyttää! ”..ja jos se on nauhalle tai velaksi, niin sitten olet pystyssä ja raha täytyy tehdä tyhjästä. Nyt olen veloissa teidän takia ja pakko lähteä kilauttamaan joku paikka!” (KH)*

Vallitsevan huume politiikan kannalta monet huumeita käyttäneet henkilöt kokivat, että viime vuosien kehitys on parantanut huumeiden käyttäjien asemaa ja tilannetta, vaikka suhtautuminen järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja huumekauppaan on koventunut. Kaikki haastateltavat, joilla oli tietoa huumeausaineen käyttörikosuudistuksesta, oli sitä mieltä, että lakimuutos inhimillisti virkavallan asennoitumista huumeiden käyttäjiä kohtaan ja vähensi byrokratiaa: ”Käyttöä ei aina pidetä sellaisena niin isona juttuna”. Lainsäädännön tuntemuksen lisäksi huumeita käyttäneet haastatellut olivat perillä poliisin terminologiasta ja he käyttivät puheessaan käsitteitä ”katutason huumekauppias”, ”tutkija” erotuksena poliisipartiossa toimivasta järjestyspoliisista sekä poliisin tehtävästä hankkia ”näyttöä” rikoksesta epäiltyä vastaan.

Tampereella tehtyjen käyttäjähaastatteluissa ilmenee, että vaikeimmalta tuntui jatkuva epäilyksen kohteena oleminen sekä henkilön kiinniottoaminen julkisella paikalla huomiota herättävällä tavalla. Useiden haastateltavien puheesta välittyi viesti, että seuraamukset kiinnijäämisestä ja hoitoonpääsyn odottaminen tuottavat hankaluuksia huumeiden käyttäjille, mutta heidän oli vaikeaa erottaa niitä muista huumeiden käyttäjien identiteettiin ja asemaan liittyvistä elämän ongelmista. Jotkut henkilöt kertoivat kiinniottojen olleen ylimitoitettuja ja poliisit halusivat saattaa heidät häpeälliseen asemaan. He kuvasivat poliisin kohtaamisen olevan kiusallista tai pahimmillaan nöyryyttävää, mutta varsinaista pelkoa tai vihamielisyyttä he eivät kertoneet tuntevansa. (Kekki 2004, 23; vrt. Heinonen 1989, 62.) Helsingissä haastatellut huumeita käyttäneet henkilöt kertoivat poliisien pysäyttäneen heitä aktiivikäyttöaikoina säännöllisesti kadulla ja tehneen usein kotietsintöjä heidän kotiinsa. Molemmissa kaupungeissa haastatellut syytivät poliisia kiusanteosta. Esimerkiksi eräs helsinkiläinen kertoi, että poliisit käänsivät aina hänen ajamansa polkupyörän ympäri ja tarkistivat rungonnumerosta, onko pyörä varastettu. Tamperelainen nuori kertoi poliisin tulleen kotietsinnälle kesken muuton ja purkaneen kaikki valmiiksi pakatut laatikot. Huumevalvontapro-

jektia käsitelleen tutkimuksen (Kinnunen et al. 2005, 142; ks. myös Sherman 1990, 41–44 ) mukaan katupartiointi oli eettisesti arveluttavaa projektin aikana alas lasketun puuttumiskynnyksen vuoksi. Ihmisiä pysäytettiin ja tarkastettiin ulkonäön perusteella.

Kontulan (1986) mukaan pitkäaikaisen pidätyksen uhka vaikuttaa monien avomielisyyteen. Omia kuulustelukertomuksia on tuomioistuimessa perusteltu halulla välttää pitkältä pidätykseltä. Syytetyt ovat väittäneet, että oma kuulustelukertomus on määräytynyt sen mukaan, että on uskonut pääsevänsä vapauteen myöntämällä todeksi tutkinnassa väitettyjä tekoja. Monet huumausainerikoksista kuulusteltavista ovat suhteellisen nuoria ja vailla aikaisempaa kokemusta tai tietoa poliisin menettelytavoista tai – valtuuksista sekä tekojensa mahdollisista seuraamuksista. (Kontula 1986, 65–66.) Kinnunen ja kumppaneiden. (2005) tutkimuksessa havaittiin rikoksesta epäiltyjen kertovan avoimesti huumeiden käytöstään poliiseille. Tutkijat tulkitsevat, että vakiintuneille käyttäjille huumausaineen käyttörikoksesta mahdollisesti saatavan tuomion vakavuus ei ole kovin merkityksellinen ja nuoret eivät välttämättä ymmärtäneet, että heidän kertomaansa käyttöhistoriaa käytetään myöhemmin häntä vastaan oikeudessa. (Kinnunen et al. 2005, 91.)

## 6.4 Rikosoikeudelliset seuraamukset

Huumeiden käyttäjistä tehtyjen tutkimusten (Fagan 1994; Jacoby & Gramckow 1994) mukaan poliisikontrollin ja oikeusjärjestelmän heikko vaikutus huumeiden kokonaiskäyttöön sekä kohdistuminen valikoituihin kohde-ryhmiin aiheuttavat sen, etteivät instituutiot saa kunnioitusta osakseen eikä pelotevaikutus tehoa. Elämäntapaan, johon sisältyy huumeiden käyttöä ja myyntiä, liittyy positiivisten elämysten ja myyntitulojen ohella tietoisuus tekojen rangaistavuudesta ja mahdollisesta vankeustuomiosta. Huumeiden ongelmakäyttäjät kokevat, että käytön kriminalisoinnilla heidät suljetaan normaaliyhteiskunnan ulkopuolelle (ks. Bernburg et al. 2006).

Haastatellut henkilöt kertoivat olevansa poliisirekisterissä lähinnä ”varkaita, autovarkaita tai väkivaltaisia persoonia”, eivät leimallisesti huumeiden käyttäjiä. Osa haastatelluista kertoi, ettei ole jäänyt huumerekoksista kiinni muuten kuin saamalla sakon käytöstä, vaikka he olivat todellisuudessa välittäneet ja myyneet suuriakin määriä huumeita kaveripiirissään. Vastaavasti vankeusrangaistuksen saaneet tamperelaiset henkilöt kertoivat haastatteluisa, että he olivat yleisimmin olleet rikoksesta epäiltynä tai vankilassa muista kuin huumausainerikoksista (Kekki 2004, 33). Muutama haastateltu oli saanut vankilatuomionsa lähes pelkästään huumeiden myynnistä.

Monet huumeita käyttäneistä haastateltavista kritisoivat muuntovanke-

utta riippumatta siitä, oliko heillä itsellä ollut tällaisia tuomioita. He myönsivät, etteivät ole itsekään maksaneet sakkoja, koska

*”elämä oli niin ainekeskeistä, etteivät sakoista jaksanut tai viitsinyt murehtia. Ei tunnu sillä hetkellä, että mitä vitun väliä jollain sakolla. Kun niitä alkaa kerääntyä, tai itse en halunnut niitä edes kelata, sitten kun joutuu lusimaan tai tulee se uhka, niin sitten alkaa kelaamaan. Ei ole sillä hetkellä rahaa tai ei halua maksaa tai jotain muuta tekoa rahalle. (KH)*

Haastateltavia huvitti ajatus, että joku hankkisi rikoksella rahaa, jotta saisi maksettua sakkoja tai muita laskuja. Haastateltavat kertoivat, että sakot jäivät maksamatta välinpitämättömän asenteen lisäksi siitä syystä, ettei käyttäjillä ole ylimääräistä rahaa, koska rahat käytetään huumeisiin. Vastaavasti huumeiden myyjien hallussa oleva raha ei ole heidän omaa varallisuuttaan, vaan se kuuluu aineen omistajalle.

*”Silloin kun on rahaa niin ei olla köyhiä eikä kipeitä, johonkin ne rahat törsätään ja yleensä ostetaan aineita. Jos oli enemmän rahaa niin osti isomman pussin ettei tarvinnut muuta tehdä mitään muuta kuin pyöriä ja hyöriä. Kun poliisit ottaa kyytiin ja sanoo, että nyt sulla on tämä sakko maksamatta, niin ei silloin ole ikinä rahaa. Se kuuluu niihin kuvioihin, ettei sakoista tarvitse välittää eikä kannata välittää. Se on niin ainekeskeistä, ei narkomaanit surkuttele sitä sakkoo kentällä. Ei sitä rahaa ollut, raha muuttuu aineeksi ja aineella voi tehdä ja ostaa kaikkea esimerkiksi auton tai stereot. Aine on se raha mitä käytetään.” (KH)*

Haastateltavat suhtautuivat käyttöaikoina vankeusuhkaan siten, että se saattaa olla väistämätön seuraus jossain vaiheessa. Vankilaa ei välttämättä koettu pelottavana asiana, koska jokainen tunsi jonkun vankilassa istuneen, ellei itse ollut saanut vankeustuomiota. He tiesivät, että siellä on vastassa ”ystäviä, samankaltaisia tai joku kaverin kaveri” ja aineita on saatavilla. Pelko lomaaikeuden menettämisestä vaikutti vankeuden aikaiseen käyttäytymiseen. Eräs haastateltava kuvasi vankeushistoriaansa seuraavasti:

*”Ennen Riihimäen tuomiota olin pidätettynä Hyvinkäällä ja ne päästi mut pois ja määräsi kotiarestin. Klo 08-20 mun oli oltava kotona, tekivät pistokokeita olenko yöt himassa. Päivisin ai-*

*na tilasin itselleni kamaa puhelimella, mutten lähtenyt himasta. Sain kolme alle vuoden tuomiota, mutta viimeisellä kerralla karkasin leiriltä ja siitä tuli vähän lisää. Kun jäin kiinni niin sain rangaistukseksi kaksi viikkoa rundia ja siirrettiin Riihimäelle. Riihimäellä alkoi lomat pyöriä. Olisi voinut hakeutua kuntouttavalle osastolle, mutten hakenut. Olin meidän osastolla ainoa, joka ei vetänyt, pyöri lomat ja otti seuloja, joten jos seulat olisi olleet paskaset, niin lomat olisi palanut.” (KH)*

Vankilaa pidettiin lastenkotien lailla rikolliskouluna, joten vankeus ei voinut olla jättämättä jälkeä varsinkaan nuoriin (ks. Mikkola 1992). Kääriäisen mukaan (1994, 109) monet nuoret löysivät itse asiassa vankilassa kohtalotoverinsa, joiden kanssa saattoi jakaa yhteisen arvomaailman. Hänen mielestään voi väittää, että yksittäisen vangin kannalta vankila toimii varsin tehokkaana yhteiskuntavastaisuuteen ajavana voimana, ja vankilaan joutuminen lisää poikkeavuutta. Eräs helsinkiläinen haastateltava, joka ei itse ollut saanut vankeustuomiota, kertoi vanhempien kavereidensa katkeroituneen vankilassa yhteiskuntaa kohtaan ja olleen tyytymättömiä myös itseensä, koska oma toiminta oli ristiriidassa kotoa saadun kasvatuksen kanssa. Sakkovankeutta ei pidetty niin vakavana asiana kuin ehdotonta vankeustuomiota joistain suu-remmista rikoksista:

*”Kun ne lähtee istumaan niin voi siellä luoda uusia suhteita ja seuraavalla kerralla kun ne tulee istumaan, niin ne ei olekaan enää mitään sakkoja vaan isompia juttuja. Kun sakkoja mennään lusimaan niin se on sellaista lepäämistä, ei sellaista istumista.” (KH)*

Poliiseilla oli samanlainen käsitys sakon mitättömästä pelotevaikutuksesta kuin huumeiden käyttäjilläkin. Yksi haastateltava poliisi kertoi, että nuoret henkilöt ovat tyytyväisiä ehdolliseen tuomioon eivätkä miellä sitä varsinaiseksi rangaistukseksi lainkaan, koska siitä ei tule taloudellisia seuraamuksia. Vastaavasti muuntorangaistukset kutistavat vankeustuomion niin lyhyeksi, ettei niitä koeta pelottavana.

Rikosoikeudellisten seuraamusten lisäksi huumeiden käyttö oli vaikuttanut siihen, että monilla oli parisuhde kariutunut ja työsopimus purettu rikoshistorian paljastuttua (ks. Karvinen 1996, 39). Haastatteluhetkellä kaikki helsinkiläiset haastateltavat olivat olleet useita kuukausia raittiina ja heidän tavoitteenaan oli irtautua huumeiden käytöstä ja rikollisesta elämäntavasta. Monilla oli vielä vankeustuomioita odottamassa ja lähes kaikilla suuria

summia sakkoja tai korvauksia maksamatta (ks. Turtia 1998; Heinonen 1989, 100-101). Korvaussummat olivat heidän antamiensa esimerkkien mukaan rahallisesti huomattavasti korkeampia kuin sakkotuomioiden euromäärät<sup>33</sup>. Ulosottomaksujen ja sakkojen takia motivaatio työntekoa kohtaan ei ollut kovin korkea ja haastateltavat ilmaisivat kiinnostusta pimeitä töitä kohtaan (ks. Fagan 1994, 206–207; Jacoby & Gramckow 1994, 160–166). Moni hoidossa ja vankilassa oleva haastateltu oli alkanut maksaa sakkoja ja ulosottomaksuja vasta lähiaikoina. Kaikki haastateltavat uskoivat selviytyvänsä taloudellisista seuraamuksista, mutta vankilaan meno tuntui ahdistavalta, koska kaikki eivät olleet varmoja siitä, onko heillä voimia istua tuomiota selvin päin. Tekemisen tarve korostui vankilasta vapautumisen tai hoidosta lähdön jälkeen. Erään haastateltavan mukaan kaksi kuukautta on riskiaika siviiliin palattua, sillä jos ei ole mitään tekemistä, alkaa helposti käyttää uudelleen aineita. Useimmilla oli ollut jossain vaiheessa taukoja rikosten teossa. Taukojen syyt vaihtelivat, mutta yleensä tällöin pyrittiin rauhoittamaan omaa tilannetta fyysisten tai psyykkisten ongelmien tai läheisten ihmisten takia. Vankilatuomiota saaneet henkilöt olivat olleet viimeisinä vuosina vapaana muutamista kuukaudesta korkeintaan vuoteen jouduttuaan uudelleen vankilaan.

Englantilaisessa tutkimuksessa (Ramsay 1997) verrattiin vankilaan tuomittujen ja ehdolliseen tai vaihtoehtoiseen rangaistukseen tuomittujen huumeiden käyttöä. Tutkimuksen mukaan rangaistusmuodolla ei ole vaikutusta huumeiden käytön lopettamiseen. Rangaistuksella on vaikutusta kuntoutusmahdollisuuteen, sillä vankilaan tuomitut pääsevät harvemmin hoitoon kuin muunlaisen tuomion saaneet. (Emt. 1997.) New Yorkissa tehdyn tutkimuksen (Fagan 1994) mukaan huumerikoksista epäiltyjen uusintarikollisuudessa oli eroja sen mukaan, millaisen tuomion he saivat. Huumeiden myynti ja hallussapito olivat tulosten mukaan sitkeästi pysyvä käyttäytymismuoto, joka on lähes yhtä yleistä vankilaan, ehdolliseen vankeuteen tai sakkoihin tuomituilla. Lyhytaikaiset tuomiot näyttivät olevan tehottomia uusintarikollisuuden kitkemisessä. Vankeusrangaistus ei osoittautunut ehdollista tuomiota tehokkaammaksi keinoksi kontrolloida huumeiden myyntiä, huumeiden käyttöä ja hallussapitoa tai väkivaltaisuutta. (Emt. 1994, 202–203.)

---

<sup>33</sup> Eräs poliisi kuvasi asianomaisille aiheutuvaa harmia ja samalla rikoksen tekijälle aiheutuvia korvauksia seuraavasti: ”Jos sä jonku asunnon keikkaat ni, vaikka ois arvokastakin omaisuutta, ni kyl se on aika vähän, mitä siitä saa. Se on taas sille uhrille tai asianomistajalle ni paljon suurempi vahinko ja monesti oli, et autosta vietiin radioita ja muita ni useimmitenhan se suurin vahinko oli, et jos ne olisi siistitty osattu ottaa pois, ni se ois vaan se mennyt, mutta kun useinhan se oli se koko auton sisusta, kojelaudat mäsänä, ikkunat lyöty sisään ja siitä tuli suurempi vahinko. Kun nämä jotkut menee kauppaaliikkeeseen ja hakee pari keskikaljakoria, ni suurin vahinko on se, että ne iskee sen näyteikkunan hajalle.” (PH)



## 6.5 Kiinnijäämisriski

Rangaistusuhan rikoksia ehkäisevä vaikutus rakentuu ajatukselle, jonka mukaan potentiaalinen rikosentekijä punnitsee rationaalisesti rikoksen kustannus-voitto-suhdetta keskenään. Tämän näkökulman mukaan henkilö saattaa tehdä rikoksen, jos rangaistava teko tuottaa hänelle enemmän rahaa kuin laillinen menettely. Kiinnijäämisriskiä tutkinut Karvinen (1996) on korvannut voitto-termin hyödyllä, koska hyöty-käsite antaa laajemman kuvan rikokselle asetetuista tavoitteista ja toivotuista päämääristä. Rikoksen päämääränä voi olla muukin kuin taloudellisen voiton tai hyödyn tavoittelu. Hänen mukaansa kustannus-hyöty-ajattelussa on ongelmana, että harvat rikosentekijät analysoivat systemaattisesti kaikkia rikosentekoon liittyviä seikkoja. (Karvinen 1996, 28–29.)

Pelotevaikutuksen tehon kannalta on olennaista, miten potentiaalinen rikosentekijä suhtautuu rangaistuksen ankaruuteen; mitä ankarammaksi tekijä mieltää rangaistuksen, sitä tehokkaampi on pelotepreventio. Preventiotehoa lisää subjektiivinen sanktiovarmuus, eli henkilön oma käsitys siitä, millä todennäköisyydellä hän voi jäädä rikoksesta kiinni. Koettuun riskiin vaikuttavat ennen kaikkea omakohtaiset kokemukset järjestelmän toiminnasta. Karvosen mukaan ihmisillä näyttää yleisesti ottaen olevan taipumus yliarvioida kiinnijäämisriskinsä. Kiinnijäämisriskin merkitys vaihtelee myös eri rikoslajeissa ja rikostilanteissa sekä henkilökohtaisten ominaisuuksien, kuten riskinottokyvyn ja uhkarohkeuden, mukaan. (Karvinen 1996, 28,36; ks. myös Sherman 1990.) Wright'n ja kollegojen (2004, 206) tutkimuksen mukaan pelotevaikutus toimii parhaiten niiden kohdalla, joilla on korkea riski jäädä kiinni voimakkaan rikostaipumuksen ja heikon itsekontrollin takia. Tanskalaisen tutkimuksen (Kyvsgaard 2003, 251) mukaan rikosoikeudelliset seuraamukset eivät vaikuttaneet oleellisesti rikosenuusijoiden tekojen määrään tai vakavuuteen. Samoin Kinnusen ja kollegojen tutkimuksessa (2005, 134) ilmeni, että nuoret ja sellaiset huumemarkkinoilla toimivat, joilla oli kiinnostusta konventionaalista yhteiskuntaa kohtaan opiskelun ja työn kautta, ottivat kiinnijäämisen yleensä vakavammin kuin pitkään markkinoilla toimineet ja mahdollisesti jo aikaisemmin rikosoikeudellisen kontrollin kohteeksi joutuneet. Shover'n (1996, 120–122) tutkimuksen mukaan nuoret jäävät helpommin kiinni, sillä vanhemmat rikosentekijät ovat kokemuksen kautta taitavampia ja toisaalta henkilöt saattavat ikääntymisen myötä siirtyä näytävistä rikoksista alhaisemman kiinnijäämisriskin muodostaviin rikoksiin.

Lähes kaikki haastateltavat tunnustivat miettineensä kiinnijäämisriskiä ainakin silloin, kun heillä oli jokin sellainen suurempi rikos meneillään tai isompi huumelasti hallussaan, josta tulisi pitkä vankeustuomio (ks. Wright et al. 2004). Joidenkin mielestä pelko kiinnijäämisestä toi myös lisäjännitys-

tä rikoksen tekoon ja kiinni jääminen on valitettava ”työtaturma”, mutta myös väistämätön asia huumeidenkäyttäjän ja rikollisen elämässä. Kiinnijäämiseen ei liittynyt häpeän tai epäonnistumisen tunteita, eivätkä haastattelutavat kertoneet tämän vaikuttaneen kaveripiirin suhtautumiseen tai tulevien rikoskeikkojen suunnitteluun (vrt. Karvinen 1996, 33–35.) Eräs haastateltava kuvasi pelon kanssa elämistä seuraavasti:

*”Ajattelin aina sitä istuessani poliisiautossa, että no nyt jäin kiinni. Kyllä se kävi aina mielessä, mutta ei me alettu koskaan keskustelemaan, että jos nyt jäädään kiinni. Se ei ole sallittua, että ruvetaan ennen keikkaa puhumaan kiinni jäämisestä. Rupeaa maalaamaan pirtuja seinille. Se on kaikkien tiedossa, mutta ei siitä puhuta. Ei jengi kelaa kiinnijäämistä, kun niin paljon kaikkea muuta, mitä pitää kelata. Pääasia, että saa pidettyä itsensä aineissa, se on se maali, johon pitää päästä ja mitä siinä matkan varrella saattaa tulla, se kuuluu asiaan.”*  
(KH)

Vastaava asennoituminen välittyi muistakin haastatteluista, eli kiinnijääminen ei ollut päällimmäisenä ajatuksena rikoksia suunniteltaessa tai tehdessä (ks. Shover & Honaker 1991, 352–356). Monet haastateltavat muistivat tosin varsin hyvin sen tilanteen, kun joutuivat ensimmäisen kerran kiinni otettuna viettämään yön tai pidemmän ajan poliisilaitoksella.

Karvisen tutkimuksen (1996) mukaan rikosentekijät pitivät tärkeämpänä teon jälkeisinä toimenpiteinä tekovälineiden ja jälkien hävittämistä sekä anastetun omaisuuden ”piilottamista” kuin selitysten keksimistä ja alibin hankkimista mahdollista poliisikuulustelua varten. Poliisin teknistä tutkimusta pidetään kiinnijäämisriskin kannalta tärkeämpänä kuin taktista tutkimusta. Rangaistus miellettiin mahdollisen kiinnijäämisen epämiellyttäväksi seuraukseksi, mutta se ei ole toiminut pelotevaikutuksena, vaan aiheutti panostamisen teon parempaan suunnitteluun (Karvinen 1996, 112–113, 127–128). Yksi haastateltava kertoi tehneensä nuorena lukuisia automurtoja rauhallisilla paikoilla, kuten hautausmaiden ja lastentarhojen parkkipaikoilla, joissa ei liiku tavallisesti paljon sivullisia ja joissa voi olettaa, että auton omistaja on jättänyt laukkunsa autoonsa lähtiessään toimittamaan asioitaan.

Jotkut haastateltavista kertoivat välttäneensä sellaisia rikoksia, joissa kiinnijäämisriski on suuri poliisin aktiivisuuden tai teknisen tutkinnan helpouden takia. Tällaisia rikoksia olivat auto- ja kellarimurrot sekä muu ”tapa-taparikollisuus” sekä huumekauppa ja erityisesti heroiinin myynti. Kiinnijäämistä pyrittiin välttämään rikoksen tarkalla suunnittelulla (mm. pakoreitti)

ja varovaisella toteutuksella (mm. foliovuorattu laukku) sekä kulissien ylläpitämisellä (ei ilmiantoja). Toiset välttivät käyttämästä autoja, sillä poliisin on helppo seurata niitä eikä autosta pääse niin helposti pakoon. Huumeiden välittäjät pystyivät mielestään pitämään kiinnijäämisriskiä pienenä, kun he välittivät vain tietyissä tutuissa piireissä eivätkä laajentaneet ostajakuntaa tuntemattomiin. Välittäjät haluavat valikoida asiakkaansa, jotta he eivät joudu vaikeuksiin kokemattomien, taloudellisissa vaikeuksissa olevien, arvaamattomasti käyttäytyvien tai hyvin epäsiistien asiakkaiden takia (ks. Johnson et al. 2000).

Aineita ja varastettua tavaraa pyrittiin säilyttämään kodin ulkopuolella, jotta poliisit eivät löytäisi kotietsinnöissä mitään ja menettäisivät kiinnostuksen sitä kautta. Kotia ei haluttu muuttaa myyntiluukuksi senkään takia, ettei se vetäisi puoleensa aineiden ostajia ja käyttäjiä, ja toisi sitä kautta rauhatomuutta. Oman viihtyvyyden lisäksi monet huumeita käyttäneet haastateltavat kertoivat olleensa huolestuneita naapureille aiheutuvista häiriöistä ja kiinnijäämisriskin lisääntymisestä: ”Itse ei kärehdä, kun pitää välit muihin yhteisön ihmisiin hyvinä, moikkailee kaupassa ja niin edelleen eikä liiku höyhöjen kanssa”. Kinnusen et al. (2005) tutkimuksessa ilmeni, että huumeiden käyttäjät pyrkivät usein tietoisesti pitämään etäisyyttä talon asukkaisiin utelioiden katseiden ja kiusallisten kysymysten pelossa. Toisaalta salamyhkäinen käyttäytyminen aiheuttaa hämmennystä muissa asukkaissa. (Kinnunen et al. 2005, 60–61.)

## 6.6 Huumeekulttuurin arvot ja väkivaltaisuus

Haastateltavien puheessa nousi esiin sääntöjen tiukkuus ja toisaalta niiden puuttuminen. Joidenkin mielestä monessa tilanteessa ei noudateta minkäänlaisia sääntöjä, vaan kaikki on sallittua itselle saavutettavan hyödyn maksimoimiseksi, mukaan lukien toisen hyväksi käyttämiseksi. Yksikantaan haastateltavat luettelivat sääntöjä: ”Ei vasikoida, ei kaverin muijaa, jos kaveri joutui linnaan niin pidetään emännästä huolta, ei kotirotailla<sup>34</sup> eikä tartuteta tauteja”. Huumeiden välittämistä harjoittaneet lisäsivät ”veteen piirrettyjä sääntöjä”, joiden mukaan alaikäisille ei myydä, ensimmäistä annosta ei anneta ilmaiseksi, vaarallista tai epäpuhdasta ainetta ei välitetä eteenpäin, koulujen lähistöllä ei myydä ja huonokuntoiselle ihmiselle ei myydä vahvoja aineita. Jotkut painottivat sitä, että he eivät ole varastaneet yksityisihmisiltä vaan firmoilta (ks. Geiger & Fischer 2001, 199–202; Allen 2005, 366). Vanhojen ihmisten ryöstäjiä ei pidetty kovin korkeassa arvossa, ja mieluummin

<sup>34</sup> Kotirottailu tarkoittaa kaverin tai tuttavan asuntoon murtautumista (tai luvan/avaimien kanssa sisään menemistä) ja omaisuuden varastamista sieltä.

tavaraa anastettiin ilman, että tekijät kohtaavat asianomistajan. Samoin nopeasti ja siististi tehtyjä varastomurtoja pidettiin arvostetumpina rikoksina kuin kellarimurtoja.

Poliisit olivat myös havainneet rikoksenteekijöiden sijoittuvan tietyille rikollisuudenhierarkia-asteikolle erilaisten tekojen ja tekotapojen perusteella.

*”Tommonen, jolla nyt sattuu olemaan sellainen mieli, et se on ihan sama kenenkä tavaraa se on, kunhan mä saan siitä hyvän hinnan ja varmasti sit semmoinen myöskin että tää kaveri on kokenu, et se on onnistunut saamaan helppoa rahaa jostakin, ei välttämättä siihen huumeiden käyttöön vaan leveeseen (elämään, lisäys TK). Et voi olla tämmösiä et petoksia tehdään, mitä erilaisii näitä sitten on näitä juttuja ja se että kassakaappijuttuja, ja jos ajatellaan, surkeimmat tapaukset tekee mun mielestä näitä kellarimurtoja. Ja kaikki, mitä me ollaan saatu kiinni niistä ni ne on niin surkeita ku olla ja voi. Mut, on paljon sellasii, et mennään tämmöisiin isoihin toimistoihin, ollaan ammattilaisia, osataan valikoida tuotteet mistä saa parhaan hinnan, eikä oteta kaikkia sieltä ja osataan tehdä se niin, ettei tuu semmosii jälkiä, että poliisi.. Se on vaan helppoa rahaa niille osittain ja niil on ehkä selvät myyntikanavat.” (PH)*

Kaikkein eniten keskustelua syntyi vasikoimisen yleisyydestä, sillä ilman tätä ilmiötä poliisi ei pystyisi selvittämään niin paljon rikoksia. Moni haastateltavista kertoi jääneensä kiinni rikoksista vasikoiminnan takia sekä olleensa epäiltyinä rikoksista perättömien ilmiantojen takia. He kertoivat, että poliisit yrittävät tavoittaa myyjiä käyttäjien kautta, mutta tieto katkeaa viimeistään luottomiehiin eivätkä rahoittajat jää koskaan kiinni. Vastaavasti rikollispiireissä pyritään paljastamaan vasikat muun muassa lukemalla esitutkinta-aineistoja. Eräs haastateltava kertoi seuraavasti omasta vasikoimisestaan:

*”Itse opin kantapään kautta ekan pidätyksen aikaan, niin ajattelin, että mä pyörötän näitä poliiseja menen tullen pässinarussa, juttelin ummet ja lammet ja totuudet siinä samassa. Muistan kun pääsin pois kahden viikon jälkeen ja kovana siinä tutkijan ovelta sanoin, että kuka saatana se vasikka oli, että mä hakkaan sen, kun meitä oli siinä juttunsa useampia, niin se tutkija sanoi, että kaikkien pitäisi varmaan katsoa peiliin. Mä en tajunnut siinä, kun puhisin, että se tarkoitti.. Muutama vuosi meni ja yksi kaveri joka oli siinä samassa jutussa ja vertail-*

*tiin tutkintapöytäkirjoja, niin vittu mä olin itse siinä puhunut suurimman osan. Kyllä hävetti ja opin, ettei kannata puhua kuin omista asioistaan. Olen ollut turpa kiinni muiden asioista ja ollut myöntämättä, ellei ole ihan selvä tapaus. Jos on tiukka tilanne, niin sieltä näkee mitä on pöytäkirjalle puhuttu ja voidaan todistaa faktalla, jos tulee syytöksiä vasikoinnista ja kuka on puhunut mitäkin, sieltä ne faktat näkyy. Pöytäkirjan ohi puhuminen on sitten asia erikseen. Niistä ei voi silloin syyttääkään, kun niistä ei tiedä.” (KH)*

Vasikoinnin syiksi lueltiin ”heikko psyyke, heroiinireflat, kytät ovat kieroja ja saavat tunnustamaan ja paljastamaan kaikenlaista, putkassa alkaa ahdistaa ja haluaa sieltä pois sekä maineen ja kunnian hakeminen poliiseilta”. Muutama haastateltava nosti erityisen kunnioitettavaksi vaikenemisen tai väärän nimen paljastamisen pahoissakin vieroitusoireissa: ”Itsekunnioitus, jonka saisin siitä, etten vasikoi niinkin rankassa tilanteessa kuin heroiinikoukussa, niin mähän olisin keisari loppuikäni. Jos vasikoisin, niin pystyisinkö kauheasti kunnioittamaan itseäni?”. Yksi haastateltava kertoi olleensa pari kertaa vankilassa syyttömänä, koska ei halunnut vasikoida kavereitaan. Jotkut poliisit pohtivat haastatteluissa pelon ilmapiirin todellisuutta, eli kuinka vaarallista vasikointi ja kuinka todenmukaista väkivallan pelko todellisuudessa on, ja kuinka paljon väkivallan pelkoon vetoamista käytetään tekosyynä poliisikuu-  
lusteluissa puhumattomuuteen.

Velkojen perintä oli toinen ristiriitainen asia, jossa huumeita käyttäneiden henkilöiden mielipiteet vaihtelivat. Joidenkin mielestä väkivalta on oikeutettua velan perinnässä eikä keskustelu enää riitä kaikissa tilanteissa. Joidenkin mielestä velkojen keräämisessä on näyttämisen halua ja henkilöt tekevät torpedohommia eli perivät myös muiden puolesta velkoja osoittaakseen olevansa kovia tyyppisiä. Pahoinpitelyt eivät liittyneet pelkästään huume-kulttuuriin, vaan haastateltavat kertoivat käyttäneensä väkivaltaa osoittaakseen oman arvonsa;

*”Nuorempana piti mainetta kerätä ja tarttui väkivaltaan herkemmin, en nauttinut siitä koskaan enkä ollut oikein sellainen väkivaltarikollinen. Ne oli tuttuja ja tuntemattomia, kenen kanssa vaan periaatteessa silloin kun alkoi piireissä pyörimään ja piti löytää herkemmin se oma paikka. Piti näyttää, että tällainen olen, ettei kannata ruveta ryppylemään.” (KH)*

Joidenkin mielestä väkivaltainen velkojen perintä on halveksittavaa. Eräs

haastateltava kertoi, että väkivallassa on joitain sääntöjä:

*”Aika harvassa on sellaisia, jotka lähtee pikkusummista sormia katkomaan. Tappoja, törkeitä pahoinpitelyjä, se vaatii aikalailla, pitää rikollisellakin olla tietyt arvot, että saa kunnioitusta. Jos lähtee viidestäkympistä katkomaan sormia, niin joku tulee tukistamaan, että mitä sekoilet.” (KH)*

Huumeiden ja rikollisuuden yhteen kietoutumisesta puhuttaessa on Kinnusen (1996, 109) mukaan muistettava, että huumausainealakulttuurissa elävällä on merkittävästi suurempi riski joutua esimerkiksi varkauden tai pahoinpitelyn kohteeksi kuin kansalaisilla keskimäärin (ks. Topalli et al. 2002; Bean 2004). Suurin osa luvussa viisi käytetyssä aineistossa esiintyvistä 50 henkilöistä oli myös itse ollut rikoksen uhrina. Jonkinlaisen omaisuusrikoksen, useimmiten ryöstön, uhrina oli aineistoon poimituista henkilöistä vähintään kerran ollut yhteensä 46 prosenttia ja väkivaltarikoksen uhrina 36 prosenttia. Kummankin rikoksen uhrina vähintään kerran oli ollut 20 prosenttia kaikista aineistoon poimituista henkilöistä. Henkilöt joutuivat rikoksen uhriksi myös ollessaan ”poissa kentältä”. Muutaman henkilön asuntoon tai autoon tehtiin murto heidän ollessaan vankilassa tai hoidossa. Joitain väkivaltatapauksia tapahtui myös vankeusaikana tai hoitoympyröissä. Vankilassa tapahtuva rikollisuus oli erityisesti pahoinpitelyjä sekä huumekaupan järjestelyä. Kuten aikaisemmin mainittiin, uhrituminen oli yksi haastatteluteemoista, josta haastateltavat eivät halunneet puhua. Tästä voidaan vetää johtopäätös, että monet olivat joutuneet rikoksen uhriksi tai uhri-ajattelu oli heille vastenmielistä ja vierasta, koska silloin joutui pohtimaan välillisesti myös niitä ihmisiä, jotka olivat joutuneet heidän itsensä tekemien rikosten uhriksi.

Poliisien mukaan huumeekulttuurin väkivaltaisuus on vielä vahvemmin piilorikollisuutta kuin huumerikollisuus. Väkiältä kohdistuu lähes pelkääntään alakulttuurin jäseniin velkojen ja vasikoinnin yhteydessä. Uhkakuvat huumeiden käytön aiheuttaman väkivallan lisääntymisestä eivät perustu poliisien mielestä todellisuuteen elleivät huumeaailman välien selvittelyt siirry kaduille ja muihin julkisiin paikkoihin. Tavalliset kansalaiset eivät poliisien käsitysten mukaan joudu huumeiden käyttäjien väkivaltaisuuden kohteeksi muualla kuin ryöstöjen yhteydessä. (Kekki 2002, 38–39.)

Huumeita käyttäneiden haastateltavien mielipiteet huumeekulttuurin väkivaltaisuudesta vaihtelivat siten, että se oli joko itse ansaittua tai täysin sattumanvaraista. Joidenkin mielestä rikollismaailman väkivaltaisuutta liioitellaan ja hyvin pitkälti selviytyy neuvottelemalla, kun tuntee oman paikkansa ja asemansa. Toiset sanoivat, että henkilöt kantavat asetta mukanaan

ja pelkäävät väkivaltaa silloin kun heillä on jotain pelättävää eli he ovat todennäköisesti jääneet velkaa jollekin. Muita väkivaltaa aiheuttavia tapahtumia olivat vasikoiminen sekä ”kotirottailu” eli tuttavan kotoa varastaminen. Väkivallan ohella toinen mahdollinen seuraamus on maineen ja luottamuksen menetys; ”ei tarvi hakata niin pahasti, mutta sana leviää ja kaikki tietää, että olet vasikka ja kohtelu on sen mukaista”. Erään haastateltavan mukaan nuorille ja aloittelijoille annettiin välillä anteeksi sääntöjen rikkomisia, mutta huume kulttuurin säännöt tuntevilla ei ollut samanlaista takaporttia. Toisten mielestä väkivalta ja sen uhka kuuluvat läheisesti rikollisuuskuvioon, koska siinä esiintyy kilpailua, epäluuloa toisia kohtaan, oman reviiirin kiinnipitämistä, erimielisyyksiä ja vainoharhaisuutta. Myyjien välillä ei mainita olevan reviiritaistelua, koska ”ei nyt missään Jenkeissä olla”. Väkivallan uhalla myös manipuloidaan henkilöitä toimimaan toivotulla tavalla. Eräs huumeita käyttänyt henkilö kuvasi väkivallan tilanneherkkyttä seuraavasti:

*”Huumeiden käyttäjät ovat asefriikkejä ja on vaarallinen yhdistelmä, kun asunto on täynnä heroinisteja, kaikilla on aseet ja kaikki ovat hermona. Myös piriporukoissa on aina pelkoa vasikoinnista, poliisit perässä ja kuuntelulaite repussa. Hulla, mielisairasta touhua...” (KH)*

Poliisin ylijohdon uusimman huumeita käsittelevän raportin (SM 2007) mukaan rikollisuuden väkivaltaistuminen on nähtävissä rikostutkinnan yhteydessä takavarikoitujen ampuma-aseiden ja räjähteiden määrän kehityksestä. Raportin mukaan Suomessa on viime vuosina takavarikoitu huume- tai dopingrikosten tutkinnan yhteydessä 500–700 ampuma-asetta. Näiden joukossa erityisesti rikoksenteossa käyttökelpoisia käsiaseita – kaasuaaseita ja sumuttimia sekä pistooleja ja revolvereita – esiintyy huomattavan paljon. Sähkölamauttimia on takavarikoitu kasvavassa määrin ja sotilasaseita ja -räjähteitä tulee esiin takavarikoissa aika ajoin. (SM 2007, 21) Kinnusen (1996) mukaan aseet liittyvät menestyvän huumerikollisen identiteetin muodostamiseen. Myös niin sanotuilla replika-aseilla, ampumakelvottomilla aseilla, on symbolista merkitystä eräänlaisina kovuuden ja ammattilaisuuden osoittimena. (Emt. 1996, 111.)

Monet huumeita käyttäneet haastateltavat kertoivat kantavansa aina asetta mukanaan varmuuden vuoksi. Erään henkilön mukaan huumeiden käyttäjät ovat lainsuojattomia niin yhteiskunnassa kuin omassa yhteisössäänkin:

*”Mulla oli teleskooppipamppu ja teräase aina mukana. Kun on toisella puolella yhteiskuntaa, niin siellä on omat lakinsa*

*ja lait ei ole kivिताuluun kirjoitettuja. Ei ole tyhmyyttä, että varautuu pahimpaan. Ase antoi tiettyä turvaa itsellekin, kun jos toisella on puukko ja itsellä ei ole niin aina häviää ja olet vastaanottavana siinä tilanteessa. (KH)*

Toinen haastateltava sanoi, että jos joutuu kantamaan asetta mukana itsepuolustuksen takia, on itse tehnyt jotain, minkä takia on syytä pelätä.

Muutama poliisi mainitsi, että media ja myös poliisi itse ylläpitävät liian tarunhoitoista käsitystä suomalaisesta järjestäytyneestä rikollisuudesta, sillä vaikka rikosliigojen jäsenet eivät ole tavallisesti päihteiden väärinkäyttäjiä ja syyllisty tavanomaiseen rikollisuuteen, kuten omaisuus- ja liikenne rikoksiin, heitä ei voi pitää ”kansakunnan valiojoukkona”. Eräs poliisi kuvasi huumeiden käyttäjien alakulttuurin seuraavasti:

*”Suomalainen huume kulttuuri on äärimmäisen väkivaltasta, väkivalta on ihan arkipäivää, velat peritään, ja täytyy muistaa että kun puhutaan ammattirikollisuudesta, ni järjestäytyne rikollisuushan on rahan hankkimista, raha merkitsee kaiken, rahalla saat kaiken, sä saat vasikoida kaveristas, jos sä maksat siitä. Se on ihan paskapuhetta puhua siitä, että olisi etiikkaa tai jotain tämmöisiä hienoja arvoja tai millä ne itselleen uskottelee elämänsä jonkinlaisen moraalisäädöstön ja koodiston alla. Mutta jos sulla on rahaa, sitten se moraalit unohtuu elikkä teet ohimarssin niin se tarkoittaa sitä et sä maksat siitä rahalla tai sitten sut pahoinpidellään tai ..Itse asiassa se on murheellista jengiä, mutta se ei poista sitä että se on äärimmäisen väkivaltaista ja vaarallista. Ja eihän väkivallan käyttöön hirveästi älyä tarvita käsittääkseni. Se väkivalta on arkipäivää, et jos sä oot syvällä siinä huume kulttuurissa ni se tarkoittaa, et sä oot sisäistänyt sen.” (PH)*

Kuten edellisessä siteerauksessa, myös muissa poliisien puheenvuoroissa esiintyi näkemys, että rikollisiin piireihin mukaan menneet henkilöt ovat samalla hyväksyneet näiden piirien ajatusmallin ja säännöt (ks. Bean 2004, 170), jotka ovat ankarammat kuin valtakulttuurin:

*”Jos sä valehtelet täällä poliisikuulustelussa, niin ei mitään. Mutta jos sä valehtelet heidän organisaation sisällä heidän asioistaan, niin siitä katkastaan jalka. Niin, että nämä on valintakysymyksiä.” (PH)*



## 6.7 Väsähtäminen

Eräs poliisi kommentoi huumeita käyttävien taparikollisten rikosuraa seuraavasti:

*”Se elämä on nousua ja laskua ja niinhän se on varmaan noilakin että, et ku oikein huonosti menee ni sit menee tosi huonosti, sit jos noissa aineympyröissä tekee jonkun nousun, ni ei sekään oo välttämättä ikuinen, se on vähän alalla ku alalla, et jos nopeesti nousee ni sieltä tulee saatanan lujaa alaskin.”*  
(PH)

Huumeiden riski- ja ongelmakäyttäjät, huumeiden vuoksi hoitoon hakeutuneet ja huumerikoksista tuomitut ovat useiden tutkimusten mukaan syrjäytyneitä ja huonossa sosiaalisessa asemassa. Tampereella haastatellut avoimuuden asiakkaat kokivat, ettei heidän elämänkuluunsa olisi voitu vaikuttaa viranomaisten tai muiden ulkopuolisten toimesta. Muutama haastateltava arveli, että hakeutuminen päihteettömälle osastolle vankilassa tai korvaushoitoon pääsy olisi voinut olla sellainen tilanne, joka olisi voinut vaikuttaa huumeiden käytön ja rikoksiin syyllistymisen jatkumiseen. (Kekki 2004, 52.)

Kaikki helsinkiläiset haastateltavat olivat käyttäneet aineita useita vuosia, mutta vakavasti otettavia, käytön lopettamiseen tähtääviä hoitokokeuksia heillä ei ollut kovin paljon. Useimmat olivat olleet katkaisuhoidossa, mutta vain harvat olivat olleet aikaisemmin kuntouttavassa hoidossa. Ne, jotka eivät olleet käyneet aikaisemmin hoidossa, kertoivat syyksi motivaation puutteen tai sen, etteivät he tunteneet tarvitsevansa hoitoa: ”Käytin sen kaman, minkä olin ajatellut ja vasta sitten hakeuduin hoidon piiriin.” Jotkut olivat vieroittaneet itse itsensä amfetamiinista tai heroiinista ja hakeneensa apua pelkästään yliannostustapauksissa tai muiden käytöstä aiheutuneiden sairauksien hoitoon (ks. Kekki 2004, 51). Jotkut kertoivat käyneensä toisinaan katkaisuhoidossa pelkästään sen takia, että saivat fyysisen kuntonsa kohenemaan, miellyttääkseen läheisiään tai sen takia, että huumeita ei ollut saatavilla. Moni sanoi olevansa hoidossa ensimmäistä kertaa oman itsensä vuoksi. Ainoastaan yksi henkilö sanoi, että hoitoon hakeutuminen on vaikeaa lähetteen ja maksusitoumuksen hankkimisineen. Hänen mielestään hoitoon hakeutumisen vaikeus ”ruokkii rikollisuutta, ja hoitoon pitäisi päästä heti kun tulee sellainen olo, ettei ole mitään mieltä elää”. Hoitohenkilökunnan mukaan vaikeutena ei ole niinkään löytää asiakkaalle hoitopaikkaa vaan saada heidät motivoitua hakeutumaan hoitoon, pysymään siellä koko hoitojakson ajan ja keskeyttämään poukkoilu hoitopaikkojen ja kadun välillä. (Kekki 2002, 93 ks. Fazey 1992).

Amfetamiinin käyttäjät pitivät korvaushoidon järjestämistä heroiiniriippuvaisille epärealistisena, ja heidän mielestään oheisrikollisuuden väheneminen ei saisi olla selitys siihen, että jotkut saavat korvaavaa lääkettä ja toiset eivät saa. Korvaushoidolla tehtiin heidän mielestään suuri määrä uusia huumeriippuvaisia tarjoamalla hoitoa liian nuorille henkilöille ja myös sellaisille, jotka eivät ole koskaan käyttäneet heroiinia. Haastatellut väittivät, että korvaushoidon piirissä on Subutexin käyttäjien lisäksi amfetamiinin käyttäjiä. Kritiikki kohdistui siihen, että korvaushoitopotilaat pitää vierottaa vielä myöhemmin buprenorfiinista, lääkkeen lisäksi heillä on muuta oheiskäyttöä ja he tekevät edelleen rikoksia (ks. Turkia 1998). Eräs haastateltavista kuvaa korvaushoitoa seuraavasti:

*”Lääkintähallitus tai mikä olikaan pelästyi vaan 90-luvun muutamia heroiinikuolemia. Tietenkin korvaushoitoon on kauheat jonot, kun saa aineen ilmaiseksi. Narkomaanit naureskelee, että jipijipii lisää vaan, pajataan vähän meitä narkomaaneja. Venäjällä on sellainen homma, että laitetaan oikein johonkin laitokseen aitojen taakse marssimaan tahtia ja tekemään pakotyötä.” (KH)*

Hoidossa ja vankilassa haastatellut henkilöt olivat havahtuneet sosiaalisten suhteiden pinnallisuuteen ja tarkoitushakuisuuteen jätettyään huumeiden käyttäjäpiirit käytön lopettamisen myötä. Markku Heinosen tutkimuksessa (1989) huumeiden ongelmakäyttäjät kertoivat samasta ilmiöstä: Huumeiden käyttö johti siihen, että tuttavapiiri vaihtui tietoisesti useita kertoja ja lopulta ystäväpiiri koostui pelkistä huumeiden käyttäjistä. ”Urakehityksen” myötä tämäkin ystäväpiiri katosi vähitellen ja enemmistö Heinosen haastattelemissa ongelmakäyttäjistä oli loppuvaiheessa täysin yksin aineensa kanssa. (Emt. 1989, 33–34.)

Jotkut henkilöt kertoivat, että käyttäjäkaverit saattoivat kannustaa hoitoon hakeutumiseen. Heidän mielestään hoitoon menosta ei ole tarvetta ilmoittaa muille: ”Jos joku häviää kuvioista tai piireistä, niin tiedetään että on joko lusimassa, katkolla tai vaan lähtenyt landlelle vähäksi aikaa lepäämään. Ei siinä ole mitään hävettävää, periaatteessa paremminkin päinvastoin.” Joihenkin haastateltavien mukaan he liikkuvat piireissä, joissa hoitoon menoa ei arvosteta, koska huumeiden käyttö tulisi pystyä lopettamaan omin avuin. Erään haastateltavan mukaan jotkut kavereista ”pitävät kiinni kynsin ja hampain, jos on itse kova tekemään duunia, ei haluta päästää sellaista kaveria pois, jos rahaa on tiedossa niin pitkään kun tehdään yhdessä”. Todellisen ystävyysyden ohella henkilöt olivat kokeneet välinpitämättömyyttä ja hoidon myötä

vieraantumista vanhoista piireistä. Eräs huumeita myynyt henkilö kertoi, että silloin kun hänellä oli aineita, ihmiset pitivät yhteyttä, mutta huumekaupan loputtua kukaan ei ole enää soitellut muissa merkeissä. Toinen haastateltava kuvaa käyttäjäkavereiden reaktioita seuraavasti:

*”Jotkut sanoo, että helvetin hyvä homma ja hoida itsesi kuntoon. Joitain ei vaan kiinnosta, että vittuako tulet mulle selittämään, ei mua voisi vähemmän kiinnostaa sun katkolle meno, mene avautumaan jollekin muulle. Viikonloppuharjoitteluissa olen nähnyt vanhoja käyttäjiä, niin ei ole kauheasti ollut keskusteltavaa, kun ne alkaa heti kertomaan kuka on vasikka ja kuka on velkaa, lusimassa, mua ei voisi vähempää kiinnostaa eikä kuulu mulle. Jos kysyy, että mitä sulle oikeasti kuuluu, niin ne on ihan vaikeana ja lähtee menemään. Käyttömaailma ja normaali siviilimaailma ovat niin erillään toisistaan, arvot ja kaikki, ei minkäänlaista tekemistä toistensa kanssa, ollaan mahdollisimman erillään.” (KH)*

Jokainen haastateltavista ilmoitti olevansa väsynyt rikolliseen elämään; hoidossa olevat kertoivat saaneensa tarpeeksi huumeiden käytöstä ja vankilassa olevat vankilaelämään. Yleisimmät syyt, jotka liittyivät haluun muuttaa elämäntapaa, olivat psyykkisiä ja moraalisia. Haastateltavat kuvasivat kuinka heille alkoi kehittyä vaikeita pelkotiloja ja vainoharhaisuutta (ks. Heinonen 1989, 62). Monilla oli takanaan itsemurhayrityksiä, masennusta ja ahdistusta sekä aikaisempaa useammin aggressiivista käyttäytymistä. Moraaliset ristiriidat syntyivät siitä, kun he alkoivat tuntea omantunnon tuskia toimintansa vuoksi sekä syyllisyyttä elämäntavan peittelemisestä lähipiirissään. He kertoivat havahtuneensa siihen, ettei rikosten teko tuonut enää tyydytystä, ystävyssuhteet olivat tarkoitusshakuisia ja perustuivat hyödyn tavoitteluun. Lisäksi huumeekulttuurin väkivaltaisuus, epäluotettavuus ja ”sählääminen” alkoivat rasittaa (ks. Lalander 2003, 168; Shover 1996, 146; Kääriäinen 1994, 111; Farrall 2000.) Alla esimerkki kyllästyisestä:

*”Tuli sellainen fiilis, ettei tässä ole enää mitään järkeä. Kaikki se minkä takia oli tuon touhun aloittanut, mikä oli kiinnostanut, jännitys ynnä muu. Kun tulee ikää, niin juttujen pitää olla aina vaan kovempia. Se alkaa hajottaa ja käyttö kuitenkin koko ajan lisääntyy, sitä enemmän pää hajoaa siinä matkalla. En saanut enää hyvää oloa moneen vuoteen.” (KH)*

Eräs haastateltava sanoi olevansa korkeintaan valmis vielä siihen yhteen suureen rikokseen, jonka tuottama hyöty takaisi turvatun tulevaisuuden ja veisi taloudelliset huolet pitkäksi aikaa (ks. Kääriäinen 1994, 105). Omaisuusrikkosten kautta tähän päämäärään ei uskottu päästävän, vaan suuria voittoja uskottiin saavutettavan petoksilla tai talousrikoksilla.

## 7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

*”Kyllähän tietyllä tavalla semmoinen kriminaali elämäntapa, jossa jossakin vaiheessa on huomattu, että jollakin tavalla se raha lähtee kohtuullisen vähällä voimistelulla, ettei tarvii hi-ki otsassa... kyllähän se kuitenkin varmaan on aika pitkälle tietyllä lailla luonnekysymys ylipäättänsä rikosten tekeminen. Ja veikkaan ni lähtökohdat tulee aika pitkälle, saattaa tulla ni äidinmaidossa tai jos ei mistään muusta, ni se saattaa tulla kasvatukselta. eli mitenkä taotaan se mikä on oikea ja väärä. Semmoinen ihminen, joka ei oo koskaan, eikä meinaakaan tehdä rikoksia ni aika vaikea sitä on saada, kun sil on vielä silleen omatunto kohdallaan, että jos joku ehdottaa semmoiselle ihmiselle jotakin vilunkia, ni se ei pysty tekeen, koska se ei pysty elämään sen asian kanssa. Jos joku saa jonkun näpistämään kaupasta ja kavereitten kanssa mennään, heitetään suklaapatukka taskuun, eikä jäädäkään kiinni, v...u tää oli helppoa, ei tarviikkaan enää vanhemmilta kysyä fyrkkaa ja näin mennään, tehdään nousu, onnistu vähän aikaa ja sitten ollaan perse edeltä maassa..” (PH)*

Tässä raportissa ei ole pyritty selittämään, miksi joistain henkilöistä tulee huumeiden käyttäjiä tai taparikollisia. Raportissa käytetyt aineistot eivät anna tällaisiin kysymyksiin vastausta. Edes huumeita käyttäneet entiset taparikolliset eivät osanneet yksiselitteisesti analysoida rikollisen käyttäytymisensä alkusyytä. Sen sijaan kiinnostuksen kohteena on kuvata huumeiden käyttäjien tekemiä rikoksia; niiden motiiveja, tekotapoja ja merkityksiä.

Tutkintailmoitusten ja haastatteluiden välittämä kuva huumeiden käyttäjien tekemästä rikollisuudesta on hyvin moninainen. Arkiajattelun mukaan huumeiden käyttäjät ovat pakotettuja tekemään rikoksia rahoittaakseen huumeiden käyttönsä. Tässä raportissa käytetyt aineistot tukevat tätä itsestään selvyytensä pidettyä tietoa, mutta rahoittamisen lisäksi rikoksia tehdään myös muista syistä. Huumeiden käyttäjien rikollinen käyttäytyminen näyttäytyi toisaalta epätoivoisina ja häikäilemättöminä tekoina, joihin ajoivat syrjäytyneisyys, taloudellinen huono-osaisuus ja vieroitusoireiden pelko. Toisaalta varsinkin nuoremmat huumeita käyttävät taparikolliset halusivat päästä osallisiksi mahdollisimman korkeasta elintasosta ja he hankkivat laittomin keinoin merkkivaatteita, kodinelektroniikkaa, koruja ja kulkuneuvoja. Osa heidän tekemistään rikoksista edellytti pitkäjänteisyyttä, sinnikkyyttä ja mie-

likuvitusta<sup>35</sup>. Taloudellisen välttämättömyyden – työttömyyden ja huumeiden korkean hinnan – lisäksi rikosten tekoon vaikutti tietynlainen yhteiskuntavastaisuus ja rikollisuuden mieltäminen potentiaalisesti tavaksi ratkaista käytännön ongelmia. Neal Shover'n (1996) mukaan identifioituminen rikollisuuteen merkitsee sitä, että henkilöt pitävät rikollisuutta houkuttelevana ja tietoisesti valittuna elämäntapana ja he käyttävät aikaa sekä energiaa oppiakseen tekemään rikoksia. Rikollinen toiminta ei siten liity pelkästään huumeiden käyttöön, vaan elämäntapaan ja asenteeseen, jossa yhdistyvät yhteiskunnan normeista piittaamattomuus ja alakulttuurin arvojen sisäistäminen, vastuun välttäminen ja mielihyvän priorisoiminen sekä arjen tasaisuuden korvaaminen jännityksellä.

Huumeiden käytön ja rikollisuuden yhteydestä on tehty ulkomailla hyvin paljon tutkimuksia. Useat tutkimukset keskittyvät siihen, miten erilaiset huumehoidot ja rikosoikeudelliset seuraamukset vaikuttavat rikollisuuteen. Monet ulkomaiset tutkimukset ovat kohdistuneet tietyn huumeaineen, kuten heroiinin tai crackin käyttäjien rikollisuuteen, tietyn etnisen vähemmistön laittomiin tekoihin tai huumeita käyttävien taparikollisten psykologisiin taustatekijöihin. Huumeiden käyttäjien on todettu syyllistyvän huumerikosten lisäksi myös muihin rikoksiin (mm. Kinnunen 2001; Perälä 2002). Syrjäytyminen, taparikollisuus ja päihteiden ongelmakäyttö on nostettu valtakunnallisissa ohjelmissa yhdeksi merkittävimmäksi sisäistä turvallisuutta ja yhteisön hyvinvointia vaarantavaksi tekijäksi. Huumeiden käyttäjien tekemää rikollisuutta ei ole tilastoitu mitenkään, joten sen mittasuhteista ja luonteesta ei saada selkeää kuvaa. Ilmiöstä käytävä arkikeskustelu perustuu pitkälti mielikuviin ja oletuksiin – lähes jokaisella on aiheesta oma mielipide ja joillakin myös omakohtainen kokemus. Tämä selvitys pyrkii osaltaan kuvaamaan huumeiden käyttäjien muun rikollisen toiminnan määrää ja laatua. Seuraavaksi esitetään tärkeimmät tulokset aineistokohtaisesti.

## *Oheisrikokset*

Helsingissä vuosilta 2002–2003 kerätystä huume- ja oheisrikosaineistosta (n=634) ilmenee, että huumerikoksista epäiltyjen rikollisuus on hyvin monialaista. Omaisuus – ja liikenne rikosten lisäksi henkilöt olivat epäiltyinä väärennyksistä, pahoinpitelyistä, petoksista ja kavalluksista, vahingonteoista ja useista muista rikosnimikkeistä. Aineisto vahvistaa käsitystä murtovälinettä tai asetta kantavasta huumeiden käyttäjästä, muttei stereotypiaa arvaamattoman väkivaltaisesta käyttäjästä, joka harhaisena käy kenen tahansa kadulla

---

<sup>35</sup> Tässä raportissa on vältetty kuvaamasta yksityiskohtaisesti rikosten tekotapoja, koska tarkoituksena ei ole ollut koota käsikirjaa rikosten tekemisestä.

kulkijan kimppuun. (Kekki 2005, 675.) Varsinaisten rikoslakirikosten lisäksi aineistoon kerättiin tapauksia, joissa huumeiden käytöstä tai hallussapidosta epäillyt aiheuttivat järjestyshäiriöitä, koska huumeiden käyttö mielletään usein yleistä järjestystä ja turvallisuutta heikentäväksi tekijäksi. Tällainen käyttäytyminen vaati poliisin toimenpiteitä varsin harvoin tässä aineistossa.

Kiinni jääneet edustavat heterogeenistä kuvaa Suomen väestöstä, sillä aineistossa on mukana työssäkäyviä ja työttömiä, nuoria ja keski-ikäisiä, syrjäytyneitä ja yhteiskuntaan kiinnittyneitä miehiä ja naisia. Poliisi ei siten tavoita pelkästään huono-osaisia huumeiden käyttäjiä, vaan näiden oheisrikkosten kautta poliisirekisteriin päätyy hyvin erilaisia henkilöitä. Ainoastaan kolmella henkilöllä tähän aineistoon osunut rikos oli ainoa koko heidän elinaikanaan tehty laiton teko. Henkilöiden rikostausta on hyvin kirjava, eikä läheskään kaikilla ollut mainittavaa huume- tai muuta rikoshistoriaa. Huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen rikollisuus ei ole pelkästään nuorisoriikkisuutta tai ohimenevä elämänvaihe, sillä rikosaktiivisuus säilyi varsin pitkään. Lähes joka viides henkilö kuului ikäryhmään 31–35-vuotiaat ja vastaavasti useampi kuin joka viides oli yli 35-vuotias. Nuorempien ikäluokkien rikollisuus oli pääsääntöisesti toiminnallisuutta vaativia liikenne- ja omaisuusrikoksia, kun taas vanhemmat henkilöt olivat epäiltyinä erityisesti pahoinpitelyistä ja kätkemisrikoksista. Vanhemmilla huumeiden käyttäjillä pahoinpitelyiden ja kätkemisrikkosten yleisyys saattaa osoittaa sosiaalisen piirin kaventumista, ongelmien syvenemistä, aseman ja aktiivisuuden laskua rikolliskulttuurissa. (Kekki 2005, 676.)

Valtaosa rikoskokonaisuuksista, jotka koskivat huumausaine- ja jotta-kin muuta rikosta, tarkoitti huumeriikkoksen osalta huumeiden hallussapitoa ja käyttöä. Tyypillinen suomalainen huumerikos koskee väesxtökyselyiden (mm. Hakkarainen & Metso 2005) mukaan niin kutsuttujen mietojen huumeiden, kuten hasiksen hallussapitoa tai käyttöä. Tässä aineistossa yleisimmät huumausaineet olivat laittomasti käytetyt lääkeaineet sekä amfetamiini. Aineisto tukee käsitystä Suomessa tyypillisestä sekakäytöstä, mutta lääkkeiden väärinkäyttö oli merkittävän yleistä kaikissa ikäluokissa. Tämä tulos myös viittaa siihen, etteivät pelkästään hasista käyttävät syöllisty huumeiden käytön lisäksi muuhun rikollisuuteen yhtä runsaasti kuin muiden aineiden käyttäjät tai he eivät ole ainakaan huumeriikkoksesta kiinni jäädessään sekaantuneet muuhun rikolliseen toimintaan.

Kaikki tutkimusaineistoon kerätyt rikokset olivat huumausaineiden käyttäjien tekemiä, mutta eivät välttämättä huumeiden käytöstä aiheutuvia rikoksia. Varsinaisia käytöstä aiheutuvia rikoksia olivat apteekkimurrot, reseptiväärennökset sekä huumaavien aineiden vaikutuksen alaisena tapahtuneet liikennerikkomukset. Tulokset osoittavat, että rahan hankkimisen lisäksi huu-

meiden käyttäjät tekevät rikoksia myös useista muista syistä, eivätkä omaisuusrikokset ole ainoita heidän tekemiään rikoksia. Oheisrikokset jaoteltiin oletettujen motiivien perusteella seuraaviin luokkiin: oman hyödyn tavoittelu, rahan hankkiminen, huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset sekä huumeiden käyttöön ja hankkimiseen liittyvä välienselvittely. Edellä mainittu järjestys kuvastaa motiivien yleisyyttä. Yleisimmin oheisrikoksissa motiivina oli oman hyödyn tavoittelu, jolloin esimerkiksi omaisuusrikoksen kohteena oli taloudellisesti vähäpätöisen tavaran hankkiminen. Toiseksi yleisimmin motiivina oli taloudellisesti kannattavaan rikokseen ryhtyminen. (Kekki 2005, 675.) Näissä tapauksissa ei voida väittää, että rikos tehtiin huumeiden käytön rahoittamiseksi, sillä rahat saattoivat kuluja myös arkielämän pyörittämiseen, kuten vuokran maksuun tai ylellisyustuotteiden, kuten merkivaatteiden hankkimiseen. Joka viides rikos oli sellainen, ettei se soveltunut mihinkään edellä mainittuun luokkaan. Osassa tapauksista teko jäi yrityksen asteelle eikä siten selvinnyt, kuinka suurta voittoa henkilö rikoksella tavoitteli. Toiseksi monessa toteutuneessa rikoksessa teon motiivi jäi hämäräksi, sillä teoilla ei saavutettu ulkopuolisen näkökulmasta mitään. Näissä saattoi olla kyse hauskanpidosta, jännityksen hausta, pelkästä ”päähänpistosta” tai ”tilaisuus tekee varkaan”-tyyppisestä rikoksesta. Tyypillinen esimerkki on auton luvaton käyttöönotto, jossa kaveriporukka otti auton luvattomasti käyttöön, ajoi huviajelua illan aikana ja jätti auton lopulta tienvarteen varastamatta auton sisällä ollutta omaisuutta.

Aineistosta käy ilmi, että raha ei ole huumeiden käyttäjille ainoa kaupankäyntiväline, vaan tavaroilla voidaan käydä kauppaa tai hankkia huumausaineita. Esimerkiksi erilaiset asiakirjat, kuten ajokortit, vaihtavat laittomasti omistajaa hyvin herkästi, jos niitä saadaan rikollisin keinoin haltuun. Aineistossa on myös tapauksia, joissa anastettiin vaatteita, matkapuhelimia tai autonrenkaita tilaustyönä, ja nämä tavarat vaihdettiin huumausaineisiin tai niitä käytettiin velanmaksuna.

Huumerikoksista epäiltyjen rikollisuus ei ole piilorikollisuutta, vaikka huumeiden käyttö lukeutuukin siihen hyvin vahvasti. Useimmilla oheisrikoksilla oli uhri, asianomistaja, ja rikostutkinta käynnistyi yleisimmin hälytyskeskukseen tulleen puhelun seurauksena. Huumeiden käyttö ja välitys sitä vastoin tapahtui piilossa, suuren yleisön tavoittamattomissa. Aineistossa ei juuri esiintynyt julkista huumeiden käyttöä tai kauppaa, josta silminnäkijä olisi ilmoittanut poliisille. Huume- ja oheisrikoksista kiinniotot tapahtuivat julkisissa tiloissa ja erityisen usein rikoksenteekijät jäivät kiinni autonratista.



## *Rikoshistoria*

Edellisessä poikkileikkausaineistossa vuosilta 2002–2003 havaittiin huumerikoksista kiinnijääneiden henkilöiden muodostavan ryhmän, joka on syyllistynyt myös moniin muihin erilaisiin rikoksiin (ks. myös Kinnunen 2001). Tätä tutkimusta varten kerätystä pitkittäisaineistossa osoittautui, että myös yksittäiset huumeita käyttävät taparikolliset olivat olleet epäiltyinä lukuisista erilaisista rikoksista. Huumeiden käyttäjien rikoshistoriaa tutkittiin keräämällä aineisto 50 runsaasti rikoksia tehneistä henkilöistä. Nämä henkilöt olivat epäiltyinä yhteensä 7267 rikoksesta, mutta on mahdollista, etteivät henkilöt ole syyllistyneet kaikkiin näihin tekoihin, joista heitä on epäilty. Kaikki olivat olleet epäiltyinä varkauksista ja useampi kuin kahdeksan kymmenestä lisäksi liikenne-, kätkemis-, pahoinpitely-, petos-, ase-, väärennys- tai muista rikoksista sekä järjestyshäiriöistä. Henkilöt olivat olleet epäiltyinä huumausainerikoksista huomattavasti harvemmin kuin muista rikoslakirikoksista.

Huumeita käyttävien taparikollisten rikoshistorian alku ei ollut huomiota herättävä tarkasteltaessa ensimmäisiä rikosepäilynimikkeitä. Tutkintailmoitusaineiston mukaan henkilöt olivat epäiltyinä ensimmäisen kerran erityisesti omaisuus- ja väkivaltarikoksista. On mahdollista, että henkilöiden rikollisuus on alkanut muilla lievemmillä rikoksilla, mutta he eivät ole jääneet näistä teoista kiinni. Yksi hälyttävä merkki on rikosten uusiminen, sillä monet nuoret syyllistyivät useisiin laittomiin tekoihin heti rikoshistorian alussa. Toiseksi tutkimuksessa ilmeni, että nuorten rikollisuus ei alkanut lieville teoille raaistuen rikoshistorian kuluessa, vaan osa nuorista oli epäiltynä jo alaikäisenä vakavista rikoksista, kuten ryöstöistä, huumerikoksista ja törkeistä pahoinpitelyistä. (Kekki & Noponen 2008, 14.)

Yleisimmin nuorten ensimmäinen huumerikosmerkintä ajoittui 3–4 vuoden päähän kiinnijäädystä ensirikoksesta ja se koski hasiksen hallussapitoa. Merkinnät niin sanotuista kovista huumeista löytyivät tästä muutaman vuoden kuluttua. Huumeiden välittämisen yleisyys on huomiota herättävää, samoin kuin huumaavien lääkeaineiden osuus: 68 prosenttia henkilöistä oli jäänyt kiinni huumeiden välittämisestä tai myynnistä ja peräti 80 prosenttia lääkkeiden väärinkäytöstä. Tilastollisen aineiston avulla ei pysty osoittamaan rikollisuuden muuttumisesta huumeiden käytön myötä, sillä poliisin tietojärjestelmä ei sisällä tietoa huumeiden käytön aloitusajankohdasta, ja toiseksi rikollinen käyttäytyminen oli yleistä jo ennen ensimmäistä huumausainerikosta. (Kekki & Noponen 2008, 14.) Tutkintailmoituksista oli luettavissa viitteitä huumeiden käytöstä usein jo varhaisessa vaiheessa, vaikka henkilöitä ei vielä asetettu epäilyksenaliseksi huumeiden käyttörikoksesta. Henkilöiltä löytyi esimerkiksi huumausaineiden käyttövälineitä, he liikkuivat säännöllisesti huumeita käyttävissä ryhmissä ja poliisin arvion mukaan he saattoivat

olla huumaantuneina, kun heidät tavoitettiin esimerkiksi etsintäkuulutetun henkilön seurasta.

Lukiessa näiden 50 henkilön rikosmerkintähistoriaa kronologisessa järjestyksessä, pystyi havaitsemaan henkilöiden keskittyneet joihinkin tiettyihin rikoksiin, kuten varkauksiin, petoksiin tai liikenne rikoksiin, vaikka heidän rikoshistoriassaan oli merkintöjä myös muista rikoslajeista. Tutkintailmoitusaineisto havainnollisti rikollisuuden sosiaalisen luonteen, sillä rikoksiin syyllistyi rikoshistorian kaikissa vaiheissa useimmiten kaveriporukassa ja usein myös samojen rikosomppaneiden kanssa. Rikoshistorioissa ei tapahtunut erityistä urakehitystä sen suhteen, että he olisivat myöhemmällä iällä käyttäneet rikoksenteossa karttunutta osaamista hyväkseen saavuttaen yhä suurempia voittoja tai välttäen kiinnijämistä yhä tehokkaammin. Osalla aineiston henkilöistä tekojen suunnitelmallisuus väheni huumeiden käytön ja iän myötä ja rikokseen syyllistyi vahvasti huumaantuneena tai ”tilaisuuden tullessa”, jolloin rikoksella saavutettu hyöty oli hyvin vähäinen ja kiinnijääminen todennäköinen. (Kekki & Noponen 2008, 14.) Osalla rikoksen teon intensiviteetti ja tekotapa vaihteli viikkojen tai vuosien aikana siten, että välillä henkilöt olivat epäiltyinä peräkkäisinä päivinä varkauksista ja välillä he keskittyivät elannon hankkimisen sijaan hauskanpitoon, kuten urheiluautoilla kaahailuun ja majoittumiseen hotelliin väärien henkilöllisyystietojen ja varastetun luottokortin turvin. Rikosten teko vaikutti olevan näille huumeita käyttäville taparikollisille tietynlainen elämäntapa: keino viettää aikaa ja hankkia rahaa. Kaikki nämä henkilöt eivät täyty huumeiden ongelmakäyttäjän stereotypiaa, jonka mukaan he ovat pakotettuja tekemään rikoksia huumeiden hankkimiseksi ja elämä on kietoutunut huumeiden ympärille yhä tiiviimmin syrjäyttäen heitä ympäröivästä yhteiskunnasta.

### *Huume kulttuurin ja rikosten merkitykset*

Huumeita käyttäneet entiset taparikolliset kertoivat tehneensä jo nuorena rikoksia ”laidasta laitaan”. Useiden haastateltavien mukaan he olivat poliisin tietojärjestelmässä autovarkaita, väkivaltarikollisia tai ”rosvoja”, eivät huumerikollisia, koska eivät ole koskaan jääneet kiinni huumeiden käytöstä saati välittämisestä. Huumeita käyttäneiden henkilöiden mukaan heidän tekemiensä rikosten määrä kasvoi selkeästi huumeiden käytön myötä. Haastateltavat eivät muistaneet kaikkia tekemiään rikoksia, ja osa henkilöistä ei mieltänyt esimerkiksi kätkemistä rikokseksi. Monet kuvasivat rikosten teon olevan niin arkipäiväistä useita vuosia, etteivät he osanneet jälkikäteen arvioida huumeiden käytön roolia rikoshistoriassaan. Huumeiden käyttö astui kuvioihin sen jälkeen kun nuoret olivat omaksuneet rikoksia tekevän kaveri-

piirin arvot ja elämäntavan. Ajan kuluessa huumeiden käyttö alkoi kuitenkin määrätä rikollista toimintaa muun muassa käytön rahoittamiseksi ansiotöiden jäätyä – erään haastateltavan sanoin: ”Rikoskierteen saa poikki, jos ei käytä aineita”. Rikoksia ei tehty enää ensisijaisesti jännityksen vuoksi, vaan rikokset liittyivät tavalla tai toisella huumeisiin: omaisuusrikokset ja petokset huumeiden rahoittamiseen, väkivalta velan perintään tai muuhun välienselvittelyyn ja liikenne rikokset huumaantuneena tai ilman ajo-oikeutta ajoon, kun ajokortti oli menetetty säännöllisen huumeiden käytön vuoksi. Haastateltavien mukaan rikoksia on pakko tehdä, jos käyttää aktiivisesti mitä tahansa huumausainetta, vaikka heroiinin käytössä rahan tarve onkin suurin (ks. Degenhardt et al. 2005). Huumeita käyttäneiden haastatteluiden perusteella ilmeni, että voimakkaimmat rikoksenteon motiivit olivat alkuaikoina jännityksen hakeminen sekä kaveripiiriin hyväksynnän saaminen.

Haastatteluissa ilmeni, että rikolliset henkilöt vastustavat yhteiskunnan normeja, mutta itse asiassa he ovat sitoutuneet vahvasti oman alakulttuurinsa normeihin eivätkä elä niin anarkistisessa yhteiskunnassa kuin itse kuvittelevat. Huumeiden käyttäjien rikollisessa toiminnassa on kirjoittamattomia lainalaisuuksia ja sääntöjä, jotka takaavat alakulttuurissa selviytymisen. Huumeiden käyttäjä pyrkii olemaan reilu huumekauppias ja luotettava asiakas kauppiaille, jotta aineiden ja rahan saanti on turvattu. Yksi kirjoittamaton sääntö koskee vankilaan joutuneen henkilön omien ja hänen perheensä tarpeiden huolehtimista. Väkivaltaa ei ihannoida, mutta sen koetaan olevan oikeutettua joissain tilanteissa. Rikoksia arvotetaan tietyllä asteikolla, jossa alimmalla tasolla ovat vanhusten aseelliset ryöstöt ja ylimmällä tasolla rahakkaat omaisuus- ja talousrikokset. Haastatteluaineistossa nousi vahvasti esiin kaveripiiriin merkitys elämäntavan opettajana, kasvuympäristönä sekä ongelmien ratkaisijana ja tukena. Kaveripiiri toisaalta satoi henkilöt aine- ja rikolliskulttuuriin eikä välttämättä rohkaissut hakeutumaan hoitoon tai lopettamaan rikosten tekoa. Kaveripiiri muodosti sen yhteisön, jolle tunnettiin vastuullisuutta ja lojaalisuutta, ja joka samalla rajoitta yksilönvapautta ja asettaa velvollisuuksia.

Poliiseilla ja huumeita käyttäneillä henkilöillä on yhteneväiset näkemykset huumeekulttuurin säännöistä, rahoittamisesta ja muista rikollisista piirteistä. ”Vastapuolien” käsitykset poliisiin ja rikollisen välisistä suhteista ja suhtautumisesta on myös samankaltainen. Huumeiden käyttäjät pyrkivät pysyttelemään näkymättömissä ja välttämään poliisikontrollin, vaikka heidän omien sanojensa mukaan kiinnijääminen on työtapaturmaan rinnastettava epämieluisa, mutta läsnä oleva uhka, vankeusrangaistus ei pelota ja sakon saaminen on yhdentekevää. Huumeiden käyttäjien harjoittama rikollinen toiminta on poliisitoimessa arkipäiväinen ilmiö, ja poliisit ovat hyvin perillä

huumekulttuurin lainalaisuuksista – rikolliset ovat itse perehdyttäneet poliisit omaan, salassa pitämäänsä kulttuuriin. Poliisit kuvaavat huumeiden käyttäjiä ja alakulttuurin ominaispiirteitä vielä raadollisemmin kuin huumeiden käyttäjät itse: huumeiden käyttö johtaa rappioon, alakulttuuri on hyvin väkivaltainen ja perustuu hyväksikäyttöön ja huumeiden käyttäjien tekemät rikokset ovat epätoivoisia. Poliisien mukaan he eivät aktiivisesti kohdistaa valvontaa huumeiden käyttäjiin, vaan heitä tulee lähes väkisin ”syliin” massarikostutuksessa.

Tämän raportin tulokset viittaavat siihen, että rikollinen alakulttuuri johdattaa alkuaan henkilön käyttämään huumeita. Kaikki rikoshistoria- ja haastatteluaineistojen henkilöt olivat tehneet rikoksia jo ennen huumeiden käytön aloittamista. Rikoksia on tehty myös huumehoidon aikana tai niin kutsuttuina kuivina kausina, jolloin huumeiden käytöstä on pidetty taukoa. Huumeita käyttävässä alakulttuurissa kohtaavat yhteiskuntavastaisuus, erottautuminen valtavirrasta ja lapsuudenkodin arvoista, seikkailunhalu sekä omien tarpeiden tyydyttämisen ensisijaisuus. Säännöllisen huumeiden käytön myötä rahantarve kasvaa eli huumeiden käyttö johtaa rikolliseen käyttäytymiseen. Vastaavasti huumeiden käyttö voi aiheuttaa syrjäytymistä yhteiskunnan arvoista, jolloin kynnyksensä laittomiin tekoihin madaltuu. Rikollinen toiminta ei ole kuitenkaan välttämättä pakonomaista, vaan heijastusta elämäntavasta, jossa rikollinen toiminta ei ole väärin, niin kauan kuin siitä ei aiheudu itselle seuraamuksia.

## Lähteet

- Adler, Patricia A. & Adler, Peter (1983): Shifts and Oscillations in Deviant Careers: The Case of Upper-Level Drug Dealers and Smugglers. In Hobbs, Dick (1995): Professional Criminals. The International Library of Criminology, Criminal Justice & Penology. Centre for Criminological Research, University of Oxford. Dartmouth Publishing Company Limited, Ashgate Publishing Company, University Press, Cambridge.
- Allaste, Airi-Alina (2004): Changing "Circles": How recreational Drug Users Become Problem Users. In: Decorte, Tom & Korf, Dirk (eds): European Studies on Drugs and Drug Policy. VubPress, Brussels.
- Allen, Chris (2005): The Links between Heroin, Crack Cocaine and Crime. Where Does Street Crime Fit In? *British Journal of Criminology* (2005) 45, 355-372.
- Bean, Philip (2002): *Drugs and Crime*. Willian Publishing. Devon and Oregon.
- Becker, Howard (1963): Outsiders. In: McLaughlin, Eugene ja Muncie, John ja Hughes, Gordon (2003): *Criminological Perspectives. Essential Readings*. London: Sage Publications.
- Bernburg, Jón Gunnar & Krohn, Marvin D. & Rivera, Craig J. (2006): Official Labeling, Criminal Embeddedness and Subsequent Delinquency. The Longitudinal Test of Labeling Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 43 No. 1, 67-88.
- Best, David & Sidwell, Clarke & Gossop, Michael & Harris, Jenny & Strang John (2001/a): Crime and Expenditure Amongst Polydrug Misusers Seeking Treatment. The Connection between Prescribed Methadone and Crack Use, and Criminal Involvement. *The British Journal of Criminology* 41 (2001) 119-126.
- Best, David & Strang, John & Beswick, Tracy & Gossop, Michael (2001/b): Assessment of a Concentrated, High-Profile Police Operation. No Discernible Impact on Drug Availability, Price or Purity. *The British Journal of Criminology* 41 (2001) 738-745.
- Calafat, Amador & Fernández, Cesáreo & Montserrat, Juan & Bellis, Mark A. & Bohm, Karl & Hakkarainen, Pekka & Kilfoyle-Carrington, Mary & Kokkevi, Anna & Maalsté, Nicole & Mendes, Fernando & Siamou, Ioanna & Simon, Joseph & Stocco, Paolo & Zavatti Patrizia (2001): Risk and Control in the Recreational Drug Culture. Sonar Project. Irefrea, Palma de Mallorca.

- Clarke, Ronald V.G. (2003): "Situational" Crime Prevention: Theory and Practice. In: McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon: *Criminological Perspectives. Essential Readings. Second Edition.* Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Cohen, Peter (2000): Tackling drug related crime. What can we learn from our partners in Europe? Keynote address at the Conference "Partners in Crime 2000", 8.-9.6.2000, organised by Kent Country Council, Kent, Uk. Amsterdam, CEDRO Centrum voor Drugsonderzoek.
- Covington, Jeannette (1985): Gender Differences in Criminality Among Heroin Users. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 22 No. 4, 329-354.
- Cromwell, Paul F & Olson James N. & Avary, D' Aunn W. (2004): Who Buys Stolen Property? A New Look at Criminal Reveiving. In: Pogrebin, Mark (ed.): *About Criminals. A View of the Offender's World.* Sage Publications. Thoud'sand Oaks, London, New Delhi.
- Degenhardt, Louisa & Conroy, Elizabeth & Gilmour, Stuart & Collins, Linette (2005): The Effect of a Reduction in Heroin Supply in Australia upon Drug Distribution and Acquisitive Crime. *The British Journal of Criminology* 45 (2005), 2-24.
- DeLisi, Matt (2005): *Career Criminals in Society.* London: Sage Publications.
- Dembo, Richard & Schmeidler, James (2003): A Classification of High-Risk Youths. *Crime and Delinquency*, Volume 49:2, 201-230.
- Eysenck, H.J. (2003): Personality theory and the problem of criminality. In: McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon: *Criminological Perspectives. Essential Readings. Second Edition.* Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- EMCDDA (2004): Vuosiraportti 2004 – Huumeongelma Euroopan unionissa ja Norjassa. Euroopan huumeusaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus. Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto, Luxemburg.
- Fagan, Jeffrey A.(1994): Do Criminal Sanctions Deter Drug Crimes? In: MacKenzie, Doris Layton & Uchida, Graig D. (ed.): *Drug and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives.* Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, California.
- Farabee, David & Joshi, Vandana & Anglin, M. Douglas (2001): Addiction Careers and Criminal Specialization. *Crime & Delinquency*, Vol 47 No: 2, April 2001 (196-220).

- Farrall, Stephen (2000): *The Termination of Criminal Careers*. The International Library of Criminology, Criminal Justice & Penology. Centre for Criminological Research, University of Oxford. Dartmouth Publishing Company Limited, Ashgate Publishing Company, WBC Book Manufacturers, Bridgend.
- Fazey, C.S.J.(1992): 'An Empirical Study of the Relationship Between Heroin Addiction, Crime and Medical Treatment. In: O'Hare, P & Newcombe, R. & Matthews, A & Buning, E.C. & Drucker (ed.): *The Reduction of Drug-Related Harm*. London: Routledge Books.
- Geiger, Brenda & Fischer, Michael (2005): Naming Oneself Criminal: Gender Difference in Offenders' Identity Negotiation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 49(2) 2005.
- Gjeruldsen, Susanne Rogne & Myrvang, Bjørn & Opjordsmoen, Stein (2004): Criminality in Drug Addicts: A Follow-Up Study over 25 Years. *European Addiction Research* 10 (2004): 1, 49-55. S. Karger AG.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2005): Märkä pilvi ja vuosi 2004. *Yhteiskuntapolitiikka* 70:3 ss. 252-265.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2007): Huumeekysymyksen muuttunut ongelmakuva. Vuoden 2006 huumeekyselyn tulokset. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:5 ss. 541-552.
- HE 90/2002: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 23 luvun, tieliikennelain 76 §:n ja liikennevakuutuslain 7 ja 20 §:n muuttamisesta.
- Hearnden, Ian & Harocopos, Alex & Hough, Michael (1999): *Problem drug use and probation in London: An evaluation*. Final report. Criminal Policy Research Unit, South Bank University, London.
- Heinonen, Markku (1989): Käyttäjä kohtaa kontrollin. Hoito ja kontrolli huumeuorten kokemina. Sosiaalhallitus, Lääkintöhallitus & A-klinikkasäätiö. Sosiaalhallituksen julkaisuja 7/1989. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Helminen, Klaus & Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti (2006): *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Talentum, Helsinki.
- Hirchi, Travis & Gottfredsson (1994): *The Generality of Deviance*. In: McLaughlin, Eugene ja Muncie, John & Hughes, Gordon (2003): *Criminological Perspectives. Essential Readings*. London: Sage Publications.
- Hobbs, Dick (1995): *Professional Criminals*. The International Library of Criminology, Criminal Justice & Penology.

- Hough, Mike & McSweeney, Tim & Turnbull, Paul (2001): Drugs and Crime: what are the links? A review paper prepared for DrugScope's submission to the Home Affairs Select Committee. Criminal Policy Research Unit, South Bank University.
- Huumerikostutkinnan käsikirja. Poliisin sisäiseen käyttöön tarkoitettu Internet-pohjainen käsikirja. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Jacobs, Bruce A & Wright, Richard (2004): Stick-Up, Street Culture and Offender Motivation. In: Pogrebin, Mark (ed.): About Criminals. A View of the Offender's World. Sage Publications. Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Jacobs, Bruce A. & Topalli, Volkan & Wright, Richard (2003): Carjacking, Streetlife and Offender Motivation. *The British Journal of Criminology* 43 (2003): 4, 673-688.
- Jacoby, Joan E. & Gramckow, Heike P. (1994): Prosecuting Drug Offenders. In: MacKenzie, Doris Layton & Uchida, Graig D. (ed.): Drug and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives. Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, California 1994.
- Johnson, Bruce & Dunlap, Eloise & Tourigny, Sylvie.C. (2000): Crack distribution and abuse in New York City. In: Natarajan, Mangai & Hough, Mike (eds.): Illegal drug markets: From research to prevention policy. *Crime Prevention Studies*, Volume 11. Criminal Justice Press, Monsey, NY.
- Kainulainen, Heini (2006): Seuraamuskäytäntö huumeausaineen käyttörikoksissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 219. Helsinki.
- Kaplan, Howard B. & Dampousse, Kelly R. (1995): Self-Attitudes and Antisocial Personality as Moderators of the Drug Use-Violence Relationship. In: Kaplan, Howard B. (ed.): Drugs, Crime and Other Deviant Adaptations. Longitudinal Studies. Plenum Press, New York.
- Karvinen, Erkki (1996): Rikosten suunnittelu ja kiinnijäämisriski. Poliisin oppikirjasarja 7/1996. Sisäasiainministeriö, Poliisiosasto. Edita, Helsinki.
- Katz, Jack (2004): Sneaky Thrills. In: Pogrebin, Mark (ed.): About Criminals. A View of the Offender's World. Sage Publications. Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Kekki, Tuula (2009): Huumeetjarikostorjunta-Poliisien käsityksethuumerikollisuuden ja poliisitoiminnan muutoksista. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 76/2009. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Kekki, Tuula & Noponen, Tanja (2008): Huumeet ja rikollisuuden kasautuminen taparikollisuudessa. *Nuorisotutkimus* 1/2008, ss. 3-17. Nuorisotutkimusseura ry.



- Kekki, Tuula (2005): Elämyksen hakua vai taloudellinen välttämättömyys? Huumeiden käyttäjien rikollinen toiminta poliisirekistereiden valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 6/2005, 667-677.
- Kekki, Tuula (2004): Poliisin ja Paussin naapurisuhde Sorinkadulla. Poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyö huumeekysymyksissä. Tampereen kaupunki sosiaali- ja terveystoimi. Tampere.
- Kekki, Tuula (2002): Tavoitteena huumeilanteen hallinta. Käytännön kokemuksia ja tutkimustietoa huumeiden ehkäisyn, torjunnan ja seurannan tehostamisesta. *Huumeilantin* 1. raportti. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen selvityksiä 3/2002. Tampere.
- Kinnunen, Aarne & Perälä, Riikka & Tuttavainen-Levanoja, Tarja (2005): Poliisin huumevalvontaprojekti pääkaupunkiseudulla. *Seurantatutkimus*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 20. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.
- Kinnunen, Aarne (2001): Huumeusainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. *Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja* 182. Helsinki.
- Kinnunen, Aarne (1996): Isännät, rengit ja pokat. *Huume-markkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 133. Helsinki.
- Kivivuori, Janne (2005): Nuoret rikoksen tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995–2004. Teoksessa: Kivivuori, Janne ja Salmi, Venla: Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja* 214, Helsinki.
- Kolehmainen, Seppo (2005): Järjestyslaki – susi jo syntyessään? *Järjestyslain valmistelun arviointi*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 22. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.
- Kuure, Tapio (2006): Marginaalin politiikkaa. Marginaalista murtautumisen vaihtoehtoiset strategiat. Tampereen yliopisto, Jäljennepalvelu, Tampere 1996.
- Kuussaari, Kristiina & Ruuth, Paula (2008): Päihdehuollon huumeasiakkaat 2007 *Tilastotiedote* 21/2008. Stakes, Helsinki.
- Kyvsgaard, Britta (2003): *The Criminal Career*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kääriäinen, Juha (1998): Moninkertaisesti vangittujen rangaistusura. *Eripainos, Sosiologia* 35, 1:1998, 3-16.
- Kääriäinen, Juha (1994): Seikkailijasta pummiksi. *Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994. Helsinki: Painatuskeskus.
- Laitinen, Ahti & Nyholm, Marja-Liisa (1995): *Luvaton nuoruus*. Painatuskeskus Oy, Helsinki.

- Lalander, Philip (2003): *Hooked on Heroin: Drugs and Drifters in a Globalized World*. Oxford/New York, Berg Publishers.
- Lehti, Martti & Kivivuori, Janne (2004): Väkivaltarikoksista epäiltyjen päihetyms. Teoksessa: *Rikollisuustilanne 2003. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 209*. Helsinki.
- Lillsunde, Pirjo & Luntiala, Pertti & Penttilä, Antti & Seppä, Heikki (2003): Huumausaineiden tunnistaminen tieliikenteessä. *Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 28/2003*. Espoo.
- Makkai, Toni & Payne, Jason (2005): Illicit drug use and offending histories: A study of incarcerated offenders in Australia. *The Journal of Community and Criminal Justice. Probation Journal Vol. 52(2): 153-168*.
- Marttunen, Martti ja Kivivuori, Janne (2005): Nuorisorikollisuus. Teoksessa: *Rikollisuustilanne 2004. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 215*. Helsinki.
- McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon (2003): The problem of crime 1: Causation. In: *McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon: Criminological Perspectives. essential Readings. Second Edition. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi*.
- Newcomb, Michael D: & Galaif, Elisha R. & Carmona, Jennifer Vargas (2001): The Drug-Crime Nexus in a Community Sample of Adults. *Psychology of Addictive Behaviors 2001, Vol. 15, No. 3, 185-193*.
- Nuutila, Ari-Matti (2002): RL 50: Huumausainerikokset. Teoksessa: *Heinonen, Olavi & Koskinen, Pekka & Lappi-Seppälä, Tapio & Majanen, Martti & Nuotio, Kimmo & Nuutila, Ari-Pekka & Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Oikeuden perusteet. Lakitieto*.
- Otero-Lopez, Jose Manuel & Luengo-Martin, Angeles & Miron-Redondo, Lourdes & Carrillo-De-La-Peña, Maria Teresa & Romero-Triñanes, Estrella (1994): An Empirical Study of the Relations Between Drug Abuse and Delinquency Among Adolescents. *The British Journal of Criminology. Volume 34 No. 4 Autumn 1994. Oxford University Press*.
- Parker, Howard (2000): How young britons obtain their drugs: Drugs transactions at the point of consumption. In: *Natarajan, Mangai & Hough, Mike (eds.): Illegal drug markets: From research to prevention policy. Crime Prevention Studies, Volume 11. Criminal Justice Press, Monsey, NY*.

- Pernanen, Kai & Brochu, Serge & Cousieau, Marie-Marthe, Cournoyer, L.-G. & Sun, F. (2002): Proportions of crimes associated with alcohol and other drugs in Canada. Canadian Centre on Substance Abuse, 2002.
- Pernanen, Kai & Cousieau, Marie-Marthe & Brochu, Serge & Sun, Fu (2000): Attributable fractions for alcohol and illicit drugs in relation to crime in Canada: conceptualization, methods and internal consistency of estimates. Bulletin on Narcotics. Volume LII, Nos. 1 and 2, 2000. Economic and social costs of substance abuse.
- Perälä, Jussi (2002): Hidasta ja nopeaa – heroiinin ja amfetamiinin käytön etnografiaa. Teoksessa: Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): Huumeiden käyttäjät hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus, Yliopistopaino, Helsinki.
- Piquero, Alex R. & Brame, Robert & Lynam, Donald (2004): Studying Criminal Career. Length Through Early Adulthood Among Serious Offenders. Crime and Delinquency, Vol. 50 No. 3, 412-435.
- Ramsay, Malcolm & Liriano, Sarah (2004): Pre-Prison Drug Use by Prisoners: epidemiological issues. In: Decorte, Tom & Korf, Dirk (eds): European Studies on Drugs and Drug Policy. VubPress, Brussels.
- Ramsay, Malcolm (1997): Persistent Drug-Misusing Offenders. Research Findings no. 50. Home Office Research, Development and Statistics Directorate. London.
- Rantanen, Päivi & Mäkelä, Mirja & Alaja, Riitta & Luotonen, Kari & Seppä, Kaija (2001): Päihtet ja ajokortti. Rattijuoppojen hoitonojhausprojektin loppuraportti 1.10.1998-31.3.2001. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2001:8. Edita, Helsinki.
- Salasuo, Mikko (2004): Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Stakesin tutkimuksia 149. Gummerus, Saarijärvi.
- Salmi, Venla (2005): Sosiaalinen pääoma ja nuorten rikollisuus. Teoksessa Janne Kivivuori & Venla Salmi: Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, Helsinki.
- Salmi, Venla (2004): Varhaisnuorten normirikkomukset – ongelma vai osa nuoruutta. Helsingkiläisten 12–13-vuotiaiden kielletyn ja rikollisen toiminnan laajuus, piirteitä ja merkityksiä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 40.
- Sherman, Lawrence W. (1990): Police Crackdowns: Initial and Residual Deterrence. In: Tonry, Michael & Morris, Norval (eds.): Crime and Justice. A Review of Research. Vol. 12. The University of Chicago Press, Chicago.

- Shover, Neal (1996): *Great Pretenders. Pursuits and Careers of Persistent Thieves*. Colorado: Westview Press.
- Shover, Neal & Honaker, David (1991): *The Socially Bounded Decision Making of Persistent Property Offenders*. In Hobbs, Dick (1995): *Professional Criminals*. The International Library of Criminology, Criminal Justice & Penology. Centre for Criminological Research, University of Oxford. Dartmouth Publishing Company Limited, Ashgate Publishing Company, University Press, Cambridge.
- Siren, Reijo (2004): *Omaisuusrikokset. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2003. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 209*. Helsinki.
- Skrinjar, Monica (2003): "It's the drug abuse that's the problem, that's what we need to deal with". How police officers and social workers describe their work with drug abusers. In: Pedersen, Esben Houborg & Tigerstedt, Christoffer (ed.): *Regulating Drugs - Between Users, the Police and Social Workers*. Nordic Council for Alcohol and Drug Research. NAD Publication No. 43. Hakapaino, Helsinki.
- SM 2007: *Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen. Poliisin ylijohdon julkaisusarja 6/2007*. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto.
- SM 2006: *Huumerikosasioiden kirjaaminen*. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto. SM-2004-02411/Ri-2. (Julkisuus: viranomaiskäyttö, turvaluokiteltu (TLL IV))
- SM 2004: *Rikosten määrän vähentäminen ja kiinnijäämisriskin lisääminen erityisesti huumausaine-, väkivalta-, talous- ja uusintarikollisuudessa*. Loppuraportti. Sisäasiainministeriö, Sisäisen turvallisuuden ohjelma, Valmisteluryhmä 2. Helsingissä 23.4.2004.
- SM2003: *Rikostutkinnantila-selvityshankkeen loppuraportti*. Sisäasiainministeriö, poliisiosaston julkaisusarja 4/2003. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto.
- Soothill, Keith & Ackerley, Elizabeth & Francis, Brian (2004): *Profiles of Crime Recruitment. Changing Patterns over Time*. *British Journal of Criminology*. (2004) 44, 401-418.
- Svensson, Robert (2002): *Strategic Offences in the Criminal Career Context*. *British Journal of Criminology* 42, 395-411.
- Topalli, Volkan & Wright, Richard & Fornango, Robert (2002): *Drug Dealers, Robbery and Retaliation. Vulnerability, Deterrence and the Contagion Of Violence*. *The British Journal of Criminology*. Volume 42 (2002), 337-351.

- Turtia, Mika (1998): Yksityislääkäri ja heroinistit. Tapaustutkimus lääkkeellisen avohoidon vaikutuksista rikollisuuteen. *Stakes, Aiheita* 51/1998, Helsinki.
- Weerman, Frank M. (2003): Co-Offending as Social Exchange. Explaining Characteristics of Co-Offending. *British Journal of Criminology*. (2003) 43, 398-416.
- Wright, Bradley R.E. & Caspi, Avshalom & Moffitt, Terrie E. & Paternoster, Ray (2004): Does the Perceived Risk of Punishment Deter Criminally Prone Individuals? Rational Choice, Self-Control and Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 41 No. 2, 180-213.

# Liitteet

## *Liite 1/a: Käyttäjähastattelut Tampereella*

### **1. Eämäntilanne**

- Kuinka kauan olet käyttänyt huumeita?
- Kuinka paljon vaikeuksia sinulla on seuraaviin asioihin liittyen: asunto, koulu/työ, ihmissuhteet, terveys, raha-asiat, rikollisuus tai päihteiden käyttö
- Mihin asiaan tarvitset nyt eniten apua?
- Mihin asiaan olet eniten tyytyväinen elämässäsi?

### **2. Hoitokokemukset**

- Mitä kautta olet tullut Paussin asiakkaaksi?
- Mitä Paussin palveluita käytät ja kokemuksesi niistä?
- Kuinka helposti arvelet, että Tampereella pääsee halutessaan hoitoon?
- Missä ja kuinka monta kertaa olet ollut hoidossa?
- Minkälaista kohtelua olet saanut hoitopaikoissa?

### **3. Kokemukset poliisista**

- Oletko joutunut poliisin kanssa tekemisiin huumeiden käytön takia?
- Mitä seuraamuksia kiinni jäämisestä aiheutui?
- Millaisessa tilanteessa jäit kiinni?
- Minkälaista kohtelua olet saanut poliiseilta?

## *Liite 1/b: Käyttäjähaastattelut Helsingissä*

1. Minkälainen elämäntilanne sinulla on? Onko aikaisempaa koulutusta ja työhistoriaa? Asunto-, ihmissuhde- ja taloudellinen tilanne?
2. Minkä ikäisenä olet tehnyt ensimmäiset rikokset? Teitkö rikoksia ennen huumeiden käytön aloittamista?
3. Liittyivätkö rikokset huumeiden hankkimiseen/ käytön rahoittamiseen?
4. Muuttuiko rikollinen toiminta jotenkin huumeiden käytön takia?
5. Lisäkysymys tarvittaessa: Millaisia rikoksia olet kaikkiaan tehnyt ja mitä aineita käyttänyt?
6. Vaikuttavatko eri huumausaineet rikoksenteekoon (aineen hinta, neurologinen vaikutus jne)?
7. Kuvaile rahan käyttöäsi – mistä sait rahaa, miten se riitti perustarpeisiin ja miten sitä sai hankittua lisää?
8. Mitä mieltä olet väittämästä, että kaikki huumeiden käyttäjät välittävät aineita jossain vaiheessa ja tähän ajaa taloudellinen pakko?
9. Kuinka helppoa on löytää ostaja varastetulle tavaralle? Ovatko tavarankätkijät yleensä huumeiden käyttäjiä?
10. Autojen varastaminen on yleistä, osaatko sanoa miksi (”huviajalu”, autoja helppo varastaa, liikkumisen tarve tms.)?
11. Oletko itse joutunut rikoksen uhriksi huumeiden käytön takia? Haluatko kertoa mistä nämä kokemukset johtuivat? Minkälaisia pelkoja elämäsi liittyi (velkojat, poliisit, aineen loppuminen tms.)?
12. Oletko joutunut vankilaan/ poliisin kanssa tekemisiin huumeiden käytön vai muiden rikosten takia?
13. Minkälaista kohtelua olet saanut poliiseilta (kiinniotto, kotietsinnän suorittaminen, kuulustelut)? Onko poliisi puhunut kanssasi koskaan huumehoidosta/ ohjannut hoitoon?
14. Missä tilanteessa/ mistä syystä olet jäänyt rikoksista kiinni (poliisin ”vanha tuttu”, liikenteessä, ulkopuolisen tai tutun ilmianto, kaverin kiinnioton yhteydessä tms.)
15. Kiinnijäämisen seuraamukset: miten selviydyit sakoista, menikö sakkoihin muunton jne.?

16. Kaveripiirin vaikutus päihde- ja rikoskierteeseen?
17. Tulevaisuuden suunnitelmat? Tarvittavat voimavarat suunnitelmien toteuttamiseksi?

KIITOS ja hyvää jatkoa!



**Terhi Hakamo, Kirsi Jauhiainen, Anne Alvesalo ja Erja Virta:** Talousrikokset rikosprosessissa. 33/2009. 33,00 €

**Outi Roivainen ja Elina Ruuskanen:** Laki ja järjestys? Poliisien ja kaupunkilaisten näkemyksiä järjestyslaista sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta. 32/2008. 38,00 €

**Anna Vanhala:** Piiri pieni pyörii. Poliisipäälliköiden ammatti-identiteetti ja työelämäkerrat. 31/2007. 29,00 €

**Anna-Liisa Heusala, Anja Lohiniva ja Antti Malmi:** Samalla puolella - eri puolilla rajaa. Rajaturvallisuuden edistäminen Suomen ja Venäjän viranomaisyhteistyönä. 30/2008. 43,00 €

**Kari Saari:** Poliisi ja joukkojenhallintatoiminta Suomessa. Joukkotilanteet ja niihin liittyvä poliisitoiminta suomalaisten poliisien näkökulmasta tarkasteltuna. 29/2007. 32,00 €

**Marko Viitanen:** Poliisin rikokset. Tutkimus suomalaisen poliisirikoksen kuvasta. 28/2007. 65,00 €

**Terhi Hakamo ja Anna Vanhala:** Poliisipäälliköt. Tutkimus paikallispoliisin johtamisesta. 27/2007. 29,00 €

**Tanja Noponen:** "Ei muuta paikkaa" Tutkimus poliisin päihtymyssuojan kanta-asiakkaista. 26/2006. 16,00 €

**Johan Bäckman:** Itämafia. Uhkakuvapolitiikka, rikosilmiöt ja kulttuuriset merkitykset. 25/2006. 26,00 €

**Marja-Liisa Laapio:** Poliisi ja perheväkivalta. Tapaustutkimus poliisin toimintakulttuurista ja viranomaisverkostosta. 24/2005. 20,00 €

**Mari Kalliala:** Poliitiikkaa toisaalla. Poliittinen liike ja laitton toiminta. 23/2005. 18,00 €

**Seppo Kolehmainen:** Järjestyslaki – Susi jo syntyessään? Järjestyslain valmistelun arviointi. 22/2005. 14,00 €

**Johan Boucht ja Dan Frände:** Suomen rikosoikeus. Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Suomentanut Markus Wahlberg. 17/2008. 20,00 €

**Reima Kukkonen:** Keinotekoisista varallisuusjärjestelyistä ulosotossa ja velallisen rikoksissa 16/2007. 27,00€

**Risto Honkonen & Nora Senvall:** Poliisin johtamista kehittämässä. 15/2007. 39,00 €

**Arto Hankilanoja:** Työturvallisuus ja vastuun kohdentuminen poliisihallinnossa. 10/2003. 2., Uudistettu painos 2007. 16,00 €

**Janne Häyrynen ja Tero Kurenmaa:** Arvopaperimarkkinarikokset. 14/2006. 25,00 €

**Anne Alvesalo & Ari-Matti Nuutila:** Rangaistava työn turvattomuus. 13/2006. 21,00 €

**Anne Jokinen:** Rikos jää tekijän mieleen. Muistijälkitesti rikostutkimamenetelmänä. 12/2005. 20,00 €

**Nina Pelkonen:** Kriisin ABC. Käsikirja poliisin käyttöön. 11/2005. 10,80 €

**Kimmo Himberg:** Tekninen rikostutkiminta. Johdatus forensiseen tieteseen. 9/2002. 12,96 €

**Marketta Vesisenaho:** Poliisialan sanasto. Suomi-ruotsi-englanti. 8/2002. 10,80 €

**Urpo Sarala:** Poliisitoimen kehittämisen johtaminen. 7/2001. 16,35 €

**Erkki Ellonen et al.:** Etiikka ja poliisin työ. 6/2000. 14,54 €

**Laura Ervo: Esitutinnan optimaalisuus.** Oikeudellisessa viitekehysessä. 5/2000. 9,17 €

**Hannu Kiehelä & Virta Sirpa (toim.):** Lähipoliisi lähestymistapana. 4/1999. 16,26 €

## Poliisiammattikorkeakoulun raportteja ISSN 1797-5743

**Jussi Leppälä:** Tulliselvitysrikos. Lainsäädäntöehdotuksen arviointia. 79/2009. 12,00 €.

**Kari Laitinen ja Milla Lumio:** Terroristin synty ja terrorismin torjunta - Näkökulmia väkivaltaiseen radikalisoitumiseen. 78/2009. 16,00 €.

**Vesa Huotari:** Seksuaalinen häirintä poliisin perustutkintokoulutuksen aikana. 77/2009. Verkkojulkaisu.

**Tuula Kekki:** Huumeet ja rikostorjunta - Poliisien käsitykset huumerikollisuuden ja poliisitoiminnan muutoksista. 76/2009. 11,00 €.

**Sanna-Mari Humppi:** Poliisin tietoon tullut lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta. 75/2008. 14,00 €.

**Heikki Koskimaa:** Poliisia pakenevien ajoneuvojen seuraaminen Suomessa 2007. 74/2009. Verkkojulkaisu

**Laura Peutere:** Rasistisia piirteitä sisältävät rikosepäilyt rikosprosessissa - Tapaustutkimus Helsingistä 2006. 73/2008. 8,00 €

**Mikko Joronen:** Poliisin tietoon tullut rasistinen rikollisuus Suomessa 2007. 72/2008. 15,00 €

**Noora Ellonen, Juha Kääriäinen, Venla Salmi ja Heikki Sariola:** Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. 71/2008. 23,00 €

**Anja Lohiniva:** "Mistä se oikea partneri löytyy?" Selvitys suomalaisvenäläisestä viranomaisyhteistyöstä talousrikosten torjunnassa ja tutkinnassa - Suomen keskusrikospoliisin näkökulma. 70/2008. Verkkojulkaisu.

**Verkkojulkaisut ovat luettavissa osoitteessa [www.polamk.fi](http://www.polamk.fi)**